

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

Ta'limni rivojlantirish
respublika ilmiy-metodik
markazi

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI PSIXOLOGI UCHUN TAVSIYALAR TO'PLAMI: NAZARIYADAN AMALIYOTGA

Toshkent-2025

Mazkur tavsiyalar to'plami psixologning maktabgacha ta'lim tashkilotidagi ish rejasiga kiritilgan me'yoriy hujjatlar, o'quv-uslubiy resurslar bilan ishlash bo'yicha amaliy qo'llanma hisoblanadi. Unga maktabgacha ta'lim psixologining kasbiy faoliyatini tashkil etish bo'yicha yo'riqnomalar, psixologik test va metodikalar, ota-onalar yig'ilishlari va treninglarni o'tkazishning namunaviy ssenariylari, hujjatlar va hisobotlarni rasmiylashtirish hamda yuritish qoidalari kiritilgan. Tavsiyalar to'plami tarbiyachi va maktabgacha ta'lim psixologi uchun tarbiyalanuvchining emotsional holati va ruhiy rivojlanish darajasi, giperaktivlik va tajovuzkorlik, qo'rquv va xavotir bilan bog'liq muammolarni hal etishda, shuningdek, salbiy ijtimoiy holatlarning oldini olish usullarini taklif etishda yordam beradi.

«Maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologi uchun tavsiyalar to'plami: nazariyadan amaliyotga» Respublika ta'limni rivojlantirish ilmiy-metodik markazi huzuridagi o'quv-uslubiy kengash tomonidan ma'qullangan (2025-yil 4-sentyabrdagi 2-sonli bayonnoma).

Kirish

Hozirgi kunda ta'limda psixologiya masalalari tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa ta'lim muhitini sifat jihatidan o'zgartirish va takomillashtirish, ta'lim jarayoni ishtirokchilari o'rtasidagi shaxslararo munosabatlarni, shu jumladan maktab psixologlari faoliyatini ham rivojlantirish uchun asos yaratadi. Psixolog faoliyati asosan o'quvchilar, ularning ota-onalari yoki o'qituvchilar murojaat qiladigan aniq muammolarni hal etishga qaratilgani sababli, psixologik xizmatning asosiy maqsadi sifatida shaxsning ruhiy sog'lig'ini ta'minlash, ta'limiy manfaatlarini qo'llab-quvvatlash va ijtimoiylashuvchi shaxs individualligini ro'yobga chiqarish, uning rivojlanishidagi turli qiyinchiliklarni bartaraf etishni ko'rsatish mumkin.

Psixolog ishining tizimli tashkil etilishi quyidagicha ta'minlanadi. Birinchidan, psixolog o'quvchi shaxsini ichki faoliyatidan tortib, unga muayyan ta'sir ko'rsatuvchi turli guruhlarda ishtirok etishigacha bo'lgan keng ko'lamli yo'nalishlarni qamrab olgan murakkab tizim sifatida ko'radi. Ikkinchidan, psixologik xizmat xodimlari qo'llaydigan metodik vositalar ham tizimli yondashuv mantig'iga bo'ysunadi va o'quvchining barcha jihatlari hamda sifatlarini aniqlash orqali uni rivojlantirishga yo'naltiriladi.

Umumiy tarzda o'quvchilar bilan olib boriladigan diagnostik, maslahat va korreksion ishlar quyidagi beshta muhim darajada amalga oshirilishi lozim:

1. Psixofiziologik **daraja** – rivojlanayotgan shaxsning ichki fiziologik va psixofiziologik asosini tashkil etuvchi tarkibiy qismlarning shakllanish holatini ko'rsatadi.

2. **Individual-psixologik daraja** – shaxsning asosiy psixologik tizimlari (bilish, hissiy va boshqalar) rivojlanishini belgilaydi.

3. **Shaxsiy daraja** – shaxsning butun tizim sifatidagi o'ziga xos xususiyatlari va rivojlanishning ushbu bosqichida o'xshash subyektlardan farqini ifoda etadi.

4. **Mikroguruh darajasi** – rivojlanayotgan shaxsning boshqa shaxslar va ularning birlashmalari bilan butun tizim sifatida o'zaro ta'sir xususiyatlarini namoyon qiladi.

5. **Ijtimoiy daraja** – shaxsning kengroq ijtimoiy birlashmalar va jamiyat bilan o'zaro munosabat shakllarini belgilaydi.

Bundan tashqari, psixologik xizmat faoliyati tizimiga ta'lim muassasalari xodimlari bilan olib boriladigan turli ishlar (qo'shma kompleks tadqiqotlar, maslahatlar, seminarlar va boshqalar) ham kiritilishi zarur. Bu ishlar nafaqat pedagoglarning psixologik kompetentligini oshirish, balki maktabning real hayotdan uzilib qolishini oldini olishga ham xizmat qiladi. Shuningdek, mazkur ish shaklining zarurligi psixologik xizmatning o'z vakolati doirasiga kirmaydigan vazifalarni hal qiladigan universal xizmatga aylanib qolishining oldini olish ehtiyoji bilan ham bog'liqdir.

1-BOB. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA PSIXOLOG FAOLIYATINING ASOSLARI

Psixolog bolalar va ota-onalarga qanday yordam beradi

MTT (maktabgacha ta'lim tashkiloti) psixologi — bu bolalarning psixologik sog'ligini saqlash va mustahkamlash, barcha ishtirokchilar (bolalar, ota-onalar, pedagoglar) uchun qulay psixologik muhit yaratish, shuningdek, bolalarning uyg'un rivojlanishiga qaratilgan diagnostika hamda korreksion-rivojlantiruvchi ishlar bilan shug'ullanadigan mutaxassisdir. U maslahatlar o'tkazadi, ma'rifiy tadbirlarni tashkil qiladi va bolalarning bolalar bog'chasiga moslashuviga yordam beradi.

MTT psixologi bolalar va ularning ota-onalarini rivojlanish, xulq-atvor, muloqot, ta'lim bilan bog'liq muammolarni hal etishda maslahat ko'rinishida qo'llab-quvvatlaydi. Mutaxassis o'z faoliyati jarayonida:

- tarbiyalanuvchining emotsional holati va ruhiy rivojlanish darajasini aniqlaydi;
- bolaning qiziqishlari va qobiliyatlarini belgilaydi;
- ta'lim dasturlarini tuzishda yordam beradi;
- bolaning fiziologik va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda aniqlangan muammolarni hal qilish uchun korreksion rejalar ishlab chiqadi;
- ota-onalarga bolalar bilan qanday hamkorlik qilish kerakligini tushuntiradi, shu orqali zarur natijalarga erishishga ko'maklashadi.

MTT psixologi qanday sifatlarga ega bo'lishi kerak

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ichki olamiga chuqur kirib borish va ularni o'ziga jalb qila olish uchun quyidagi sifatlar zarur:

• **Kommunikativlik.** Bu bola bilan muloqot o'rnatish va undan zarur ma'lumotlarni olishga yordam beradi. Ochiq va suhbatdosh psixolog o'z tarbiyalanuvchisini tinglay oladi va uning muammolarini tushunishga qodir bo'ladi.

• **Xolislik.** Psixolog shaxsiy qarashini bolaga singdirishi mumkin emas. Uning ishiga bolaning ijtimoiy mavqeyi, madaniyati va boshqa xususiyatlari bilan bog'liq biron-bir qarash yoki stereotiplar xalaqit bermasligi lozim.

• **Empatiya.** Hamdardlik va hissiyot bilan yondashish qobiliyati psixologga ijobiy va samimiy muhit o'rnatishda yordam beradi.

• **Stressga chidamlilik.** Bu sifat murakkab vaziyatlarda ham xotirjam qolish uchun zarur. O'z hissiyotlarini nazorat qilish psixologga xolis bo'lib qolish va shaxsiy muammolarining ishiga ta'sir qilmasligini ta'minlaydi.

• **Ijobiy kayfiyat.** Bu omil muvaffaqiyatli psixologik yordam ko'rsatishda muhim ahamiyatga ega. Chunki bolalar kattalarning kayfiyatini his qiladi; agar u yomon bo'lsa, bola yopilib qoladi va muloqotdan bosh tortadi.

• **Kuzatuvchanlik.** Bolaning xatti-harakatlariga va ulardagi kichik tafsilotlarga e'tibor berish psixologga vaziyatni aniqroq baholash va samarali yordam usullarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Psixolog nimani bilishi va nimaga qodir bo'lishi kerak

• **Yosh psixologiyasi, ayniqsa bolalar psixologiyasini bilish.** Mutaxassis turli yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlarini tushunishi, ularning ehtiyojlarini anglashi va o'z faoliyatida hisobga olishi kerak. Shuningdek, yosh davrlari bo'yicha bosqichlari, kognitiv jarayonlar rivojlanishi, psixosomatik sabablarini bilishi zarur.

• **Bolalar bilan muloqot qila olish.** Psixolog uchun bolalar bilan umumiy til topa olish, ishonchli munosabat o'rnatish va zarur ma'lumotlarni olish juda muhim.

• **Diagnostic tadqiqotlarni o'tkazish ko'nikmalari.** Test o'tkazish, anketa tuzish, kuzatish va boshqa usullar bola va uning muammolari haqida zarur ma'lumot olishga yordam beradi.

• **Olingan ma'lumotni tahlil qilish qobiliyati.** Bu ko'nikma ish natijalarini kuzatish va zarur hollarda samaraliroq korreksion usullarni tanlash imkonini beradi.

• **Korreksion dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.** Psixolog turli muammolarga ega bolalar bilan ishlash uchun dasturlarni tuzish va ularni amalga oshirishni bilishi lozim.

• **Psixoterapevtik usul va yo'l-yo'riqlarni bilish.** Masalan, o'yin terapiyasi, qum terapiyasi, art-terapiya kabi usullarni bilishi va ularni amaliyotida qo'llay olishi zarur.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologi bolalar psixologiyasi sohasida chuqur bilimga ega bo'lishi, diagnostika va korreksiya metodikalariga egaligi, bolalar, ota-onalar va pedagogik jamoa bilan ishlay olishi, shuningdek ta'lim va bolalar huquqlarini tartibga soluvchi normativ hujjatlarni bilishi shart.

Uning asosiy **vazifalari** — bolaning psixologik farovonligini muhofaza qilish, uning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, qiyinchiliklarni oldini olish, kattalarga maslahat berish va qulay ta'lim muhitini yaratishdan iborat.

Bilim va ko'nikmalar

Bolalar psixologiyasini bilish:

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlari, ehtiyojlari va rivojlanishdagi xos muammolarni tushunish.

Diagnostika:

Bolaning psixotipi, qobiliyatlari, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash maqsadida kuzatish, anketa tuzish va test sinovlarini o'tkazish ko'nikmalari.

Korreksiya:

Rivojlanish va xulq-atvor muammolarini hal qilish uchun o'yin, art- va qum terapiyasi usullarini qo'llay bilish.

Kommunikatsiya:

Bolalar, ota-onalar va pedagoglar bilan ishonchli munosabat o'rnatish ko'nikmalari.

Normativ hujjatlar:

O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasidagi qonunchilik hujjatlarini, "Ilk qadam" dasturi va bolalarga oid boshqa me'yoriy hujjatlarni bilish.

Faoliyatning asosiy yo'nalishlari**Bolalar bilan ishlash:**

Bolaning bolalar bog'chasiga moslashishi va yoshga oid inqirozlarni yengib o'tishiga yordam berish.

Rivojlanishdagi kamchiliklarni aniqlash va korreksiya qilish.

Ijodiy salohiyatni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash.

Ota-onalar bilan ish:

Tarbiyaviy va rivojlanish masalalari bo'yicha psixologik ma'rifat berish.

Bolalar bilan o'zaro munosabat va oilaviy tarbiya masalalari bo'yicha maslahatlar berish.

Pedagoglar bilan ish:

Pedagoglarga maslahat berish va nizolarni hal etishda yordam ko'rsatish.

Tarbiyachilarning psixologik savodxonligini oshirish.

Ta'lim muhiti bilan ish:

Bolalar bog'chasi da qulay muhit yaratishda ishtirok etish.

Pedagogik kengashlar va ota-onalar yig'ilishlarida ishtirok etish.

Asosiy funksiyalar

Bolaning jismoniy va psixologik farovonligini muhofaza qilish.

Emotsional rivojlanish va ichki salohiyatni ochib berish uchun sharoit yaratish.

Bolalarga o'z vaqtida psixologik yordam ko'rsatish.

MTT psixologi egallashi lozim bo'lgan nazariy asoslar

Bolalik davrining asoslari yosh guruhlarida bo'yicha bolalikni davriylashtirishni o'z ichiga oladi (go'daklik, ilk bolalik, maktabgacha, maktab, o'smirlik va yoshlik davrlari) hamda har bir bosqichga xos fiziologik, psixik va

ijtimoiy xususiyatlarni qamrab oladi. Eng muhim jihatlar — rivojlanishning uzluksizligi, o'zgarishlarning sakrab kechishi (inqiroz davrlari), yangi yetakchi faoliyat turlarining paydo bo'lishi, nutq, tafakkur va shaxsning har bir yosh davrida rivojlanishidir.

Bolalik davrining asosiy bosqichlari

• Go'daklik (0–1 yosh):

Rivojlanish ko'krak suti bilan oziqlanishga bog'liq. Bola boshini ushlash, ag'darilish, emaklash va ilk qadamlarni qo'yishni o'rganadi.

Ilk bolalik (1–3 yosh):

Mustaqillik shakllanadi, nutq va yurish rivojlanadi, atrof-muhit faol o'yin orqali o'zlashtiriladi.

Maktabgacha davr (3–6/7 yosh):

Yetakchi faoliyat — o'yin. Fantaziya, mantiqiy fikrlash, tengdoshlar bilan muloqot rivojlanadi.

Boshlang'ich maktab yoshi (6/7–10/11 yosh):

Asosiy faoliyat — o'qish. O'qish motivatsiyasi shakllanadi, diqqatni jamlash ko'nikmalari rivojlanadi.

O'smirlik (10/11–14/15 yosh):

Fiziologik o'sish jadal kechadi, o'z-o'zini anglash shakllanadi, mustaqillikka intilish kuchayadi.

Yoshlik (14/15–17/18 yosh):

Shaxs shakllanishi yakunlanadi, kasbiy yo'nalish aniqlanadi va jamiyatga integratsiya yuz beradi.

Rivojlanishning asosiy jihatlar

Uzluksizlik va yaxlitlik:

Bolalik — yagona, yaxlit jarayon bo'lib, har bir bosqich keyingi bosqich uchun poydevor hisoblanadi.

Inqirozli bosqichlar:

Bolada rivojlanish inqirozlari (masalan, 1 yosh yoki 3 yosh inqirozi) yuzaga keladi. Ular bosqichlar almashinuvini belgilaydi va o'tish nuqtalari hisoblanadi.

Yetakchi faoliyat:

Har bir yosh davrida muayyan yetakchi faoliyat mavjud bo'lib (o'yin, o'qish), bolaning asosiy ruhiy rivojlanishi aynan shu jarayonda kechadi.

Rivojlanish qonuniyatlari:

Bolalikdagi o'zgarishlar qonuniyatli bo'lib, fiziologik va ijtimoiy omillarga bog'liq.

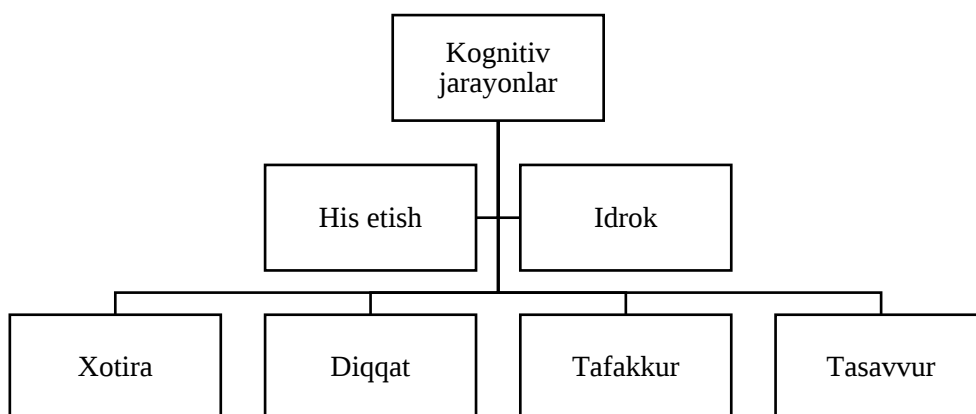
Individual xususiyatlar:

Umumiy qonuniyatlarga qaramasdan, har bir bolaning rivojlanishi individualdir va merosiy omillar hamda atrof-muhit shart-sharoitlarining o'ziga xos uyg'unligiga bog'liq.

Kognitiv (bilim olish) faoliyat

Bolalik davrida kognitiv faoliyatning asoslari his etish, idrok, xotira, diqqat, tafakkur va tasavvurdan iborat. Bu kognitiv qobiliyatlar bosqichma-bosqich rivojlanadi, sensomotor davridan boshlanib, yosh xususiyatlari, ijtimoiy muhit va o'yin, muloqot hamda harakatli faoliyat orqali dunyo haqida faol bilim olish bilan chambarchas bog'liq.

Shuningdek, tashqi omillar ham muhim o'rin tutadi, jumladan — otalar qo'llab-quvvatlashi, o'quv materiallarining mavjudligi va jismoniy faoliyat.

Kognitiv jarayonlar

- **His etish** — bu tashqi olamdagi predmet va hodisalarning ayrim xususiyatlari yoki organizmning ichki holatlari sezgi a'zolari (retseptorlar)ga ta'sir etishi orqali ularning bevosita aks ettirilishi hisoblanadi. Bu bilish faoliyatining birinchi bosqichi bo'lib, dunyo haqidagi dastlabki ma'lumotlarni beradi. Masalan, rang, tovush, harorat yoki hid haqida.

- **Idrok** — his a'zolaridan kelgan ma'lumotlarni anglash va talqin qilish qobiliyati bo'lib, atrof-muhitda yo'l topishga yordam beradi.

- **Xotira** — ma'lumotlarni eslab qolish va qayta tiklash qobiliyati. U oddiy obyektlardan boshlab, murakkab tushunchalar va bilimlarga rivojlanadi.

- **Diqqat** — ma'lum obyekt yoki vazifalarga yo'naltirilgan holda to'planish qobiliyati. Yangi bilimlarni o'zlashtirish va o'qish uchun juda muhim.

- **Tafakkur** — ma'lumotlarni tahlil qilish, muammolarni hal etish, xulosalar chiqarish va bashorat qilish jarayoni.

- **Tasavvur** — tushunchalarni shakllantirish va ijodiy fikrlashda ishtirok etuvchi psixik jarayon.

Rivojlanishga ta'sir etuvchi omillar

• **Yosh va rivojlanish bosqichlari:** kognitiv qobiliyatlar bosqichma-bosqich rivojlanadi — go'dakning refleks harakatlaridan maktabgacha va maktab yoshidagi murakkab jarayonlargacha.

• **Ijtimoiy muhit:** kattalar va tengdoshlar bilan muloqot, oilaviy qadriyatlar va madaniy muhit muhim ahamiyatga ega.

• **O'yin faoliyati:** syujetli-ro'lli o'yin bolaning ruhiy rivojlanishi uchun asosiy hisoblanadi.

• **Ta'limiy qo'llab-quvvatlash:** bolaning o'qishga qiziqishini rag'batlantirish, uning qiziquvchanligiga javob berish va turli o'quv mashg'ulotlariga yo'naltirish muhim.

• **Jismoniy faoliyat:** muntazam sayrlar va harakatli o'yinlar miyada qon aylanishini yaxshilaydi, bu esa kognitiv qobiliyatlarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Rivojlanishga ko'maklashish usullari

• **Kitob o'qing:** kitob mutolaasi lug'at zaxirasini boyitadi va bilish jarayonlarini rag'batlantiradi.

• **Tadqiqotga rag'batlantiring:** bolaga o'yinchoqlar va atrof-muhitni mustaqil o'rganish imkonini bering.

• **Savollarga javob bering:** bolaning qiziquvchanligini qo'llab-quvvatlang va savollariga javob bering.

• **O'yinlar va sayrlarni qo'shing:** faol o'yinlar va toza havoda sayrlar kognitiv qobiliyatlarni yaxshilaydi.

• **Ta'limiy mashg'ulotlardan foydalaning:** bolaning yaqin rivojlanish zonasini hisobga olgan holda turli xil o'quv mashg'ulotlarini kiriting.

Bolaning yosh davrlari bo'yicha kognitiv rivojlanishi

Kognitiv funksiyalarning rivojlanishi bola o'sish jarayonida bir nechta bosqichlardan o'tadi. Kognitiv muammolarni diagnostika qilishda bolaning rivojlanish bosqichini aniqlash eng muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Chunki korreksiya usullarini tanlash aynan shu bosqichga bog'liq bo'ladi.

Kognitiv jarayonlarni miya faoliyati nuqtai nazaridan o'rganadigan neyropsixologiyada insonning bilish faoliyati shakllanishida shartli ravishda 4 bosqich ajratiladi.

Kognitiv rivojlanish — bu bola intellektning bosqichma-bosqich shakllanishidir. Turli bosqichlarda kognitiv muammolar yuzaga kelishi mumkin, ular perinatal davrdagi asab tizimi shikastlanishlari, ilk yoshdagi kasalliklar, psixoz-ijtimoiy va boshqa omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Kognitiv rivojlanish davrlari tasnifi bolaning atrof-muhit va boshqa odamlar bilan tobora anglangan holda muloqot qilish qobiliyatiga asoslanadi.

Aniqlanishicha, bola quyidagi bosqichlardan o'tadi:

- **Sensomotor intellekt (0–2 yosh):** bola tashqi obyektlar bilan hissiyot orqali muloqot qiladi.

- **Amaliyotgacha intellekt (2–7 yosh):** bolada konkret obyektдан uzilgan holda umumlashtiruvchi tushunchalar paydo bo'ladi.

- **Aniq amaliyotlar davri (7–12 yosh):** bolada alohida tushunchalar tizim va guruhlarga birlashadi.

- **Formal amaliyotlar davri (12–15 yosh):** miya abstrakt va gipotetik tushunchalar bilan ishlash qobiliyatiga ega bo'ladi.

Sensomotorik intellekt davri (0–2 yosh)

Bu davrda go'dak instinktiv reaksiyalardan ongli va oldindan ko'ra bilishga asoslangan harakatlargacha bo'lgan juda murakkab yo'lni bosib o'tadi. Miya fazoda harakatlarning asosiy koordinatsiyalarini o'rganishi kerak — boshni burishdan to ilk qadamlargacha.

Bu davrda kognitiv jarayonlardagi muammolarga motor rivojlanish va emotsional rivojlanishdagi kechikishlar kiradi. Ular maxsus nazorat ko'rsatkichlari orqali baholanishi mumkin.

Shu bilan birga nutq rivojlanishi ham kechadi: bolaning miyasi atrofda eshitgan tovushlarni "analiz" qilib, virtual lingvistik "darslik" tuzishi lozim. Shuning orqasida bola 2 yoshga kelib ona tilida asosiy darajada so'zlashish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Nutq rivojlanishining kechikishi keyinroq namoyon bo'lishi mumkin bo'lsa-da, ayrim belgilari bola hayotining ilk ikki yilidayoq prognoz qilina oladi.

Amaliyotgacha intellekt davri (2–7 yosh)

Bu davrda bolaning ongida his a'zolari (ko'rish, eshitish, terining sezgisi, ta'm) orqali qabul qilingan konkret obyekt va u haqidagi tushuncha o'rtasida asta-sekin farq vujudga keladi. Miya abstrakt kategoriyalar bilan ishlash imkoniyatiga yaqinlasha boshlaydi.

2 yoshdan boshlab, rivojlanish sur'atlarida kechikish shubhasi tug'ilganda maxsus testlar o'tkazish mumkin bo'ladi. Bu bosqichda bolaning idroki «markazlashish/sentrizm» bilan xarakterlanadi: u bir predmet haqida turli nuqtai nazar bo'lishi mumkinligini tushunmaydi, har bir obyektning ko'p qirrali xususiyatlari borligini anglamaydi va narsa bilan uning xosligini aynan deb hisoblaydi (masalan: qand — shirin, suv — nam). Bu holat mutlaqo me'yoriy bo'lib, bola rivojlanishida kechikish belgisi emas.

Aniq amaliyotlar davri (7–11 yosh)

Agar avvalgi davrda bola predmet va u haqidagi tushunchani farqlay olsa, taxminan 7 yoshdan (6–8 yoshdan boshlab) u bu tushunchalar bilan mustaqil

ravishda amal qilishga qodir bo'ladi. Bu ko'nikma maktab ta'limi uchun juda muhim: boladan kategoriyalar bo'yicha fikr yuritish, iyerarxiya qurish va ma'lumotni bilimlar tizimiga joylashtirish talab etiladi.

Intellectual rivojlanishda kechikish bu bosqichda mantiqiy operatsiyalarni bajara olmaslikda namoyon bo'lishi mumkin: bola umumiy va xususiy, o'xshashlik va farqlarni ko'rmaydi va h.k. Shu bosqichda nutq bilan bog'liq qiyinchiliklar ham uchraydi: disleksiya, disgrafiya. Oddiy hollarda bu muammolar yengil kognitiv nuqsonlar sifatida baholanadi va ularni korreksiya qilish mumkin.

Formal amaliyotlar davri (11–15 yosh)

Bu davrda bolada muhim qobiliyat shakllanadi — gipotetik fikr yuritish, murakkab aqliy amallarni bajarish: deduksiya, reduksiya, konyunksiya, dizyunksiya va boshqalar.

Aynan shu bosqichda boshlang'ich maktab (4-sinf) yakunlanadi va bolalar o'rta maktabga o'tishadi. Ular matematika, fizika kabi fanlarda abstrakt fikrlashni talab qiladigan masalalarni yechishga kirishadilar, teoremlar o'rganadilar va gipotezalar bilan ishlaydilar.

Har bir o'quvchi bu vazifani darhol uddalolmasligi mumkin va bu doimo kognitiv yoki emotsional-ifodaviy muammolar belgisi emas. Ko'p hollarda bunday qiyinchiliklar individual rivojlanish xususiyatlari hisoblanadi va rivojlanishda kechikish sifatida baholanmaydi. Har qanday holatda tajribali pedagog va bolalar psixologi bilan maslahat bolaga yordam berish usullarini aniqlashga yordam beradi.

Jan Piaje kognitiv rivojlanish nazariyasi

Jan Piaje kognitiv rivojlanish nazariyasi bolalarning aqliy qobiliyatlari qanday rivojlanishini tushunish uchun mukammal asos yaratgan. Piajega ko'ra, kognitiv rivojlanish to'rtta alohida bosqichdan o'tadi va har bir bosqich bolalarning fikrlashi, mulohaza yuritishi va atrof-muhitni idrok etishida muhim o'zgarishlarni belgilaydi.

Piaje bo'yicha kognitiv rivojlanishning to'rtta bosqichi:

1. Sensomotorik intellekt (0–2 yosh)
2. Amaliyotgacha intellekt (2–7 yosh)
3. Aniq amaliyotlar davri (7–11 yosh)
4. Formal amaliyotlar davri (11–15 yosh)

Jan Piaje nazariyasida kognitiv rivojlanish bosqichlari

Bosqich	Yosh diapazoni	Asosiy xususiyatlar
---------	----------------	---------------------

Sensomotor bosqichi	Tug'ilganidan 2 yoshgacha	Bolalar sensor tajriba va harakat faoliyati orqali o'rganadilar. Obyektning doimiyligini anglash rivojlanadi.
Amaliyotgacha bosqich	2 yoshdan 7 yoshgacha	Ramziy (simvolik) fikrlash, nutq va tasavvur rivojlanadi. Egotsentrik fikrlash, boshqalarning nuqtai nazarini tushunishda qiyinchiliklar.
Aniq amaliyotlar bosqichi	7 yoshdan 11 yoshgacha	Konkret voqealar haqida mantiqiy fikrlay olish. Saqlanish qonunlarini anglash (masalan, hajm, massa). Egotsentrik fikrlash kamayadi.
Formal amaliyotlar bosqichi	12 yoshdan yuqori	Abstrakt fikrlash va muammolarni hal qilish. Gipotetik vaziyatlar haqida mulohaza yuritish. Gipotetik-deduktiv fikrlash rivojlanishi.

Jan Piaje nazariyasi bolalarning vaqt o'tishi bilan tafakkuri qanday rivojlanishini tushuntirib beruvchi asosiy konsepsiyalarga asoslanadi. Bu konsepsiyalar — **sxemalar, assimilyatsiya, akkomodatsiya va muvozanat**, ular bolalarning dunyo bilan o'zaro ta'sirini va turli rivojlanish bosqichlarida kognitiv qobiliyatlarini takomillashtirishini anglashda ajralmas ahamiyatga ega.

Asosiy tushunchalar

- **Sxemalar** — bu bolalar atrof-olamni tashkil qilish va talqin etishda qo'llaydigan aqliy tuzilmalar. Ularni "chizmalar"ga qiyoslash mumkin, ular bolaga o'z tajribasini anglashga yordam beradi. Masalan, kichik bola qo'shni itni ko'rgandan so'ng "it" uchun sxema tuzishi mumkin. Bu sxema yung, hurish (akillash) va dumi kabi atributlarni o'z ichiga olishi mumkin. Vaqt o'tishi bilan bola yangi vaziyatlarga duch kelganda, o'z sxemalarini o'zgartiradi va moslashtiradi.

- **Assimilyatsiya** — bolalar yangi tajribani mavjud sxemalariga qo'shish jarayoni. Masalan, bolaning it haqida sxemasi bo'lsa, u yangi zotli itni ko'rganda "bu ham itning bir turi" deb, uni mavjud tushunchasiga qo'shadi. Assimilyatsiya orqali bolalar yangi tajribani mavjud kognitiv ramkalarga joylashtirib, bilimlarini kengaytiradilar.

- **Akkomodatsiya** — bola mavjud sxemasiga to'g'ri kelmaydigan yangi ma'lumot bilan duch kelganda, uni moslashtirish yoki yangi sxema yaratish jarayoni. Masalan, bola faqat kichik itlarni ko'rgan bo'lsa, katta zotli nemis iti (dog)ni ko'rganda, uning mavjud sxemasi torligi ma'lum bo'ladi. Shu sababli, bola sxemasini kengaytiradi va "katta itlar"ni ham umumiy itlar kategoriyasiga qo'shadi.

• **Muvozanat** — assimilyatsiya va akkomodatsiya o'rtasidagi muvozanat holati. Bola yangi tajribaga duch kelganda, uning dunyo haqidagi tasavvuri bilan tajribasi mos kelishi kerak. Agar mavjud sxemalar yangi ma'lumotga to'g'ri kelmasa, bola kognitiv noqulaylikni his qiladi va u yoki assimilyatsiya orqali yangi tajribani qabul qiladi, yoki akkomodatsiya orqali sxemasini o'zgartiradi. Muvozanatga intilish kognitiv rivojlanishni rag'batlantiradi va bolaning Piaje nazariyasida ko'rsatilgan bosqichlardan o'tishiga yordam beradi.

Sensomotor bosqich (0–2 yosh)

Bu Piaje nazariyasidagi birinchi bosqich hisoblanadi. Unda go'dak asosan sensor tajriba va harakat faoliyatiga tayanadi, shu orqali atrof-olamni o'rganadi va anglaydi.

Sensomotor bosqich bir nechta kichik bosqichlarga bo'linadi va ular kognitiv ko'nikmalarning asta-sekin rivojlanishini ifoda etadi.

A.V. Petrovskiy bo'yicha shaxs rivojlanishining bosqichlari

Shaxsning shakllanishi, A.V. Petrovskiy fikricha, bolaning referent guruh a'zolari bilan bo'lgan o'zaro munosabatlari xususiyatlari bilan belgilanadi.

Referent guruh bola uchun boshqalarga nisbatan eng ahamiyatli bo'lib, u aynan shu guruhning qadriyatlari, axloqiy me'yorlari va xulq-atvor shakllarini qabul qiladi. Har bir yosh bosqichida bola yangi ijtimoiy guruhga qo'shiladi va u guruh unga referentga aylanadi. Avvaliga bu — oila, keyinchalik maktabgacha ta'lim tashkiloti guruhi, maktab sinfi va norasmiy o'smirlar birlashmalari. Har bir guruhga o'ziga xos faoliyat (yoki faoliyatlar majmuasi) va muloqot uslubi xosdir. Bolaning guruh bilan “faoliyat orqali bilvosita” munosabatlari shaxsning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Shaxs faqat shaxslar-aro barqaror munosabatlar tizimida tushunilishi mumkin, bu munosabatlar esa ishtirokchilar uchun birgalikdagi faoliyat mazmuni, qadriyatlari va ma'nolari orqali ortiqcha tarzda belgilanadi.

A.V. Petrovskiyda shaxs rivojlanishining spetsifikasi muhimdir — u psixik rivojlanishdan (psixik funksiyalarning rivojlanishidan) farq qiladi. Agar psixik rivojlanish yetakchi faoliyat bilan belgilansa, shaxs rivojlanishi bolaning o'sha davrda referent hisoblangan guruhi bilan vujudga kelgan faoliyat orqali bilvosita munosabatlar bilan belgilanadi.

Shaxs rivojlanishining asosiy mezoni — individuallikni ifodalash ehtiyoji

Shaxs rivojlanishi har qanday yosh bosqichida shaxs bo'lish ehtiyoji bilan bog'liq. Bu — “o'zini boshqalarda namoyon etish”, “o'zini ifodalash” ehtiyojidir. U aniq faoliyat va muayyan vaziyatda amalga oshadi.

Bola faol ishtirok orqali o'z "Men"ini boshqalarning ongi, hissi va irodasiga kiritishga, ularni o'z qiziqishlari va xohishlariga sherik qilishga intiladi. Shu orqali u shaxs sifatida o'zini ifodalaydi va individuallashtirish ehtiyojini qondirishi mumkin. Bu ehtiyoj inson hayotidagi turli ijtimoiy muloqot shakllarining asosida yotadi: altruizm, affiliatsiya, ijtimoiy e'tirofga intilish va guruhda o'zini belgilash.

Shaxs rivojlanishi bosqichlari

1. Moslashuv bosqichi

◦Bola yangi guruhga kirganda, avval uning me'yorlarini o'zlashtiradi, boshqalardagi faoliyat shakllarini qabul qiladi.

◦Bu bosqichda bola "hammaga o'xshash" bo'lishi zarur.

◦Bu faza shaxsning ijtimoiy guruhda shakllanishining dastlabki bosqichi hisoblanadi.

2. Individuallashtirish bosqichi

◦Bola o'z individual xususiyatlarini guruhda namoyon qilish usullarini izlaydi.

◦Adaptatsiya natijasida yuzaga kelgan ziddiyat (guruhda hammaga o'xshash bo'lib qolish va individuallikni namoyon qilish ehtiyoji) individualizatsiyaga olib keladi.

3. Uyg'unlashuv bosqichi

◦Bola guruhning rivojlanishiga xizmat qiladigan individual xususiyatlarni saqlab qoladi.

◦Shu bilan birga guruh ham o'z normalarini qisman o'zgartiradi va shaxsning noyob xususiyatlarini qabul qiladi.

Muvaffaqiyatsizlik holatlari

• Agar bola **moslashuv qiyinchiliklarini** yengolmasa: konformizm, tashabbussizlik, uyalish, o'ziga ishonchsizlik shakllanishi mumkin.

• Agar **individuallashtirish bosqichida** guruh bolaning xususiyatlarini rad etsa: negativizm, tajovuzkorlik, shubhalanuvchanlik, ortiqcha o'z-o'zini yuqori baholash paydo bo'lishi mumkin. Bu dezintegratsiyaga olib keladi. Bola guruhdan chiqarilishi yoki unda yolg'izlanib qolishi mumkin.

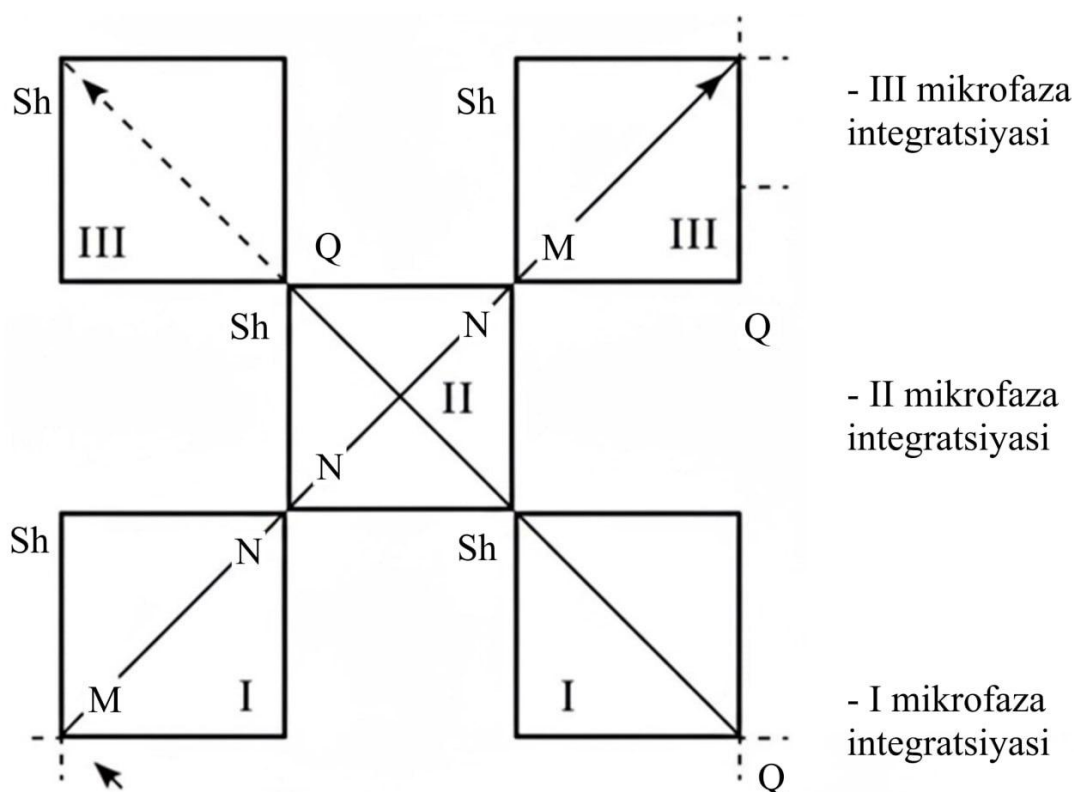
• Agar bola **muvaffaqiyatli uyg'unlashuvga** erishsa: shaxsida jamoaviylik shakllanadi.

Qo'shimcha jihatlar

• Bola **prosotsial guruhga** ham, **asotsial guruhga** ham qo'shilishi mumkin. Asotsial guruh holatida bolada shu yo'nalishdagi xususiyatlar rivojlanadi.

- Bir vaqtning o'zida bola turli ijtimoiy-psixologik xususiyatlarga ega guruhlarda ishtirok etishi mumkin. Bir guruhda qabul qilinsa, boshqasida rad etilishi mumkin.

- Ijtimoiy muhit barqaror bo'lmagan sharoitda shaxs rivojlanishi qiyinlashadi.

1-rasm. Shaxsning guruhda rivojlanishi:

Sh — shaxs bo'lish ehtiyoji → Q — qobiliyat → M — manba → N — natija.

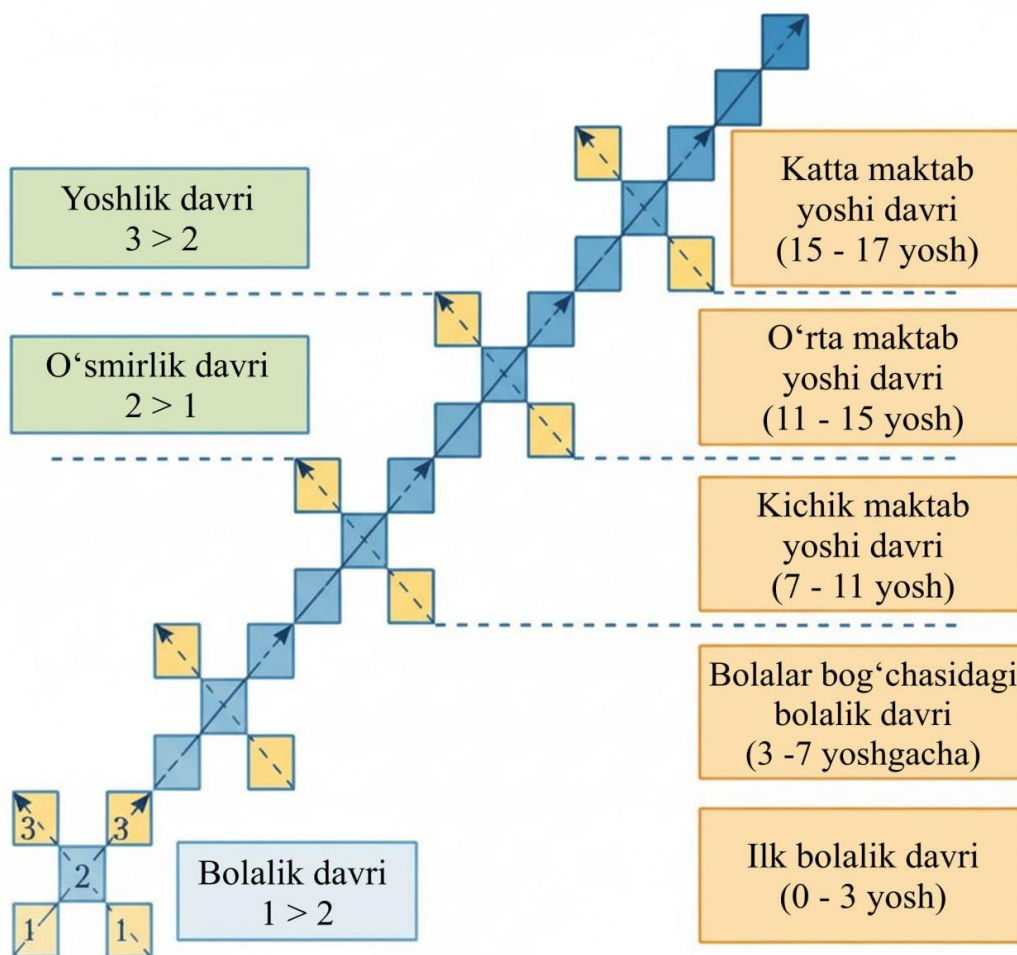
Shunga qaramay, turli yosh davrlarida bola izchil ravishda muayyan ijtimoiy guruhlariga (oila, maktabgacha ta'lim guruhi, maktab sinfi, norasmiy o'smirlar birlashmalari) qo'shiladi va moslashish, individuallashuv va qo'shilish jarayonlarining muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz holatlari bir necha bor takrorlanadi. Natijada shaxsning nisbatan barqaror tuzilmasi shakllanadi.

Har bir yosh bosqichida, muayyan ijtimoiy muhitda bola o'z shaxsiy rivojlanishida ushbu uch fazani ham bosib o'tadi. Agar qaysidir davrda qo'shilish fazasi muvaffaqiyatli o'tmasa, keyingi bosqichda moslashish qiyinlashadi. Shu tarzda shaxs rivojlanishidagi inqiroz uchun sharoitlar vujudga keladi.

A.V. Petrovskiyning davriylashtirishida quyidagi bosqichlar ajratib ko'rsatiladi: ilk bolalik, maktabgacha yosh, kichik maktab yoshi, o'rta maktab yoshi va katta maktab yoshi (2-rasm). Ilk uch bosqich bolalik davrini tashkil

etadi, unda moslashish jarayoni individuallashuv jarayonidan ustun turadi. O'smirlik davri (o'rta maktab yoshi) uchun individuallashuv jarayonining moslashishdan ustunligi xos, yoshlik davri (katta maktab yoshi) uchun esa integratsiya jarayonining individuallashuvdan ustunligi xarakterlidir.

Shunday qilib, A.V. Petrovskiyga ko'ra, bolalik — asosan bolaning ijtimoiy muhitga moslashishi, o'smirlik — o'z individualligini namoyon etishi davri hisoblanadi.

2-rasm. Referent guruhlarga uyg'unlashish jarayonida shaxs rivojlanishi
A.V. Petrovskiy bo'yicha:

- —► — shaxsning ijtimoiy-foydali rivojlanishi;
- ----► — shaxsning asotsial rivojlanishi;
- 1 — moslashish; 2 — individuallashuv; 3 — uyg'unlashish.

Yoshlik davrida o'smirning jamiyatga uyg'unlashishi (integratsiyasi) sodir bo'lishi kerak.

Shaxs rivojlanishi bolalik davrida, jumladan kichik maktab yoshida va boshqa maktab yosh bosqichlarida ijtimoiy yetuklikka o'tish jarayonini ifoda etadi.

Kichik maktab yoshi ushbu jarayonda muhim o'rin tutadi, u bolalik davrini yakunlaydi. Bu vaqtda shaxs rivojlanishining holati maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanish holatiga o'xshashdir: bola o'zi uchun yangi bo'lgan tengdoshlar guruhiga qo'shiladi, bu guruhga pedagog rahbarlik qiladi. Maktabdagi o'qituvchi bolalar uchun maktabgacha ta'lim muassasasidagi tarbiyachidan ko'ra muhimroq shaxsga aylanadi. U baholash tizimi orqali bolaning ota-onalari va boshqa kattalar bilan munosabatlariga ta'sir ko'rsatadi.

Kichik maktab yoshida shaxs rivojlanishida kattalarning rolini ta'kidlar ekan, A.V. Petrovskiy bolaning integratsiyasi ko'proq "o'quvchi — o'quvchi" tizimida emas, balki "o'quvchi — o'qituvchi" va "o'quvchi — ota-ona" tizimida kechishini qayd etadi.

A.V. Petrovskiyning fikricha, o'quv faoliyati, boshqa yetakchi faoliyatlar kabi, bolaning psixik funksiyalari rivojlanishini belgilaydi va shaxs shakllanishida muhim ahamiyatga ega. "Kichik maktab o'quvchisining shaxs sifatida rivojlanish omili — buning o'zi o'quv faoliyati emas, balki kattalarning bolaning o'qishi, intizomi va tirishqoqligiga bo'lgan munosabatidir".

A.V. Petrovskiyning davriylashtirishidan olingan xulosalar

1. Kichik maktab yoshi bolalik davriga kiradi, unda moslashish jarayonlari ustun turadi (bola uyg'unlashgan ijtimoiy guruhlariga, ulardagi munosabatlar, xulq-atvor va faoliyatni tartibga soluvchi me'yorlarga moslashish jarayoni).

2. Kichik maktab yoshi bolalik davriga kiradi va ilk bolalik (oilada uyg'unlashuv davri) hamda maktabgacha bolalik (bolalar bog'chasida bolalar guruhiga uyg'unlashuv davri) bilan birgalikda namoyon bo'ladi. Bu vaqtda muhim guruh — maktab sinfi hisoblanadi. Kichik maktab yoshida tengdoshlar bilan munosabatlar, xuddi maktabgacha yoshdagi kabi, kattalar (o'qituvchi, tarbiyachi, ota-ona) orqali tartibga solinadi, nazorat qilinadi va baholanadi. Keyingi o'rta maktab yoshida esa "bola — katta — bola" tizimi buziladi va o'smirlar munosabat me'yorlarini mustaqil belgilay boshlaydilar.

3. Ushbu yosh bosqichida integratsiya asosan "o'quvchi — o'qituvchi" va "o'quvchi — ota-ona" tizimlarida kechadi. Kichik maktab o'quvchisining shaxs sifatida rivojlanishiga kattalarning uning o'quv faoliyatiga, bilim olishiga, tirishqoqligi va intizomiga bo'lgan munosabati ta'sir qiladi. Agar birinchi sinf o'quvchisi sinfga moslasha olmasa va maktabgacha bolalikda ham moslashishda qiyinchilik bo'lgan bo'lsa, unda o'z-o'zini baholash darajasi pasayishi, passivlik va **konformizm** rivojlanishi ehtimoli katta.

4. Agar kichik maktab o'quvchisi individuallashtirishda (o'z shaxsiy xususiyatlarini namoyon qilishda, ular sinfdagi me'yorlarga to'g'ri kelmagan

taqdirda) qiyinchiliklarga duch kelsa va bu holat avval ham kuzatilgan bo'lsa, u holda ortiqcha o'z-o'zini yuqori baholash, negativizm va tajovuzkorlik rivojlanishi mumkin.

5. Agar bola sinfdoshlar guruhiga qo'shila olmasa, u ijtimoiy-psixologik jihatdan izolyatsiyalangan maqomga ega bo'ladi.

BOLALARDA PSIXOSOMATIKA

Psixosomatik muammolar nima?

Bolalardagi psixosomatik simptomlar deganda psixik va emotsional omillar ta'sirida yuzaga keladigan kasalliklar tushuniladi. Ko'p ota-onalar farzandlarida shamollash, ichak muammolari, allergiya holatlarini kuzatadilar, ammo qat'iy davolashga qaramay, bolalar ko'p kasal bo'lib qolaveradilar. Bunday vaziyatda bolaning psixikasiga e'tibor berish kerak, chunki ko'p hollarda jismoniy kasalliklar psixosomatik omillar tufayli yuzaga keladi.

Psixosomatik simptomlarning kelib chiqish sabablari

Bolada psixosomatik simptomlarning paydo bo'lishi turli sabablarga ega bo'lishi mumkin: stresslar uning ichki muhitida (oilada) ham, tashqi muhitida (bog'cha/maktab) ham ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ota-onalarning doimiy janjallari, bola ko'z o'ngida munosabatlarni aniqlashtirishi, oiladagi uzluksiz taranglik ham kichik bolani, ham o'smirni ruhiy jarohatlaydi. Agar bolaning emotsional hayotiga yetarli e'tibor berilmasa, bu holat kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Bolalar bog'chasiga moslashish bola uchun oson kechmaydi. U yangi kattalar (tarbiyachi, pedagoglar) va ko'plab bolalar bilan muloqot qilishga, itoat etishga, hamkorlik qilishga va ko'p ishlarni mustaqil bajarishga o'rganishi kerak bo'ladi. Boshlang'ich maktabda va 5-sinfga o'tganda bolaga bir vaqtning o'zida bilish, emotsional va kommunikativ yuklamalar tushadi. U o'quv faoliyatiga ko'nikishi, sinfdoshlari va o'qituvchilari bilan munosabat qurishi zarur bo'ladi. Qabul qilinmaslik qo'rquvi, do'st topa olmaslik xavotiri, ota-onaning umidlarini oqlay olmaslik yoki shunchaki charchoq ham psixosomatik simptomlarga olib kelishi mumkin. Maktab — ota-onalar uchun ham stress manbai, shu sababli ular ko'p hollarda o'ta talabchan, tanqidchi bo'lib qoladilar va bolani qo'llab-quvvatlay olmaydilar.

Barcha ushbu holatlarda boladagi stress xronik tus oladi va asabiy taranglik jismoniy shaklda namoyon bo'ladi.

Bolalarda psixosomatika nima?

Bolalarda psixosomatika — bu emotsional kechinmalar, stress va psixologik omillar (masalan, g'azab, xavotir yoki tushkunlik) natijasida jismoniy (somatik) simptomlar va kasalliklarning paydo bo'lishi.

Fizik ko'rinishlar quyidagilar bo'lishi mumkin:

- qorin yoki bosh og'riqlari,
- uyqu muammolari,
- teri kasalliklari (masalan, ekzema),
- allergik reaksiyalar,
- tez-tez shamollash,
- bronxial astma,
- enurez.

Psixosomatika belgilariga kompleks yondashuv talab etiladi: bola pediatri shifokorda davolanishi bilan birga, uning chuqur emotsional sabablarini aniqlash va bartaraf etish uchun psixolog bilan ish olib borilishi lozim.

Nega bolalarda psixosomatika rivojlanadi?

Bolalarda psixosomatik muammolar qator sabablar tufayli paydo bo'lishi mumkin:

• Oiladagi tarang muhit:

• ota-onalar o'rtasidagi nizolar, bolaga nisbatan qattiqqo'l yoki mojaroli munosabat.

• E'tibor yetishmasligi:

• bola kerakli g'amxo'rlikni faqat kasal bo'lganida oladi, natijada u ko'p kasal bo'lib qolishi mumkin.

• Stress va ruhiy zarbalar:

• ota-onalarning ajrashi, ko'chib o'tish, yaqin insonning vafoti yoki bolalar bog'chasi ga borishni boshlash.

• Ortiqcha himoya (giperopeka):

• bola yetarli erkinlikka ega bo'lmaydi, o'zini ojiz va bog'liq his qiladi, bu nafas olish muammolariga, masalan, bronxial astmaga olib kelishi mumkin.

• Hissiyotlarni ifoda eta olmaslik:

• ayniqsa kichik yoshdagi bolalar o'z kechinmalarini so'z bilan ifoda eta olmaydilar. Bunday hollarda «ifodalay olmagan hissiyotlar tanaga yo'naladi».

Bolalarda psixosomatika qanday namoyon bo'ladi?

Psixosomatik belgilari turlicha bo'lishi va organizmning turli tizimlariga ta'sir qilishi mumkin:

Nafas olish yo'llari kasalliklari:

- tez-tez shamollash, surunkali yo'tal, bronxit, bronxial astma.

Oshiq-hazm tizimi muammolari:

- qorin og'riqlari, ko'ngil aynishi, qusish, qabziyat, ovqatlanish muammolari.

Teri muammolari:

- ekzema, atopik dermatit, toshmalar.

Nevrologik va funksional muammolar:

- bosh og'riqlari, nerv tiklari, enurez, uyqu muammolari.

Xulq-atvor muammolari:

- ortiqcha qo'zg'aluvchanlik yoki aksincha, beqarorlik va apatiya, xavotirchanlik.

Agar bolada psixosomatikadan shubha qilinsa, nima qilish kerak?

1. **Shifokorga murojaat qilish:** o'xshash simptomlarni keltirib chiqaradigan haqiqiy organik kasalliklarni istisno etish muhim.

2. **Oilaviy vaziyatni tahlil qilish:** stress omili bor-yo'qligini va bolaning ularga munosabatini ko'rib chiqish lozim.

3. **Bola bilan suhbatlashish:** ishonchli muhit yaratish, bolaga o'z kechinmalarini baham ko'rish imkonini berish.

4. **Bolalar psixologiga murojaat qilish:** mutaxassis nosog'lomlikning asl sabablarini aniqlaydi va samarali korreksion usullarni tanlaydi.

DEGS

Kognitiv rivojlanish muammolari va korreksiya

Bolalarda aqliy rivojlanish kechikishining namoyon bo'lish vaqti va uning xususiyatlariga — motorika, nutq, emotsional muammolar, diqqat yetishmasligi va giperfaollik sindromi (DEGS) va boshqalarga qarab diagnostik tadbirlar tayinlanadi va davolash tavsiya etiladi.

Bolalarda DEGSni doimo ham oson aniqlash mumkin emas. Bu muammo ko'pincha itoatsizlik, diqqatsizlik, impulsivlik kabi bezarar ko'rinadigan holatlar ortida yashirin bo'lishi mumkin. Shu sababli bolalarda diqqat yetishmasligi va giperfaollik sindromi ko'pincha kam tashxis qilinadi yoki aksincha, ortiqcha tashxis qo'yiladi.

Bolalarda DEGS yaxshi o'rganilgan holat hisoblanadi, uning belgilari, mexanizmi va kelib chiqish sabablari ma'lum.

DEGS sabablari

- **Fiziologik jihatdan:** miyaning ayrim sohalarida noradrenalin va dofamin yetishmasligi.

- **Kelib chiqishi jihatidan:** ko'pincha markaziy asab tizimidagi perinatal muammolar bilan bog'liq bo'lib, yengil kognitiv muammolar toifasiga kiradi.

- **DEGS sabablari quyidagilar bo'lishi mumkin:**

- ona homiladorlik vaqtida yoki tugʻruq jarayonida gipoksiya (kislorod yetishmasligi),
- homiladorlikda toksik taʼsirlar (dorilar, tamaki, alkogol),
- jarohatlar,
- infeksiyon kasalliklar.
- DEGS ayrim hollarda genetik asosga ega boʻlib, irsiy yoʻl bilan ham oʻtishi mumkin.
- Ayrim bolalar «giperfaol, DE
- GS» tashxisi bilan hayotning dastlabki oylarida ogʻir kasalliklar kechirgan boʻlib, bu holat ularning miyasi va asab tizimiga taʼsir koʻrsatgan.

DEGS simptomlari va diagnostika

Bolalarda DEGS belgilari odatda nazorat qilib boʻlmaydigan xulq-atvor orqali namoyon boʻladi.

- Bola baʼzi hollarda oʻta qoʻzgʻaluvchan, impulsiv, juda yorqin faol va “nazorat qilib boʻlmaydigan” boʻlishi mumkin.
- Boshqa paytlarda, ayniqsa faoliyatdan keyin, aksincha, sekinlashish, diqqatsizlik, charchoq holati namoyon boʻladi.
- Bolalarda DEGSning umumiy xususiyati — yoshidagi boshqa bolalar oson bajaradigan oddiy vazifalar yoki harakatlar ketma-ketligini bajara olmaslik yoki qiyinchilik bilan bajarishdir.

Shu sababli bolalarda diqqat yetishmasligi va giperfaollik sindromi haqida gapirish faqat 4 yoshdan boshlab maʼnoga ega, chunki aynan shu paytdan bolaning ijtimoiylashuvi boshlanadi.

Koʻpincha DEGS simptomlari kichik maktab yoshida (7–8 yoshda) ochiq namoyon boʻladi. Odatda shu vaqtda ota-onalar farzandida diqqat yetishmasligi belgilari uning oʻqishiga toʻsqinlik qilayotganini anglaydi va diagnostika hamda korreksiya zarurligini tushunadi.

Bolalarda DEGS klassifikatsiyasi

Mutaxassislar bolalarda DEGSning uchta qoʻshimcha turini ajratib koʻrsatadilar:

1. Diqqat yetishmasligi ustun boʻlgan tur (passiv).

Bunday bolalar goʻyo doimo “havoda yuradi”, kattalar aytganini eshitmaydi, darhol unutadi, hech narsaga diqqatini jamlay olmaydi, passiv va sodir boʻlayotgan voqealarga befarq koʻrinadi.

2. Giperfaollik ustun boʻlgan tur.

Impulsiv turdagi DEGSga ega bola hech qachon joyida oʻtirmaydi, oʻta qoʻzgʻaluvchan boʻladi — darsda savolning tugashini kutolmaydi, darhol javob

berishga shoshiladi. Uning boshqa bolalar bilan muloqotlari tizimsiz bo'ladi, jamoada uzoq munosabat o'rnatolmaydi.

3. Aralash tur.

Bunday bolada giperfaollik davrlari sustlik (passivlik) bilan almashib turadi. Odatda impulsiv va qo'zg'aluvchan xulq-atvor jamiyatda (bog'cha, o'yin maydonchasi, maktab) namoyon bo'ladi, sustlik va kuchsizlik esa uyda ko'rinadi, go'yo bolani "o'chirib qo'ygandek".

DEGS rivojlanish prognozi

Bolalarda DEGS, qoida tariqasida, yengil kognitiv muammo hisoblanadi, u **minimal miya disfunktsiyasi (MMD)** toifasiga kiradi va yaxshi korreksiya qilinadi. Agar bolalarda diqqat yetishmasligi va giperfaollik sindromi o'z vaqtida va to'g'ri davolansa, o'smirlik davriga kelib u butunlay yo'qolishi yoki asosan bartaraf etilishi mumkin.

Biroq barcha simptomlar o'z-o'zidan izzsiz yo'qoladi, deb umid qilish noto'g'ri. DEGS ko'pincha boshqa kognitiv muammolar bilan uyg'un keladi va ular bolaning o'qishiga jiddiy to'sqinlik qiladi. Ular qatorida:

- **disgrafiya va disleksiya** — yozish va o'qish bilan bog'liq qiyinchiliklar (DEGSli bolalarning 66%ida),

- **diskalkuliya** — hisoblash va matematikadagi qiyinchiliklar (61%),

- ko'pchilik bolalar rivojlanishda 1–1,5 yilga orqada qoladi.

Bu kognitiv muammolar o'zaro bog'liq bo'lib, kompleks korreksiya talab qiladi.

Qoida tariqasida, eng og'ir muammolar ilk yoshda namoyon bo'ladi, simptom qanchalik kech paydo bo'lsa, uning yengil kognitiv muammolar sindromiga tegishli bo'lishi ehtimoli shunchalik katta bo'ladi.

Har qanday holatda bolalarda kognitiv funksiyalar muammosi juda nozik soha hisoblanadi va professional bilim talab qiladi. Shuning uchun ota-onalar har qanday shubhani kompetent mutaxassislar — pedagoglar, psixologlar, defektologlar, nevropatologlar bilan tekshirib ko'rish zarur.

Psixik rivojlanishi kechikkan bolalar uchun mo'ljallangan maxsus dasturlar va zamonaviy terapiya usullari muammoning har qanday bosqichida sezilarli ijobiy natija berish imkonini yaratadi.

Bolaning psixomotorik va nutq rivojlanishining kechikishi

Asab tizimining perinatal shikastlanishlarining eng ko'p tarqalgan oqibatlaridan biri — bolalarda psixomotorik va nutq rivojlanishining kechikishi (PNRK). Bugungi kunda bu holat har o'ninchi bolada kuzatiladi.

Birinchi yilda bolaning psixomotorik rivojlanish kechikishi quyidagicha namoyon bo'lishi mumkin:

- ota-onalarga (ovoz, ishora, o'yinchoq taklifi va h.k.) sust reaksiya,
- sustlik yoki aksincha ortiqcha asabiylik,
- so'zlashishga urinishning yo'qligi, hatto "o'z tilida" ham.

Bir yoshdan keyin bolada ilk so'zlar paydo bo'lishi kerak, ikki yoshga kelib esa oddiy iboralar ayta olishi lozim.

Odatda psixomotorik rivojlanish kechikishi belgilari ikki yoshga kelib aniq bo'ladi, ammo ko'p hollarda davolash kech boshlanadi va ko'p imkoniyatlar qo'ldan boy beriladi. Mutaxassislar PNRKni 2–3 yoshdanoq korreksiya qilishni tavsiya etadilar.

Psixomotorik rivojlanish kechikish sindromi

Har bir bolaning psixomotorik rivojlanishi (PMR) individual sur'atda kechadi, ammo uning asosiy funksiyalari normal, ilgarilab ketgan yoki sekinlashgan tarzda shakllanayotganini ko'rsatadigan belgilari mavjud.

Avvalo, miya kasalliklari va nevrologik simptomlarsiz kechadigan **sur'atning kechikishi** farqlanadi. Sekin rivojlanayotgan bunday bolalarga to'g'ri pedagogik yondashuv, muvozanatli ovqatlanish va kun tartibi ta'minlansa, ular odatda tez orada tengdoshlarini "quvib yetadi".

Ikkinchi turi — **qat'iy kechikish**, u ko'pincha markaziy asab tizimi kasalliklari, boshqa kasalliklar (endokrin, infeksiya va h.k.) zahirida kechadi va odatda bolalardagi boshqa kognitiv muammolar bilan bog'liq bo'ladi. Bunday holatda psixomotorik rivojlanish kechikishi sindromi kompleks davolashni, jumladan dorivor terapiyani talab qiladi.

Bolalarda motor rivojlanish kechikishi

Psixomotorik rivojlanish kechikishi belgilari asosan harakat funksiyalari bilan bog'liq bo'lsa, u **motor muammolar** toifasiga kiradi. Bunday simptomlar hayotning ilk oyidanoq namoyon bo'ladi. Shuning uchun chaqaloq rivojlanishining quyidagi bosqichlariga e'tibor berish zarur, bu holatni istisno qilish yoki aniqlash uchun.

Bolalarda psixik rivojlanish kechikishi

Psixomotorik rivojlanish kechikishi belgilari asosan emotsional va kognitiv sohalarga taalluqli bo'lsa, u **psixik rivojlanish** bilan bog'liq bo'ladi. Bolaning aynan shu sohada sekin rivojlanayotganini aniqlash uchun quyidagi belgilariga e'tibor berish kerak.

- 2 oyda — ota-onalariga qarab ko'zini tikishi va jilmayishi kerak.
- 3 oyda — mustaqil ovoz chiqarishi, "go'ngirlash"i lozim.
- 5–6 oyda — yaqinlarini begona odamlardan aniq farqlay olishi kerak.
- 8–9 oyda — o'yinlar va oddiy o'yinchoqlarga qiziqishi kerak.

- 10–11 oyda — kattalar nutqini taqlid qilishga urinmog'i, «talpinish»i lozim.

PNRK turlari

Psixomotorik rivojlanish kechikishi (PRK) bolada:

- asosan **motorika sohada**,
- asosan **psixik sohada**,
- yoki **aralash turda** (har ikki turdagi muammo belgilari bilan) namoyon bo'lishi mumkin.

Boshqa kognitiv muammolar bilan bog'liqligi

Motorik belgilari ustun bo'lgan psixomotorik rivojlanish kechikish sindromini **dispraksiya** deb ataladigan boshqa kognitiv muammodan farqlash muhim. PRK tabiiy motorik ko'nikmalarga (yurish, yugurish, sakrash) taalluqli bo'lsa, praksis sohasidagi muammolar o'rganilgan harakatlarga tegishli, masalan, bog'ichni bog'lash yoki qoshiqdan foydalanish.

Biroq motorik jihatdan sekin rivojlanayotgan bolalar har qanday harakat ko'nikmalarini qiyin o'zlashtiradilar va harakatlarning yomon muvofiqlashuvidan aziyat chekadilar. Ular uchun to'pni ushlash, kubik yig'ish yoki velosiped minish qiyin kechadi, keyinchalik yozish va chizishni o'rganish ham oson bo'lmaydi.

Psixomotorik rivojlanish kechikish sindromi shuningdek nutqqa oid bir qator kognitiv muammolar bilan ham uzviy bog'liq. Ulardan ayrimlari bolaning 2 yoshiga kelib namoyon bo'ladi, boshqalari esa maktabda o'qishni boshlash paytida — masalan, **disleksiya** (o'qishdagi qiyinchilik) va **disgrafiya** (yozishdagi qiyinchilik).

Psixomotorik rivojlanish kechikishining sabablari

Bolalarda Psixomotorik va nutq rivojlanishi kechikishi kognitiv muammolar toifasiga kiradi. Bunday holatlar ko'pincha bolaning ichki tug'ruqdan oldingi rivojlanishi, tug'ruq jarayoni va hayotning ilk yilidagi muammolar bilan bog'liq bo'ladi.

Sabablari quyidagilar bo'lishi mumkin:

- markaziy asab tizimining perinatal shikastlanishlari,
- neonatal (tug'ruqdan keyingi) asoratlar: sariq kasalligi, qon aylanishi muammolari,
- irsiy va genetik kasalliklar,
- muayyan moddalar yetishmasligi: kamqonlik, raxit, seliakiya va boshqalar,
- endokrin kasalliklar, masalan, tug'ma gipotireoz,

- hayotning ilk kunlari va oylarida yuqumli kasalliklarni boshdan kechirish.

Shuningdek, psixomotorik rivojlanish kechikish sindromi oiladagi ijtimoiy-psixologik muhit bilan ham chambarchas bog'liq. E'tibor yetishmasligi yoki aksincha, ortiqcha tashvishli ota-onalarning munosabati bolaning psixomotorik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Psixomotorik rivojlanish kechikishini diagnostika qilish

Psixomotorik rivojlanish kechikishi, belgilari motorik yoki psixoemotsional muammolarda namoyon bo'lishi mumkin, bolaning hatto ilk yiliyoq aniqlanishi mumkin. Bolada rivojlanishdan og'ishlar va kognitiv muammolar qanchalik erta aniqlansa, davolash shunchalik samarali bo'ladi.

Psixomotorik rivojlanish kechikishi sindromini aniqlash va tasdiqlash uchun maxsus testlar o'tkaziladi, oilaviy anamnez yig'iladi, somatik kasalliklar istisno etiladi. Bolaga qo'shimcha ravishda apparat va laboratoriya tekshiruvlari ham kerak bo'lishi mumkin, jumladan UZI, MRT, EEG.

Sekin rivojlanayotgan bolalar, qoida tariqasida, qo'shimcha ravishda nevropatolog, psixoterapevt, ortoped tekshiruvidan o'tadilar, shuningdek, ularga logoped, massaj va manual terapiya mutaxassisi, davolovchi jismoniy tarbiya bo'yicha mutaxassis yordami kerak bo'lishi mumkin.

Bolalarda psixomotorik rivojlanish kechikishi. Davolash

Psixomotorik rivojlanish kechikishi sindromini korreksiya qilish usullari muammolar tabiatiga bevosita bog'liq.

- Agar gap faqat miya va asab tizimidagi muammolarsiz kechadigan oddiy **sur'at kechikishi** haqida borayotgan bo'lsa, asosiy strategiya bolaga ko'proq g'amxo'rlik qilish, to'g'ri ovqatlanish va kun tartibini yo'lga qo'yish, rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni tashkil etishdan iborat bo'ladi.

- Agar psixomotorik rivojlanish kechikishi davolashni nafaqat sog'lomlashtirish, balki davolash tadbirlarini ham o'z ichiga olsa, bu holat ko'pincha ifodalangan yoki og'ir kechikish bilan bog'liq bo'ladi.

Bunday holda bolaga miya va asab tizimi funksiyalarini himoya qilish, moslashtirish va tiklashga qaratilgan dori vositalari bilan qo'llab-quvvatlovchi davolash kursi tayinlanadi.

Markaziy asab tizimi kasalliklari bo'lgan bolalarning ota-onalariga maslahatlar

Qanday muammo bo'lishidan qat'i nazar — psixomotorik va nutq rivojlanishi kechikishi, DEGS, bosh miya va asab tizimining boshqa kasalliklari — siz va farzandingiz uchun yordamchi bo'ladigan **umumiy qoidalar** mavjud:

- Boladagi muammolarning ilk belgilariga e'tiborli bo'ling — kasallik qanchalik erta aniqlansa, kelajakda prognozi shunchalik yaxshiroq bo'ladi.
- Albatta bir nechta mutaxassis bilan maslahatlashing va bolaning holati haqidagi tasavvuringiz to'liq va aniq bo'lishiga ishonch hosil qiling.
- Har qanday kognitiv muammolar kompleks davolashni talab qiladi: dorilar, psixologik yordam, jismoniy faoliyat, pedagogik tadbirlar va boshqalar.
- Bolangizga sabr-toqatli bo'ling — ayniqsa sog'ligi yomon bo'lgan bola sizning muhabbatingiz va qo'llab-quvvatlashingizni albatta his qilishi lozim.
- Optimizmni saqlang! Ijobiy kayfiyat doimo muvaffaqiyatli davolash uchun eng qulay zamin yaratadi.

NEYROPSIXOLOGIYA

Neyropsixologiya nima?

Neyropsixologiya — bu psixologiya, nevrologiya va fiziologiya tutashgan nuqtada joylashgan fanlararo yo'nalish bo'lib, u miyaning tuzilma-funksional tashkiloti bilan insonning psixik jarayonlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik qonuniyatlarini o'rganadi. Neyropsixologiya diqqat markazida oliy psixik funksiyalar (OPF) — nutq, xotira, diqqat, tafakkur, tasavvur, faoliyatning ixtiyoriy boshqarilishi, shuningdek, ularning shakllanishi, buzilishi va tiklanish mexanizmlari turibdi.

Neyropsixologiya asoschisi A.R. Luriya hisoblanadi. U tizimli dinamik lokalizatsiya nazariyasini ishlab chiqqan. Bu konsepsiyaga ko'ra, psixik faoliyat alohida bir tizim bilan emas, balki bir qator miya tuzilmalari o'zaro hamkorligi orqali ta'minlanadi. Ushbu yondashuv bolalar psixikasining rivojlanishini anglashda prinsipial ahamiyatga ega, chunki aynan maktabgacha yoshda miyaning jadal yetilishi va funksiyalararo bog'lanishlarning shakllanishi amalga oshadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun neyropsixologiya ahamiyati

Bu davrda:

- Miyaning peshona qismlari faol yetiladi, ular xulq-atvorni ixtiyoriy boshqarish va nazorat qilishni ta'minlaydi.
- Nutq faoliyati va fonematik eshitish asoslari shakllanadi, ular keyinchalik o'qish va yozishni o'zlashtirish uchun zarur.
- Makonli va ko'rish-motor koordinatsiyasi rivojlanadi, bu esa ta'limiy ko'nikmalarni muvaffaqiyatli egallashga sharoit yaratadi.
- Ixtiyoriy diqqat, ishchi xotira va o'zini nazorat qilish asosi shakllanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti amaliyotida neyropsixologiyaning vazifalari

1. **Diagnostika** — psixik funksiyalarning yetilishi xususiyatlarini aniqlash, miyaning funksional tizimida yetakchi va zaif bo'g'inlarni belgilash.

2. **Profilaktika** — maktab ta'limidagi qiyinchiliklarni oldindan aniqlash va o'z vaqtida yordam ko'rsatish.

3. **Tuzatish** — maxsus neyropsixologik mashqlardan foydalanish, miya yarim sharlar o'rtasidagi bog'lanishlarni, sensomotor integratsiyani, ko'rish-makonli hamda boshqaruv funksiyalarini rivojlantirishga qaratilgan.

4. **Qo'llab-quvvatlash** — bolaning psixik va shaxsiy rivojlanishi uyg'unligi uchun individual ta'limiy yo'llar va shart-sharoitlar yaratish.

Shu tariqa, neyropsixologiya bola psixikasining shakllanish mexanizmlarini izohlabgina qolmay, balki uning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun amaliy vositalarni ham taklif etadi. Neyropsixologik qonuniyatlarni bilish maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologlariga qiyinchiliklar tabiatini aniqroq belgilash, pedagogik yetishmovchilik bilan organik buzilishlarni farqlash, samarali tuzatish-rivojlantirish dasturlarini tuzish va bolaning maktab hamda jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishi uchun sharoit yaratish imkonini beradi.

Miya faoliyati bilan bola xulq-atvorining bog'liqligi

1. **Energiya bilan ta'minlash bloki** (so'g'on qismi, retikulyar formatsiya) – asab tizimining umumiy tonusini, uyg'oqlik darajasini va ish qobiliyatini ta'minlaydi. Uning yetarli darajada ishlamasligi bolada faollikning pasayishi, tez charchash va diqqatning barqaror emasligida namoyon bo'ladi.

2. **Ma'lumotni qabul qilish, qayta ishlash va saqlash bloki** (pariyetal, temporal, oksipital zonalar) – sensor ma'lumotlarni tahlil va sintez qilishni ta'minlaydi. Bu sohalar rivojlanishida qiyinchiliklar mavjud bo'lsa, bolada makonli koordinatsiya, fonematik idrok va nutqni tushunishda muammolar kuzatilishi mumkin.

3. **Dasturlash, boshqarish va nazorat qilish bloki** (peshona qismlari) – xulq-atvorni ixtiyoriy tarzda boshqarish, maqsadli harakatlarni shakllantirish, impulslarni nazorat qilish va boshlangan faoliyatni yakunlash uchun javob beradi. Uning funksional yetishmovchiligi bolada impulsivlik, diqqatni jamlashda qiyinchilik va qoidalarga rioya qilishda qiyinchilik orqali namoyon bo'ladi.

Maktabgacha yoshdagi bola xulq-atvori har doim ushbu funksional bloklarning yetilish va uyg'un ishlash darajasini aks ettiradi.

Amaliyotdan misol

6 yoshli bola grafik ko'nikmalarni o'zlashtirishda qiynalmoqda: chiziqlar tekis chiqmaydi, harf va raqamlarni "oynadagi kabi aks ettirib" yozadi (masalan, 3 raqamini teskari yo'nalishda), qog'ozda joylashishda qiyinchilik sezadi. Shu bilan birga, intellekti saqlangan, nutqi ravon va lug'at zaxirasi boy.

Neyropsixologik tekshiruv natijasida ko'rish-makonli tahlil va sintezni ta'minlovchi miya funksiyalarining yetarli rivojlanmaganligi aniqlanadi. Bola kundalik hayotda ham ushbu xususiyatlarni namoyon etadi: o'ng va chap qo'lni adashtirishi, makonda yo'ldan adashishi (masalan, bog'chaga yo'lda), sxemalarga qarab yo'nalish talab qiladigan topshiriqlarni qiynalib bajarishi kuzatiladi.

Bolaning ichki dunyosi, ertak va qum terapiyasi

Bolaning ichki dunyosi – bu uning his-tuyg'ulari, o'zi haqidagi tasavvurlari, o'tgan tajribasi, atrof muhiti, qadriyatlar tizimi va shaxsiy ma'nolarning bir butun majmuasidir. Bolalikning bu bosqichida ushbu dunyo ayniqsa moslashuvchan va muhit ta'siriga sezgir hisoblanadi. Shu jarayonda ertak alohida o'rin tutadi, chunki u bolaga eng tabiiy va tushunarli muloqot shaklidir.

Ertak insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat ko'ngilochar, balki bilimlar, axloqiy mezonlar va avlodlar tajribasini uzatish vositasi vazifasini ham bajarib kelgan. Bolalar uchun ertak voqelik bilan tasavvur uyg'unlashadigan, murakkab hayotiy savollar hissiyotga boy va anglash mumkin bo'lgan ma'no kasb etadigan o'ziga xos bilish shaklidir. Zamonaviy psixologiya va pedagogika tadqiqotlari ertakning bola shaxsiy va hissiy rivojlanishida katta salohiyatga egaligini ko'rsatmoqda. Uning ramziy tili va arxetipik obrazlari orqali bola uchun muhim bo'lgan – qo'rquv va xavotirlar, yaqinlar bilan munosabat, qiyinchiliklarni yengish va ichki resurslarni topish kabi mavzularga muloyim va zo'ravonliksiz tarzda murojaat etish mumkin.

Shu tariqa, psixologo-pedagogik amaliyotda ertakdan foydalanish bolaning ichki dunyosiga chuqurroq kirib borish va uning uyg'un rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning yangi imkoniyatlarini ochadi.

Ertak turlari

Badiiy ertaklar – xalq va mualliflik ertaklaridan iborat bo'lib, yordam, qo'llab-quvvatlash, hamdardlik, rahmdillik, burch, mas'uliyat kabi axloqiy va estetik hislarni tarbiyalaydi.

Didaktik ertaklar – o‘quv xarakteridagi yangi bilimlarni bolalarga yetkazish uchun qo‘llanadi. Bunda bola uchun mavhum bo‘lgan harf, raqam, tovush kabi ramzlar shaxslashtirilib, yangi tushunchalarni hikoya qiladi.

Diagnostik ertaklar – boladagi muammolarni yoki uning shaxsiy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Masalan, agar bola asosan qo‘rqoq qahramon ishtirok etgan ertaklarni yoqtirsa, bu uning uyaluvchanligi va xavotir darajasi yuqoriligini ko‘rsatishi mumkin. Bunday ertak bolaning o‘zi aytolmaydigan yoki aytishni istamaydigan holatlarini ham aniqlashga yordam beradi.

Psixokorreksion ertaklar – bolaning xulq-atvorini muloyim ravishda to‘g‘ri yo‘naltirib, samarasiz odatlarini ijobiy namuna bilan almashtirishga yordam beradi. Ertakdagi ijobiy qahramon bolaga qo‘rquv va muammolarini yengishda namuna bo‘lib xizmat qiladi.

Meditativ ertaklar – bolada ijobiy his-tuyg‘ularni uyg‘otadi, ijobiy kayfiyatga o‘rgatadi. Bu turdagi ertaklarda manfiy qahramonlar va mojaroli vaziyatlar bo‘lmaydi. Meditativ ertaklar maxsus musiqa hamrohligida aytilib, bolani tinchlantiradi, ijobiy his-tuyg‘ularni kuchaytiradi, ichki uyg‘unlik va o‘z-o‘zini ishonchga chorlaydi. Ular, odatda, sayohat shaklida bo‘ladi: “Hozir biz siz bilan ajoyib ertaklar mamlakatiga sayohatga chiqamiz...” yoki “sehrli o‘rmonga kirib boramiz...” kabi ifodalar bilan boshlanadi.

Ertak obraz va metaforalar orqali ishlaydi. Masalan, yovuz ajdar bolaning qo‘rquvini, mehribon yordamchi esa kattalardan ko‘rsatiladigan qo‘llab-quvvatlashni anglatishi mumkin.

Misol: maktabgacha bosqichda xavotir sezayotgan bola sinovlarga duch kelib, do‘stlar orttirib, ishonchga ega bo‘lib boradigan qahramon haqidagi ertaklarga ayniqsa qiziqishi mumkin. Ushbu ertakni eshitish va muhokama qilish bolaga o‘z tajribasini qayta his etish va xavotirni yengish uchun ichki resurslarni topishga yordam beradi.

Qadriyatli yo‘nalishlarni shakllantirish

Ertaklar orqali bola yaxshilik va yomonlik, adolat va xiyonat, jasorat va qiyinchilik kabi kategoriyalarni hissiy va jonli obrazlarda anglaydi.

Misol: «Bo‘g‘irsoq» – ishonch va ehtiyotkorlik, «G‘ozlar-turnalar» – yaqinlar oldidagi mas‘uliyat, “Zolushka” – mehr va mehnatsevarlik qadriyatlarini bolaga yetkazadi.

Emotsional tajriba oynasi sifatida ertak

Ertakni eshitar ekan, bola undagi qahramonlarda o‘zini “taniydi”. Bu esa shaxsiy his-tuyg‘ularini anglash va qabul qilishga yordam beradi.

Misol: singlisiga rashk qilayotgan bola ertakdagi salbiy qahramonni ko'proq ta'kidlab, muhokama paytida "ba'zan o'zimni yomon his qilaman, chunki ota-onam e'tiborini bo'lishgim kelmaydi", deb tan oldi. Bu e'tirof uning his-tuyg'ularini qabul qilish va ular ustida ishlashga dastlabki qadam bo'ldi.

Tasavvur va o'zini boshqarish vositasi sifatida ertak

Fantastik obrazlar orqali bola kreativ fikrlashni rivojlantiradi, "xavfsiz sharoitda" turli vaziyatlarni sinovdan o'tkazib, konstruktiv yechimlarni topishni o'rganadi.

Hikoya qilish bosqichi

Bu bosqichda ertak o'qib berish yoki so'zlab berish amalga oshiriladi. Psixologning nutq ifodaliligi, intonatsiyasi, bolaning e'tiborini saqlab qolish va uni voqealarni hissiy kechirishga jalb etish mahorati muhim ahamiyatga ega. Zarur hollarda qo'g'irchoqlar, rasmlar va turli predmetli atributlar kabi qo'shimcha vositalar qo'llanadi. Muhimi, bola ertakni faqat tinglabgina qolmay, balki qahramonlarga hamdard bo'lib, ular bilan o'zini tenglashtira bilishi zarur.

Refleksiya va muhokama

Ertak muhokamasidan so'ng uni birgalikda ma'no jihatidan anglab yetish jarayoni o'tkaziladi. Kattalar (yetakchi) bergan savollar bolaga shaxsiy kechinmalarini ochish va ularni shaxsiy tajribasi bilan bog'lashga yordam beradi. Shu tarzda ertak syujeti bolaning ichki dunyosi bilan uning haqiqiy hayotiy sharoitlari o'rtasida vositachi vazifasini bajaradi.

Ijodiy qayta ishlash

Bu bosqichda bolaga ertak obrazlari bilan faol muloqotni davom ettirish taklif etiladi: epizodni rasmga tushirish, qahramonni yasash, sahna ko'rinishi qo'yish yoki hikoyaning yangi yakuniy qismini o'ylab topish. Ushbu bosqich bir vaqtning o'zida bir necha vazifani bajaradi: qadriyatli yo'nalishlarni mustahkamlaydi, tasavvurni rag'batlantiradi, hissiy yosharishni ta'minlaydi va o'zini ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Tajriba

Yakuniy bosqichda mashg'ulotga xulosa yasash muhim: ertakning asosiy mazmunini belgilash, bolaning ijobiy resurs tajribasini mustahkamlash, egallangan ma'nolarni anglashga yordam berish. Mashg'ulot sehrli kitobni yopish kabi ramziy harakat bilan "ertak dunyosi"dan qaytish orqali yakunlanadi. Bu bolada psixologik yakunlanganlik hissini shakllantirib, kundalik faoliyatga xavfsiz o'tishni ta'minlaydi.

Tahlil

Mashg'ulot tugagach, psixolog bolaning hissiy reaksiyalari, kuzatilgan qiyinchiliklar va ertakni talqin qilish xususiyatlarini yozma ravishda qayd etadi.

Bu ma'lumotlar keyingi korreksion-rivojlantiruvchi ishlarni rejalashtirishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Ertak terapiyasi mashg'ulotini o'tkazish algoritmi bolani ertak tajribasini his etish va uni anglab yetish jarayoniga izchil jalb qiladi. Uning tuzilishi nafaqat ertakning terapevtik salohiyatini amalga oshirish, balki olingan ma'nolarni bolaning shaxsiy rivojlanish tizimiga integratsiya qilish imkonini ham beradi.

Taqdim etilgan algoritmnii tizimlilik va takrorlanishni ta'minlaydigan metodologik model sifatida qarash mumkin, shu bilan birga ertakni talqin etish va terapevtik amaliyotda qo'llash jarayonini tuzilishli yo'lga qo'yish imkoniyatini yaratadi.

Shuningdek, algoritmdan foydalanish samaradorligi ko'p jihatdan bolaning individual xususiyatlari va o'zaro hamkorlik kontekstiga bog'liq ekanini hisobga olish zarur. Shu bois taklif etilgan bosqichlar ketma-ketligi yo'l-yo'riq sifatida xizmat qilishi mumkin, biroq har bir aniq holatni inobatga olgan holda moslashtirishni talab qiladi.

Qum terapiyasi

Qum terapiyasi – art-terapiyaning yo'nalishi bo'lib, qum maydonchasi va kichik figuralar yordamida ichki his-tuyg'ular, ziddiyatlar va ruhiy jarayonlarni ifoda etish hamda qayta ishlash imkonini beradi. Karl Yungning analitik psixologiyasiga tayangan va Dora Kalff tomonidan rivojlangan mazkur metod har qanday yoshdagi inson uchun foydali bo'lib, xavotir, stress, jarohatli xotiralar va muloqotdagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi.

Qum terapiyasi quyidagicha amalga oshiriladi:

1. **Erkin makon yaratish** – inson o'z ichki dunyosi bilan erkin muloqot qiladigan xavfsiz muhitni ta'minlash.

2. **Qum va figuralardan foydalanish** – maxsus qum qutisida turli miniatyura o'yinchoqlar yordamida hikoyalar va sahnalar yaratish.

3. **Ramziy ifoda** – yaratilgan kompozitsiyalar orqali inson beixtiyor his-tuyg'ular va ichki ziddiyatlarni angelaydi va hal etadi.

4–5 yoshda qum terapiyasi bolaga nima beradi?

- his-tuyg'ularni xavfsiz ifoda etish;
- mayda motorika va nutq rivojlanishi;
- agressiya, qo'rquv va xavotirni kamaytirish;
- tasavvur, tafakkur va o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish.

2-BOB. MTT PSIXOLOGI AMALIY FAOLIYATINING ASOSLARI
2025–2026 o‘quv yili uchun maktabgacha ta’lim tashkiloti psixologining
metodik yillik ish rejasi
3–4, 5–6, 6–7 yosh guruhlari.

Rejaga art-terapiya, qum terapiyasi, jismoniy va nafas olish texnikalari, zamonaviy diagnostik metodikalar, psixologik rivojlanish va tuzatish usullari kiritilgan.

Maqsadlar:

- Hissiy moslashuvni qo‘llab-quvvatlash.
- Asosiy his-tuyg‘ularni, sensorika va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish.
- Sensor o‘yinlar va obrazlar orqali kasblar bilan tanishtirish.

Ushbu metodikalar tafakkur, nutq, his-tuyg‘ular, muloqot, o‘zini baholash, qo‘rquvlar va xulq-atvor xususiyatlarining rivojlanish darajasini aniqlash imkonini beradi hamda bolani aniqroq tushunish uchun psixologlar va pedagoglar tomonidan qo‘llaniladi.

1. “Mening oilam” rasm testi

Diagnostika maqsadi: bolaning oila a‘zolariga hissiy munosabatini, o‘zini baholashini, xavotir darajasini, oiladagi pozitsiyasini aniqlash.

O‘tkazilishi: bolaga o‘z oilasini (o‘zi zarur deb hisoblagan hamma kishilarni) rasmga chizish topshirig‘i beriladi. Keyin savollar beriladi:

- Bu kim?
- U nima qilyapti?
- Eng kulgili/mehribon/jahldor kim?
- Sen qayerdasan? Nega shu yerdasan?

Izoh: figuralarning joylashuvi, o‘lchami, rangi, ketma-ketligi oilaning qabul qilinishi va bolaning kechinmalarini ifodalaydi.

2. “Uy – daraxt – odam” metodikasi (UDO)

Diagnostika maqsadi: umumiy hissiy holat, o‘zini baholash, xavotir, “men-obraz”ni aniqlash.

O‘tkazilishi: bola navbat bilan uy, daraxt va odamni chizadi. Psixolog rasm xususiyatlarini tahlil qiladi: o‘lcham, joylashuv, detallar, chiziqlar, rang, chiziqni to‘liq yoki qoldirilgan qismlari.

Izoh: klassik proyektiv metodika, muloyim va bolaga bosim bermaydi, biroq axborotga boy.

3. “Mavjud bo‘lmagan hayvon” metodikasi

Diagnostika maqsadi: ijodiy tafakkur, xavotir va hissiy xususiyatlarni aniqlash.

O'tkazilishi: bolaga mavjud bo'lmagan hayvonni o'ylab topish, uni chizish va uning haqida so'zlab berish taklif etiladi:

- Qayerda yashaydi?
- Nima qila oladi?
- Mehribonmi yoki jahldormi?

Izoh: fantaziya orqali bola ichki kechinmalarini va shaxsiy xususiyatlarini ifoda etadi.

4. “His-tuyg’ular aks etgan rasmlar” metodikasi

Diagnostika maqsadi: hissiy intellekt darajasi, his-tuyg’ularni ajratish va nomlay olish qobiliyatini aniqlash.

O'tkazilishi: bolaga turli his-tuyg’ular (xursandchilik, g’amginlik, jahl, qo’rquv va h.k.) ifodalangan yuz aks ettirilgan kartochkalar ko’rsatiladi. U quyidagilarni bajaradi:

- his-tuyg’uni nomlaydi;
- qaysi vaziyatda u namoyon bo’lishini aytadi;
- o’zi shunday holatni qachon kechirganini eslaydi.

Izoh: bolaning his-tuyg’ularini anglash, ularni nomlash va empatiya darajasini aniqlash imkonini beradi.

5. “Zina” metodikasi (o’zini baholash diagnostikasi)

Maqsad: bolaning o’zini baholash darajasini aniqlash.

O'tkazilishi: 5–7 pog’onali zina chiziladi. Psixolog aytadi: “Eng yuqorida – eng yaxshi bolalar, eng pastda – ko’p xatoga yo’l qo’yadiganlar”. Bola o’zini va keyin boshqalarni (do’sti, onasi, o’qituvchisi) qaysi pog’onaga qo’yishini ko’rsatishi kerak.

Izoh: bolaning o’zini qayerga qo’yishi va nega shu pog’onani tanlaganligi uning o’zini baholashini va boshqalarning fikriga yo’nalishini ko’rsatadi.

6. Erkin o’yinni kuzatish (muloqot va xulq-atvor diagnostikasi)

Maqsad: muloqot, liderlik, tajovuzkorlik, xavotir xususiyatlarini o’rganish.

O'tkazilishi: tabiiy sharoitda (bog’chada, konsultatsiyada) bolaning qanday o’yinchoq tanlashi, boshqalar bilan qanday muloqot qilishi, qaysi rolni afzal ko’rishi kuzatiladi.

Izoh: usul DEGS, autistik xususiyatlar, uyalish yoki konfliktlilikni aniqlashda juda ahamiyatli.

7. “His-tuyg’ularni shkalalash” (adaptatsiya diagnostikasi)

Maqsad: hissiy fon, xavotir va kayfiyat darajasini aniqlash.

O'tkazilishi: bolaga "termometr" yoki yuz aks ettirilgan shkala (g'am – sokinlik – xursandlik) ko'rsatiladi. U quyidagilarni ko'rsatadi:

- hozirgi hissiyoti;
- ertalab qanday bo'lgani;
- bog'chada qanday his qilgani;
- uyda qandayligi.

Izoh: bolada stress qayerda paydo bo'layotganini anglashga yordam beradi, hissiy charchashni oldini olishga xizmat qiladi.

Muhim

Barcha metodikalar o'yin tarzida va bolaga bosim bermaydigan shaklda o'tkaziladi.

Diagnostikadan keyin albatta ota-onalar bilan suhbat o'tkaziladi, unda psixolog bola xulq-atvori ortidagi sabablarni tushuntiradi va qanday yordam berish mumkinligini izohlaydi.

PSIXOLOGIK RIVOJLANISH VA TUZATISH

1. "Sehrli xaltacha" o'yini

Maqsad: taktil idrok, diqqat va nutqni rivojlantirish.

Tavsif: xaltachaga turli predmetlar (to'pcha, kubik, mayotka, qalam va h.k.) solinadi. Bola ko'rmay, qo'li bilan ushlab, qaysi predmet ekanini topishi kerak.

Korreksiya: sensor sezgirlikni, lug'at zaxirasini rivojlantiradi, navbatini kutish ko'nikmasi orqali o'zini boshqarishni shakllantiradi.

2. "His-tuyg'uni top" o'yini

Maqsad: emotsional intellektni rivojlantirish.

Tavsif: katta yoshli kishi his-tuyg'ular ifodalangan kartochkani ko'rsatadi yoki mimika orqali namoyon etadi. Bola his-tuyg'uni topishi va qaysi vaziyatda shunday holat yuzaga kelishini aytishi kerak.

Korreksiya: bolalarga o'z va boshqalarning his-tuyg'ularini yaxshiroq anglash va nomlay olishga yordam beradi, xavotirni kamaytiradi, empatiyani shakllantiradi.

3. "Nima o'zgardi?" o'yini

Maqsad: diqqat va ko'rish xotirasini rivojlantirish.

Tavsif: stoliga 5–6 ta predmet qo'yiladi. Bola ularga 10 soniya qaraydi. Keyin ko'zini yumganda katta yoshli kishi biror predmetni olib tashlaydi yoki o'zgartiradi. Bola nima o'zgarganini aytishi kerak.

Rivojlantiruvchi samara: kuzatuvchanlikni, xotirani, tafakkurni rivojlantiradi. Giperaktivlik va diqqatsizlikda qo'llaniladi.

4. “Oyna” o’yini

Maqsad: o’zini boshqarish va motor nazoratni rivojlantirish.

Tavsif: bir ishtirokchi harakat qiladi (qo’lni sekin qimirlatish, boshni aylantirish), ikkinchisi uni “oina”dek takrorlaydi. Keyin rollar almashadi.

Korreksiya: o’zini nazorat qilishda qiyinchilikka ega bolalar uchun foydali, koordinatsiya va diqqatni rivojlantiradi.

5. “Rangli his-tuyg’ular” o’yini

Maqsad: his-tuyg’ular lug’atini va ularni anglashni rivojlantirish.

Tavsif: har bir his-tuyg’uga muayyan rang beriladi (masalan, ko’k – g’am, qizil – jahl, sariq – xursandchilik). Bolalarga holatlar yoki rasmlar beriladi, u “emotsional rang”ni tanlab, sababini aytadi.

Korreksiya: ichki holatni anglash va ifoda etishga yordam beradi, ichki taranglikni kamaytiradi.

6. “Teskarisini ayt” o’yini

Maqsad: mantiqiy tafakkur va “qarshi ma’no” tushunchasini rivojlantirish.

Tavsif: katta yoshli kishi biror so’z aytadi (xursand – g’amgin, katta – kichik), bola uning teskarisini aytmoq’i kerak.

Korreksiya: tafakkurni, lug’at zaxirasini, diqqatni rivojlantiradi. PRK va nutq qiyinchiliklarida qo’llaniladi.

7. “Kayfiyat parovozi” o’yini

Maqsad: his-tuyg’ularni anglash va ifoda etish.

Tavsif: bolalar parovoz kabi qatorga turadilar. Har bir “vagon”ga his-tuyg’u aks ettirilgan kartochka beriladi. U o’z his-tuyg’usini harakat yoki ovoz orqali namoyon etadi (xursand – sakraydi, jahldor – tupurdi).

Samara: uyalish, tortinchoqlikni yo’qotadi, his-tuyg’ularni anglash va ifoda etishni yaxshilaydi.

8. “Sehrli dog’lar” (monotipiya texnikasi)

Maqsad: tasavvurni rivojlantirish, xavotirni kamaytirish, o’zini baholash bilan ishlash.

Materiallar: guash, qog’oz, bo’yoq чуткаси.

Tavsif: bola qog’ozga bo’yoq surtib, uni ikkiga buklab ochadi va “it”ni ko’radi. Shu itdan obraz topib, ustiga chizadi.

Izoh: erkin ifoda texnikasi, ichki holatni bosimsiz ochib berishi mumkin.

9. “Ko’zni yumgan holda rasm chizish”

Maqsad: o’zini boshqarishni rivojlantirish, nazoratdan chiqish, spontanlikni ochish.

Tavsif: bola ko'zini yumgan holda musiqa (sokin yoki ritmli) ostida rasm chizadi. Keyin psixolog bilan birgalikda natijani ko'rib chiqadi.

Izoh: xavotir darajasini pasaytiradi, o'ziga ishonchni kuchaytiradi.

Qum terapiyasi 4–5 yoshda nima beradi?

- his-tuyg'ularni va kechinmalarni ifoda etish uchun xavfsiz makon;
- mayda motorika va nutqni rivojlantirish;
- agressiya, qo'rquv va xavotir bilan ishlash;
- tasavvur, tafakkur va o'zini boshqarishni rivojlantirish.

10. “Mening sehrli olamim”

Maqsad: tasavvurni rivojlantirish, bolaning ichki holatini tadqiq qilish.

Tavsif: bolaga qum qutisida figuralar (odamlar, hayvonlar, daraxtlar, qasrlar va h.k.) yordamida “sehrli mamlakat” yaratish taklif etiladi.

Izoh: psixolog qaysi obraz markazda, qaysi “chetlatilgan”, mojaro bor-yo'qligini kuzatadi. Bu bolaning kechinmalarini ochadi va keyingi suhbatga yordam beradi.

11. «Hayvonlar uchun qum uycha»

Maqsad: qo'rquv va agressiyani qayta ishlash.

Tavsif: bolaga hayvon shakllari taklif etiladi. U qaysi biri yaxshi, qaysi biri yomon, qaysi biri qo'rqqanini tanlaydi va sahnacha tuzadi.

Izoh: ko'pincha agressiya yoki qo'rquv hayvonlarga proyeksiya qilinadi — bu his-tuyg'ularni xavfsiz ifoda etish va “boshdan kechirish” usuli hisoblanadi.

PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA

1. “Kayfiyat uychasi” metodikasi

Profilaktika maqsadi: emotsional savodxonlikni rivojlantirish, hissiy buzilishlarni oldini olish.

Mohiyati: bolaga oynalari bo'lgan uycha chizish taklif etiladi, har bir “oynada” his-tuyg'u yashaydi (xursandlik, g'am, qo'rquv, jahl va h.k.). Bolaning qaysi “aholi”si qachon paydo bo'lishi, u nimani his qilishi va undan qanday chiqish mumkinligi muhokama qilinadi.

Profilaktik samarasi: bolalarni o'z his-tuyg'ularini anglash va nomlashga o'rgatadi, shu orqali taranglik, injiqlik va xavotir holatlari yuzaga kelish xavfini kamaytiradi.

2. Qum terapiyasi (elementlari)

Maqsad: hissiy ortiqcha zo'riqish va agressiyaning oldini olish.

Mohiyati: bola qum qutisida mayda shakllar bilan o'ynaydi. Psixolog yoki pedagog muloyim ravishda kuzatadi, izoh beradi, savollar qo'yadi (“Bu yerda kim yashaydi?”, “U nima his qilmoqda?”).

Profilaktik samarasi: ichki ziddiyatlarni xavfsiz ifoda etish, taranglikni kamaytirish, xavfsizlik hissini mustahkamlash.

3. “Rang terapiyasi” metodikasi (kayfiyatga ko‘ra rang berish)

Maqsad: emotsional va xulq-atvor buzilishining oldini olish.

Mohiyati: bolaga maxsus shakllar beriladi yoki kayfiyatini ranglar orqali ifoda etish taklif qilinadi (masalan, “jahll qilganingni chiz”, “xursand bo‘lganingni rangla”).

Profilaktika samarasi: his-tuyg‘ularni rasm orqali ifoda etishga yordam beradi, xavotir va ortiqcha charchoqni kamaytiradi, ayniqsa bog‘chaga moslashishda samarali.

Psixologik maslahat

4–5 yoshli bolalar bilan psixologik maslahat to‘g‘ridan-to‘g‘ri emas, balki o‘yin, rasm, ertak va ota-onalar bilan muloqot orqali olib boriladi. Bu yoshda abstrakt tafakkur va refleksiya yetarlicha rivojlanmagani sababli, bilvosita va muloyim shakllar qo‘llaniladi.

1. O‘yin orqali maslahat

Maqsad: emotsional va xulq-atvoriy qiyinchiliklarni aniqlash, o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish.

Qanday o‘tkaziladi: psixolog bolaga erkin yoki mavzuli o‘yin (shakllar, qo‘g‘irchoqlar, qum bilan) taklif etadi. O‘yin jarayonida bolaning:

- qaysi rolni tanlashi,
- qanday his-tuyg‘ularni ifodalashi,
- muloqotni qanday qurishi kuzatiladi.

Izoh: o‘yin orqali bola ichki kechinmalarini va ziddiyatlarini bilmasdan qayta ifodalaydi. Psixolog muloyim ravishda qo‘shiladi, izohlaydi, vaziyatni yengil kechirishga yordam beradi. Bu yashirin xavotirlar yoki oilaviy ziddiyatlarda ayniqsa xavfsiz usul hisoblanadi.

2. Rasm orqali maslahat (“Rasm diagnostikasi va suhbat”)

Maqsad: ichki holatni ifoda etish, taranglikni kamaytirish, his-tuyg‘ularni muhokama qilish.

Qanday o‘tkaziladi: bolaga quyidagilarni chizish taklif etiladi:

- “Mening oilam”;
- “Men o‘zimni qanday his qilyapman”;
- “Qo‘rquv”, “Xursandlik” va h.k.

Keyin psixolog savollar beradi: “Bu kim?”, “U nima qilyapti?”, “Nima his qilmoqda?”

Izoh: rasm orqali bola atrofdagilar va o'zi haqidagi tasavvurini aks ettiradi. Rasm psixologga xavotir yoki ziddiyat sohalarini ko'rish imkonini beradi. Suhbatda bolani baholamaslik, balki uning ifodasini qabul qilish muhim.

3. Ertak-terapevtik maslahat

Maqsad: qo'rquv va xavotirni tuzatish, ijobiy xulq-atvor modellarini shakllantirish.

Qanday o'tkaziladi: psixolog bolaga ertak o'qib beradi yoki birga ijod qiladi. Unda qahramon bolaga xos qiyinchilikka duch keladi (qorong'ilikdan qo'rqish, xafa bo'lish, agressiya va h.k.). Bola qahramonga qiyinchilikni yengishda yordam beradi.

Izoh: ertak – hayotning metaforasidir. U orqali bola qiyinchiliklarni yengish tajribasini oladi, o'ziga ishonch mustahkamlanadi. Psixolog bola ehtiyojiga ko'ra “so'rovga asoslangan ertak” tuzishi va ota-onalar bilan muhokama qilishi mumkin.

4. Ota-ona va bola bilan birgalikda maslahat

Maqsad: ota-ona va bola munosabatlarini yaxshilash, ziddiyatlarni kamaytirish, bog'lanishni mustahkamlash.

Qanday o'tkaziladi: psixolog birgalikdagi faoliyatni (o'yin, rasm, suhbat) kuzatadi, ota-onaga fikr bildirib, munosabatni to'g'ri yo'naltirishda yordam beradi. Ba'zan “uxlashdan oldingi quchoqlashish”, “yaxshi so'zlar qutisi” kabi marosimlar o'tkaziladi.

Izoh: kichik yoshdagi bola oiladan ajralmas. Shu bois psixolog ko'pincha faqat bola bilan emas, balki ota-onalar bilan ham ishlaydi — bola signallarini anglash va unga yordam berish yo'llarini tushuntiradi.

5. Jismoniy va nafas olish maslahat texnikalari

Maqsad: bolaga xavotir, agressiya, giperaktivlikning jismoniy ifodalarini yengishga yordam berish.

Qanday o'tkaziladi: oddiy jismoniy va nafas olish o'yinlari orqali:

- “Sharik” — sekin nafas olish va qorinni bo'shashtirish;
- “Hayvonlar dam olyapti” — uxlayotgan mushukcha, ayiq kabi nafas olishni ko'rsatish;
- barmoq o'yinlari va massajlar.

Izoh: 4–5 yoshda bolalar his-tuyg'ular haqida “so'zlay” olmasligi mumkin, ammo ularni jismoniy his va harakat orqali ifoda etadilar. Bu texnikalar o'zini boshqarishni o'rgatadi.

Muhim

- Maslahat ishi ishonchli, muloyim va zo'rlamasdan olib boriladi.

- Seanslar 20–30 daqiqa davom etadi, ko‘p savollar bilan og‘irlashtirilmaydi.
- Ota-onalar albatta jalb etiladi: ularga bola bilan nima sodir bo‘layotgani tushuntiriladi, tavsiyalar beriladi.

KASBGA YO‘NALTIRISH

4–5 yoshli bolalar uchun kasbga yo‘naltirish metodikalari — bu to‘g‘ridan-to‘g‘ri kasb tanlash emas, balki mehnat olami bilan dastlabki tanishuv, turli faoliyat turlariga qiziqishni shakllantirish, bilishga qiziqish, nutq va tasavvurni rivojlantirish jarayonidir.

1. “Kim bo‘lish?” o‘yini

Maqsad: kasblar haqida tasavvurlarni shakllantirish.

Mohiyat: bolalarga turli kasb vakillari (shifokor, oshpaz, quruvchi, o‘qituvchi va h.k.) tasvirlangan rasmlar ko‘rsatiladi. Suhbat olib boriladi:

- Bu odam nima qiladi?
- U boshqalarga qanday yordam beradi?
- Sen shunaqa bo‘lishni xohlaysanmi? Nega?

Izoh: o‘yin lug‘at zaxirasini kengaytiradi, ijtimoiy intellektni rivojlantiradi va turli kasblarning qiymatini anglashga yordam beradi.

2. Syujetli-rolli o‘yinlar (kasblarga oid)

Maqsad: o‘yin orqali kasbiy qiziqishlarni rivojlantirish.

Misollar:

- “Kasalxona” – bolalar shifokor va bemor rollarini ijro etadilar;
- “Do‘kon” – sotuvchi va xaridorlar;
- “Saptarashxona”, “O‘t o‘chiruvchilar”, “Pochta” va h.k.

Izoh: o‘yin jarayonida bola kattalar rolini sinab ko‘radi, muloqot qilishni, tashabbus ko‘rsatishni va o‘yindagi vazifalarni hal etishni o‘rganadi. Bu mehnat haqida hissiy boy tasavvur hosil qiladi.

3. “Kim nima bilan shug‘ullanadi?” metodikasi

Maqsad: mantiqiy tafakkurni va kasblar funksiyalarini anglashni rivojlantirish.

Mohiyat: bolaga biror predmet (masalan, shpris, tovoq, otvertka) beriladi. U qaysi kasbga kerakligini va unda nimani qilish mumkinligini aytishi kerak.

Kartochkalardan ham foydalanish mumkin: kasb — predmet — amal.

Izoh: faoliyat, predmet va vazifalar o‘rtasidagi sabab-oqibat bog‘lanishlarni shakllantiradi.

4. «Agar ... bo'lmasa, nima bo'lardi?» metodikasi

Maqsad: mehnatning ijtimoiy ahamiyatini anglash.

Mohiyat: savollar beriladi:

- Agar shifokorlar bo'lmasa nima bo'lardi?
- Agar chiqindilarni tozalovchilar bo'lmasa nima bo'lardi?
- Agar qurchilar bo'lmasa nima bo'lardi?

Muhokama ertak yoki dialog shaklida olib boriladi.

Izoh: mehnatga hurmat uyg'otadi, odamlar o'zaro bog'liq ekanini va ijtimoiy foydani anglashga yordam beradi.

5. “Kasbni chizamiz” metodikasi

Maqsad: kasb obrazini ijod orqali mustahkamlash.

Mohiyat: bola kim bo'lishni xohlashini yoki kasbni amalga oshirayotgan odamni chizadi (masalan, “Ko'chadagi politsiyachi”, “Ishdagi onam”).

Psixolog savollar beradi: “U nima qilyapti?”, “Bu senga yoqadimi?”

Izoh: rasm orqali bola o'z qiziqishini va kasblarga nisbatan hissiy munosabatini ifoda etadi.

6. “Mini-kasblar”ga ekskursiya (gruppa yoki uchastkada)

Maqsad: mehnat bilan amaliy tanishuv.

Misollar:

- mini-pekarnya qilib, pechenye “pishirish”;
- gul ekib, bog'bon kabi parvarish qilish;
- kubiklardan “uy” qurib, quruvchi kabi ishlash.

Izoh: bu faoliyatlar bolani haqiqiy (moslashtirilgan) ish jarayoniga jalb qiladi, kompetentlik va ishtirok hissini uyg'otadi.

7. “Kasbni tavsifdan top” o'yini

Maqsad: eshitish orqali idrok, diqqat va nutqni rivojlantirish.

Mohiyat: katta yoshli kishi aytadi:

- Bu odam hayvonlarni davolaydi, oq xalat kiyadi... Bu kim?
- Bu odam yong'in o'chiradi, sirenali mashinada yuradi...

Izoh: nutqni tushunishni mashq qiladi, bilimlarni faollashtiradi, tasavvurni rivojlantiradi.

4–5 yoshli bolalar uchun kasbga yo'naltirishning umumiy vazifalari:

- kattalar kasblari dunyosi bilan tanishtirish;
- mehnatga hurmat uyg'otish;
- moyillik va qiziqishlarni aniqlash;
- ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish.

5–6 yosh guruhi (katta guruh)

PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKA

1. “Uy – daraxt – odam” metodikasi (UDO)

Maqsad: bolaning emotsional holatini, “Men-obraz”ini, o‘zini baholashini va tafakkur xususiyatlarini aniqlash.

Qanday o‘tkaziladi: bola navbat bilan uy, daraxt va odamni chizadi. Muhimi, katta yoshli kishi aralashmasligi lozim.

Izoh:

- Uy — oilaviy munosabatlar, xavfsizlik hissini anglatadi.
- Daraxt — hayotiy kuchlar, kayfiyat, emotsional fonni anglatadi.
- Odam — o‘zini anglash, xavotir va ochiqlikni ko‘rsatadi.

Metodika proyektiv bo‘lib, rasm tahlili qator mezonlar (o‘lcham, joylashuv, chiziqlar, detallar mavjudligi va h.k.) asosida amalga oshiriladi.

2. “Zina” testi (A.M. Prixojan)

Maqsad: bolaning o‘zini baholash darajasini aniqlash.

Qanday o‘tkaziladi: 7 pog‘onali zina chiziladi. Eng yuqori — “eng yaxshi bolalar”, eng past — “ko‘p xato qiladiganlar”. Boladan o‘zini, so‘ngra boshqalarni (onasi, do‘sti, tarbiyachisi) qo‘yish so‘raladi.

Izoh: bolaning o‘zini baholashi, o‘ziga ishonchi va boshqalarning ma‘qulloviga intilish darajasini ko‘rsatadi.

3. “Qo‘rquvlar xaritasi” testi (A.I. Zaxarov metodikasi)

Maqsad: xavotir darajasi va bolalar qo‘rquvlarini aniqlash.

Qanday o‘tkaziladi: bolaga turli vaziyatlar o‘qib eshittiriladi (masalan, qorong‘idan qo‘rqasanmi, yolg‘iz qolishdan, yomon itdan va h.k.). Bola qo‘rqish-qo‘rqmasligini aytadi. Rasmlardan ham foydalanish mumkin.

Izoh: qo‘rquvning turi (real yoki fantaziya) va xavotir darajasi aniqlanadi. Xavotirga moyil bolalar bilan ishda ko‘p qo‘llaniladi.

4. “Men qandayman?” metodikasi (L.F. Obuxova bo‘yicha)

Maqsad: bolaning o‘z-o‘zini tasavvur qilishi va shaxsiy xususiyatlarini aniqlash.

Qanday o‘tkaziladi: bolaga quyidagi jummalarni tugatish topshiriladi:

- Men yaxshi ko‘raman...
- Men qila olaman...
- Men xohlayman...
- Men qo‘rqaman...
- Men yomon bo‘laman, agar...

Izoh: bolaning o‘zini anglashi, o‘zini baholashi va ichki qiyinchiliklarini tushunish imkonini beradi.

5. Tafakkur rivojlanishini diagnostika qilish (A.R. Luriya, V.I. Lyubovskiy bo'yicha)

Maqsad: mantiqiy va ko'rgazmali-amaliy tafakkur darajasini baholash.

Qanday o'tkaziladi: bolaga klassifikatsiya, sabab-oqibat bog'lanishini aniqlash, ajratish (o'lchami yoki vaqtiga ko'ra joylashtirish) kabi topshiriqlar beriladi.

Izoh: maktabga tayyorgarlikni baholashda, PRK yoki intellektual iste'dodlilikni aniqlashda muhim.

6. "Qo'lqop" metodikasi (yoki "Kim qayerda yashaydi?")

Maqsad: nutq rivojlanishini, mantiqiy tafakkur va diqqatni baholash.

Qanday o'tkaziladi: bolaga ertak asosida qo'lqop va unda "joylashgan" hayvonlar tasvirlanadi. Boladan ularni eslab, ketma-ket aytishi va nega kimdir joylashmaganini izohlashi so'raladi.

Izoh: xotira, izchillik, mantiqiy tafakkur va nutq xususiyatlarini aniqlaydi.

7. "Oila rasmi" metodikasi

Maqsad: oilaviy munosabatlar, pozitsiyalar va emotsional muhitni aniqlash.

Qanday o'tkaziladi: bolaga oilasini chizish topshiriladi. Keyin savollar beriladi:

- Bu kim?
- Eng mehribon kim?
- Sen ko'proq kim bilan o'ynaysan?

Izoh: oilaviy munosabatlarning proyektiv tasviri, yashirin ziddiyat yoki xavotir kechinmalarini ko'rsatishi mumkin.

8. Ixtiyoriylik diagnostikasi (L.A. Venger "Xochiklar" metodikasi)

Maqsad: bolaning ixtiyoriy xulq-atvor shakllanganlik darajasini o'rganish.

Qanday o'tkaziladi: bolaga nuqtalar tushirilgan qog'oz beriladi. U faqat qora nuqtalarga belgi qo'yishi kerak (oq nuqtalarga mumkin emas). Psixolog xato va diqqat barqarorligini kuzatadi.

Izoh: DEGS va o'zini nazorat qilishda muammolari bor bolalar bilan ishda samarali.

Muhim:

Barcha metodikalar xavfsiz va sokin muhitda, o'yin shaklida o'tkazilishi kerak.

Tahlil professional bilim talab etadi va bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishi shart.

To'liq tasavvur uchun kompleks diagnostika (kuzatuv, ota-onalar bilan suhbat va test metodikalari) qo'llaniladi.

PSIXOLOGIK RIVOJLANISH VA TUZATISH

1. «Trafik- svetofor» o'yini

Maqsad: impulsivlikni tuzatish, o'zini nazorat qilishni rivojlantirish.

Mohiyat: “yashil” buyrug'iga bolalar yuradi, “sariq” – sekin, “qizil” – to'xtaydi. Yangi buyruqlar qo'shish mumkin (masalan, “bulut” – yerga yotish).

Samarasi: ixtiyoriy diqqat va tormoz jarayonlarini rivojlantiradi. DEGS va ortiqcha qo'zg'aluvchanlikda foydali.

2. «Xafa bo'lsang — ayt» o'yini

Maqsad: agressiyani tuzatish va his-tuyg'ularni ifoda etish ko'nikmasini shakllantirish.

Mohiyat: bolalar kichik sahnachalarda ishtirok etadi, unda kimdir boshqani xafa qiladi (so'z bilan, tasodifan urib qo'yish va h.k.). Bolaning vazifasi — jim turmaslik, urishmaslik, balki: “Meni bu xafa qildi, chunki...”, “Men jahlim chiqdi, sababi...” deb aytishi.

Samarasi: konstruktiv reaksiyani o'rgatadi, emotsional savodxonlik va ifoda qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

3. “Kayfiyat gradusniki”

Maqsad: emotsional beqarorlikni tuzatish, o'z-o'zini kuzatishni rivojlantirish.

Mohiyat: bolalarga turli his-tuyg'ular aks etgan “gradusnik” (masalan, ko'k – g'amgin, qizil – jahl, sariq – xursand) beriladi. Ular hozir, mashg'ulot boshida va oxirida o'z holatini belgilaydilar.

Samarasi: his-tuyg'ularni kuzatish va ifoda etishga yordam beradi, empatik tafakkurni rivojlantiradi.

4. “Kemacha va bo'ron” o'yini

Maqsad: qo'rquv va xavotirni tuzatish.

Mohiyat: bolalar o'zini kemacha deb tasavvur qiladi, psixolog esa bo'ron rolini ijro etadi: “Men seni olib ketaman!” – deydi. Bola esa: “Men kuchliman, yengaman!” deb javob berishi va qutulish yo'lini o'ylab topishi kerak (yakor, елкан, do'stlar yordami).

Samarasi: xavotirni kamaytiradi, qiyinchiliklarni yengishga ishonch uyg'otadi.

ART

Rivojlantiruvchi o'yinlar

5. “To'rtinchisi ortiqcha” o'yini (predmetli yoki syujetli)

Maqsad: tafakkur va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

Mazmun: bolalarga 4 ta rasm ko'rsatiladi (masalan: to'p, kubik, qo'g'irchoq, likopcha). Ular orasidan ortiqcha predmetni tanlab, nima uchun ortiqcha ekanini tushuntirishlari kerak.

Samarasi: klassifikatsiya qilish ko'nikmasi, abstrakt tafakkur va bog'liq nutqni rivojlantiradi.

6. "Men boshlayman, sen davom ettirasan" o'yini

Maqsad: tasavvur va nutq ko'nikmalarini rivojlantirish.

Mazmun: katta kishi hikoyani boshlaydi: "Bir kuni o'rmonda ayiq uyg'ondi...", bola esa hikoyani davom ettiradi. Keyin rollar almashadi.

Samarasi: ijodiy fikrlash, syujetli nutq va fantaziyani rivojlantiradi.

7. "Tavsifdan top" o'yini

Maqsad: eshitish diqqatini va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

Mazmun: katta kishi biror predmetni nomlamasdan tavsiflaydi, masalan: "U yumaloq, teshikchalari bor, unda chalishadi". Bola uni topishi kerak (masalan, baraban).

Samarasi: eshitish diqqatini, mantiqiy tahlil va fikr yuritish qobiliyatini rivojlantiradi.

PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA

Bu metodikalar bolalarda hissiy va xulq-atvor buzilishlarining oldini olish, maktabga moslashish, ishonch va ijtimoiy-hissiy intellektni mustahkamlashga qaratilgan.

1. "Yaxshi ishlar jamg'armasi" metodikasi

Profilaktika maqsadi: ijobiy o'z-o'zini baholashni rivojlantirish, ishonchsizlik va agressiyaning oldini olish.

Mazmun: bola (yoki butun guruh) kun davomida qilgan yaxshi ishlarini rasmga chizib yoki yozib "jamg'arma"ga to'playdi: do'stga yordam berish, yaxshi so'z aytish, o'yinchoqlarni yig'ish kabi.

Izoh: bola o'zidagi yaxshi sifatlarni ko'ra olishni o'rganadi, to'g'ri harakatlaridan ichki qoniqish hissi tuyib, shaxsiy qiymatini anglaydi.

2. "Tinch bulutcha" nafas-harakatli o'yini

Profilaktika maqsadi: charchash, xavotir va haddan tashqari hayajonlanishning oldini olish.

Mazmun: bolalar o'zini bulut deb tasavvur qiladi. Sekin harakatlanib, chuqur nafas oladi, o'tga tushib "uxlaydi". Keyin bulut "uyg'onib", o'ynaydi.

Izoh: o'yin shaklidagi nafas va jismoniy mashqlar bolani bo'shashishga o'rgatadi, o'z-o'zini boshqarishga yordam beradi, maktabga tayyorgarlik va stressni yengishda muhim ahamiyatga ega.

3. “Kelajakka xat” metodikasi (maktabgacha yoshga moslashtirilgan)

Maqsad: kelajak obrazini shakllantirish, ishonch va motivatsiyani kuchaytirish.

Mazmun: bolalar o'zlarini kelajakda (1-sinfda yoki katta bo'lganda) qanday tasavvur qilishini rasmga chizadilar, nimani bilishlari, nimaga erishishni istashlarini aytadilar. Rasm va yozuvlar “sehrli konvert”ga solinib, keyinroq ko'rib chiqiladi.

Izoh: kelajakka oid xavotirni kamaytiradi, rivojlanishga bo'lgan motivatsiyani kuchaytiradi, shaxsiy qiymatni anglashga yordam beradi.

4. “His-tuyg'ular teatri” (sahnalashtirish)

Profilaktika maqsadi: agressiya, uyaluvchanlik va muloqotdagi qiyinchiliklarning oldini olish.

Mazmun: bolalar quvonch, achchiqlanish, ranjish, qo'rquv, hayrat kabi his-tuyg'ularni aks ettiruvchi mini-caxnalarni ijro etadi. Ular bu hislarni tanib, ifoda etish va muhokama qilishni o'rganadilar.

Izoh: harakat va nutq orqali his-tuyg'ular bilan ishlash bolaga o'z holatini anglash va boshqarishga yordam beradi, hissiy taranglikni kamaytiradi.

5. “Do'stlik doirasi” metodikasi

Profilaktika maqsadi: nizolarni kamaytirish, ijtimoiy moslashuvni kuchaytirish.

Mazmun: bolalar doira bo'lib turib, bir-biriga yumshoq to'pni uzatadilar va yaxshi so'zlar aytadilar: “Sen mehribonsan”, “Sen e'tiborlisan” va h.k.

Izoh: boshqalarga ijobiy munosabatni rivojlantiradi, hurmat va mehr bilan munosabatda bo'lishni o'rgatadi, guruhdagi chetlatish va nizolarning oldini oladi.

6. “His-tuyg'ular o'rmoni” (ko'rgazmali-harakatli o'yin)

Profilaktika maqsadi: hissiy yopiqlik va keskin reaksiyalarning oldini olish.

Mazmun: bolalar “his-tuyg'ular yashaydigan o'rmon”dan o'tib, “achchiq” qanday yurishini (tupurib), “qo'rquv” qanday yashirinishini, “xursandchilik” qanday sakrashini harakat bilan ko'rsatadilar. Oxirida bolalar “kuchli daraxt”ga aylanadilar.

Izoh: his-tuyg'ularni xavfsiz tarzda ifoda etishga yordam beradi, jismoniy onglikni oshiradi, hissiy holatni barqarorlashtiradi.

7. “Xotirjamlik qutisi” metodikasi

Profilaktika maqsadi: xavotir va haddan tashqari hayajonlanishning oldini olish.

Mazmun: guruh yoki individual tarzda bolalar psixolog bilan birga ularni tinchlantiradigan buyumlardan “quti” tuzadilar: iliq mato, yumshoq o‘yinchoq, yoqimli musiqa yoki tasvirlar.

Izoh: bolada hayajon paytida tayanch topish va tiklanish odatini shakllantiradi. Ayniqsa, sezgir va xavotirchan bolalar uchun foydali.

5–6 yoshda psixologik profilaktikaning umumiy maqsadlari

- Stress va yangi sharoitlarga (maktabga) tayyorgarlik.
- O‘z-o‘zini boshqarish va hissiy barqarorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish.
- O‘z-o‘ziga ishonch va ijobiy o‘z-o‘zini baholashni mustahkamlash.
- Muloqot ko‘nikmalari va guruhdagi do‘stona munosabatlarni rivojlantirish.

PSIXOLOGIK MASLAHAT

5–6 yoshli bolalar bilan psixologik maslahat – bu o‘yin, rasm chizish, ertak va suhbat orqali bolaning his-tuyg‘ulari, qiyinchiliklari va ehtiyojlarini ifoda etishga yordam beruvchi muloyim, bilvosita jarayondir. Bu yoshda bolalar his-tuyg‘ularini anglay boshlaydi, xulq-atvor sabablarini oddiy darajada tushunadi, mulohaza va fikrlarni qabul qiladi, biroq juda ehtiyotkor va qo‘llab-quvvatlovchi yondashuvga muhtoj bo‘ladi.

1. O‘yinli maslahat

Maqsad: hissiy holat, xulq-atvor va shaxslararo qiyinchiliklarni o‘rganish.

Qo‘llash tartibi: psixolog bolaga qahramonlar, syujetli o‘yinchoqlar, qo‘g‘irchoqlar yoki qum qutisi bilan o‘yin taklif qiladi. O‘yin jarayonida quyidagilar kuzatiladi:

- tanlangan rollar (qahramon, agressor, qutqaruvchi);
- syujet mazmuni (nizo, qo‘rquv, g‘alaba);
- hissiy reaksiyalar.

Izoh: 5–6 yoshli bolalar his-tuyg‘ularini so‘z bilan emas, ko‘proq o‘yin orqali ifoda etadilar. O‘yin metaforasi orqali ular ichki muhim ziddiyatlarni (masalan, kichik uka yoki singilga nisbatan rashk, maktabdan qo‘rqish, ota-ona o‘rtasidagi janjaldan xavotir) qayta kechirib, ularni yengish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

PSIXOLOGIK MASLAHAT

5–6 yoshli bolalar bilan **psixologik maslahat** – o‘yin, rasm chizish, ertak va muloqot orqali bolaning his-tuyg‘ulari, qiyinchiliklari va ehtiyojlarini ifoda etishga yordam beruvchi muloyim va bilvosita jarayondir. Bu yoshda bolalar his-tuyg‘ularini anglay boshlaydi, xulq-atvor sabablarini oddiy darajada

tushunadi va kattalarning fikrini qabul qila oladi, biroq ular juda ehtiyotkor va qo'llab-quvvatlovchi yondashuvga muhtoj.

2. Rasm chizish orqali maslahat

Maqsad: hissiy kechinmalarni aniqlash, o'zini anglashni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: psixolog quyidagi mavzularda rasm chizishni taklif etadi:

- “Mening oilam” – oiladagi rollar va his-tuyg'ularni bilish;
- “Men o'zimni qanday his qilaman”;
- “Mening qo'rquvim”, “Mening xursandchiligim”;
- “Menga nima yaxshi chiqadi, nima qiyin”.

So'ngra muloyim suhbat o'tkaziladi:

- Bu kim?
- U nima qilyapti?
- U nima his qilyapti?
- Nimani o'zgartirishni istar eding?

Izoh: rasm bolaning ichki dunyosi ifodasidir. Dialog orqali uning his-tuyg'ularini anglash va qayta baholashga yordam beriladi, bu esa xavotirni kamaytiradi va ishonchni kuchaytiradi.

3. Ertakoterapevtik maslahat

Maqsad: ichki ziddiyatlar, qo'rquvlar va moslashuv muammolarini hal qilish.

Qo'llash tartibi: psixolog bolaga qiyinchilikka duch kelgan qahramon haqida ertak o'qib beradi yoki birgalikda tuzadi (masalan, zulmatdan qo'rquv, yovuz jodugar, ranjish). Bola qahramonga qiyinchiliklarni yengishda yordam beradi, uning harakatlarini o'ylab topadi. Zarur holda proyektiv ertak qo'llanadi: “Bir bor ekan, bir yo'q ekan, bog'chaga borishdan qo'rqadigan bolakay bor ekan...”.

Izoh: ertak muammolarni xavfsiz masofada ko'rib chiqish imkonini beradi va bolaga ularni yengish tajribasini amalda sinab ko'rishga yordam beradi.

4. Ota-ona bilan birgalikda maslahat

Maqsad: ota-ona va bola o'rtasidagi o'zaro munosabatni yaxshilash, oilaviy omillarni tuzatish.

Qo'llash tartibi:

- ota-ona va bolaning birgalikdagi o'yin yoki faoliyatini kuzatish;
- ota-onalarga muloyim fikr bildirish;
- uydagi muammoli holatlarni muhokama qilish (agressiya, ovqatlanishdan bosh tortish, yopiqlik).

Psixolog quyidagi mashqlarni taklif qilishi mumkin:

- “Bir-birimizni chizamiz”;
- “Sizda men yaxshi ko‘radigan narsa”;
- “Mehr so‘zlar qutisi”.

Izoh: maktabgacha yoshdagi bolalardagi ko‘pgina muammolar oiladagi munosabat tizimi bilan bog‘liq. Ota-onalar bilan birgalikda ishlash maslahat samaradorligini oshiradi.

5. Bolani kichik intervyu orqali maslahat (o‘yin shaklida)

Maqsad: bolani nima bezovta qilayotgani, nima istashi va o‘zini qanday his qilayotganini bilish.

Savollar namunasi:

- Sen oilada kimsan?
- Nima seni xursand qiladi, nima achchiqlantiradi?
- Katta bo‘lganda kim bo‘lmoqchisan?
- Senga nima yaxshi chiqadi?
- Nimadan qo‘rqasan?

Savollar o‘yin tarzida beriladi: “sehrli mikrofon”, “qo‘g‘irchoq bilan intervyu”, “savollar sehrli kubigi”.

Izoh: bu shakl bolaga erkin va tabiiy ravishda fikr bildirish imkonini yaratadi, kattalarga ishonchni mustahkamlaydi va o‘z kuchiga tayanishni o‘rgatadi.

5–6 yoshda psixologik maslahatning umumiy vazifalari

- Bolani his-tuyg‘ularini anglash va ifoda etishga yordam berish.
- Ijobiy o‘z-o‘zini baholash va ishonchni mustahkamlash.
- Muloqot va o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish.
- Maktabga moslashishni qo‘llab-quvvatlash.
- Ota-onalarni qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishga jalb etish.

KASBGA YO‘NALTIRISH

5–6 yoshli bolalar uchun kasbga yo‘naltirish o‘yin, rivojlantiruvchi va tanishtiruvchi shaklda o‘tkaziladi. Bu yoshda aniq kasb tanlash emas, balki mehnatga qiziqish uyg‘otish, turli kasblar haqida tasavvur va shaxsiy qiziqishlarni shakllantirish asosiy maqsad hisoblanadi.

1. “Kim nima qiladi?” o‘yini

Maqsad: kasblar haqida bilim berish, tafakkur, diqqat va nutqni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: katta kishi biror kasbni aytsa (masalan, shifokor), bola uning nima ish qiladiganini aytadi ("insonlarni davolaydi", "ukol qiladi" va h.k.). Rasmlar yoki kartochkalardan ham foydalanish mumkin.

Izoh: kasb turlari va ularning faoliyati o'rtasidagi sabab-oqibat bog'lanishini anglashga yordam beradi.

2. "Ertaklardagi kasblar" metodikasi

Maqsad: syujet orqali o'rgatish, kasb roli va ahamiyatini his etish.

Qo'llash tartibi: pochta, nonvoy, haydovchi kabi qahramonlar ishtirok etgan ertak o'qiladi. Keyin savollar beriladi:

- Qahramonning kasbi nima?
- U nima qiladi?
- U qanday foyda keltiradi?
- Sen uning o'rnida bo'lishni istarmi? Nima uchun?

Izoh: shaxsiy ma'nolarni shakllantirishga, rolli faoliyatga emotsional jalb etilishga yordam beradi.

3. "Ashyolar bo'yicha kasbni top" o'yini

Maqsad: assotsiativ fikrlash va lug'at zaxirasini kengaytirish.

Qo'llash tartibi: shpris, xalat kabi predmetlar ko'rsatiladi va bola qaysi kasbga tegishli ekanini aytadi.

Izoh: umumlashtirish, funksional bog'lanishni anglash va dunyoqarashni kengaytirishga yordam beradi.

4. "Men kim bo'lishni istayman?" rasmi test

Maqsad: qiziqishlar, moyillik va shaxsiy his-tuyg'ularni aniqlash.

Qo'llash tartibi: bolaga katta bo'lgach kim bo'lishni istashi haqida rasm chizish taklif etiladi. Keyin quyidagi savollar bilan suhbat o'tkaziladi:

- Nima uchun shu kasbni tanlading?
- Bu kasbda nima ishlar qilasan?
- Kimlarga yordam bermoqchisan?

Izoh: bolaning mehnatga munosabatini va orzu qilinayotgan ijtimoiy obrazni namoyon etadi.

5. "Kasblar va transport" / "Kasblar va asboblari" o'yini

Maqsad: klassifikatsiya va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bolaga kasblarni tegishli transport (o't o'chiruvchi — mashina, uchuvchi — samolyot) yoki asboblari bilan muvofiqlashtirish taklif qilinadi.

Izoh: predmetlarni ularning funksiyasi bilan bog'lash ko'nikmasini rivojlantiradi va kasblar haqidagi bilimni chuqurlashtiradi.

6. Kasblar bo'yicha mini-syujetli o'yinlar

Maqsad: rolli o'yin, muloqot va mehnat faoliyatini tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Namunalar:

- “Shifoxona” (bola – shifokor, o'yinchoqlar – bemorlar);
- “Pochta”, “Sartaroshxona”, “Quruvchilar”, “Novvoyxona”.

Izoh: kasbni harakat orqali his etish tajribasini yaratadi, muloqot va tashkilotchilik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

7. “Kasblar do'koni” metodikasi (mualliflik o'yini)

Maqsad: kasblarga qiziqish uyg'otish, mustaqil tanlash qobiliyatini rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bolaga “kasb do'koni”dan kasb tanlash, o'z tanlovini tushuntirish va nima uchun qiziqarli ekanini izohlash taklif etiladi.

Izoh: ongli tanlovga muloyim kirishish va moyilliklarni aniqlash imkonini beradi.

8. Kasblar bo'yicha barmoq teatri

Maqsad: ijod va sensor tajriba orqali kasblar haqida tasavvurni shakllantirish.

Qo'llash tartibi: kasb obrazlariga ega mini-teatr yoki qo'g'irchoqlar yordamida qisqa sahnalar qo'yiladi.

Izoh: bolaga turli ijtimoiy rollarni xavfsiz va qiziqarli tarzda sinab ko'rish imkonini yaratadi.

Qo'shimcha tavsiyalar

Rasmi didaktik o'yinlardan foydalanish mumkin: “To'rtinchisi ortiqcha” (kasb mavzusida), “Xatoni top” (masalan, oshpaz qo'lida bolg'a — mantiqan to'g'ri emas).

Psixologning individual ishi uchun – rasmlarni tahlil qilish, mavzuli qiziqishlarni aniqlash, bolalar bilan orzu va qahramonlari haqida suhbatlar o'tkazish samarali hisoblanadi.

6–7 yoshli bolalar guruhi (tayyorlov bosqichi)

PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKA

Ushbu metodikalar bolaning bilish jarayonlari, hissiy sohasi, shaxsiy xususiyatlari va shaxslararo o'zaro munosabat darajasini aniqlashga yordam beradi.

1. “Uy – daraxt – odam” (UDO)

Maqsad: shaxs xususiyatlari, hissiy holat, xavotir va o'zini baholashni aniqlash.

Qo'llash tartibi: bola qog'ozda uy, daraxt va odamni chizadi.

Izoh: rasmdagi joylashuv, proporsiya, shtrix va detallar tahlil qilinadi. Masalan, juda kichik odam — past o'zini baholashni, tikanli daraxt — ichki xavotirni ko'rsatishi mumkin.

2. “Mavjud bo'lmagan hayvon” metodikasi

Maqsad: shaxs xususiyatlari, ijodkorlik va xavotir darajasini o'rganish.

Qo'llash tartibi: bolaga mavjud bo'lmagan hayvonni o'ylab topib, rasimga chizish va uni tasvirlab berish taklif etiladi.

Izoh: rasm detallari va tasvir mazmuni muhokama qilinadi. Hayvonning do'stona yoki hujumkorligi, harakatlari bolaning ichki dunyosi, fantaziya darajasi va hissiy fonini ochib beradi.

3. Lyusherning rang testining modifikatsiyalangan shakli

Maqsad: hissiy holat, yashirin xavotir va ehtiyojlarni aniqlash.

Qo'llash tartibi: bolaga turli rangli kartochkalardan yoqqanini tanlash taklif etiladi.

Izoh: tanlangan ranglar jadval asosida talqin qilinadi. Masalan, ko'k rangdan voz kechish — charchoq, sariq yoki kulrangni tanlash — ichki yopiqlikdan dalolat berishi mumkin. Qo'shimcha usul sifatida ehtiyotkorlik bilan qo'llanadi.

4. “Men kimman?” (o'zini tavsiflash)

Maqsad: o'zini baholash va o'zini anglashni aniqlash.

Qo'llash tartibi: bolaga “Men ...man” jumlasini 5–6-marta davom ettirish taklif etiladi.

Izoh: javoblar mazmuni orqali bolaning o'zi haqidagi yetakchi tasavvurlari (rollar, qiziqishlar, his-tuyg'ular), ularning adekvatlik darajasi va o'zini qabul qilishi baholanadi.

5. “Zina” metodikasi (o'zini baholash darajasini aniqlash)

Maqsad: o'zini baholash va o'zini boshqalarga nisbatan qay darajada ahamiyatli deb hisoblashini baholash.

Qo'llash tartibi: bolaga 7 pog'onali zina ko'rsatiladi. U o'zini va keyin onasi, do'sti, o'qituvchisi kabi shaxslarni zinada joylashtirishi kerak.

Izoh: agar bola o'zini eng past pog'onaga qo'ysa — past o'zini baholash va xavotir mavjudligini anglatadi.

6. “Oila” rasmiy metodikasi

Maqsad: bolaning oiladagi munosabatlarni qanday qabul qilayotganini aniqlash.

Qo'llash tartibi: “Oilaning rasmini chiz” topshirig'i beriladi. Keyin savollar beriladi: kim qayerda, nima qilyapti, kim kim bilan do'st.

Izoh: figuralarning o'lchami, ketma-ketligi, oila a'zolarining mavjud yoki yo'qligi tahlil qilinadi. Masalan, bolaning o'zi rasmda bo'lmasa — ichki qiyinchiliklardan dalolat beradi.

7. “Piktogramma” (Luriya bo'yicha)

Maqsad: ixtiyoriy xotira va umumlashtirish qobiliyatini baholash.

Qo'llash tartibi: bolaga so'zlar o'qib eshittiriladi (“ona”, “o'rmon”, “qo'rquv”) va ularni eslab qolish uchun belgilar chizish taklif etiladi.

Izoh: aniqlikdan ko'ra xotira strategiyasi muhim. Xotira va obrazli fikrlash darajasini ko'rsatadi.

8. “Predmetlarni klassifikatsiya qilish” metodikasi

Maqsad: mantiqiy fikrlash va umumlashtirish qobiliyatini aniqlash.

Qo'llash tartibi: bolaga turli rasmlar (olma, mashina, to'p, mushuk va h.k.) berilib, ularni guruhlarga ajratish so'raladi.

Izoh: bolaning predmetlarni qanday belgilar asosida (shakl, funksiya, rang) to'plashini va izchilligini ko'rsatadi.

9. Diqqat sinovi (Burdon probasi)

Maqsad: diqqat, uning barqarorligi va almashinuvini baholash.

Qo'llash tartibi: bolaga harf yoki belgilar yozilgan qog'oz beriladi. U belgilangan harflarni (masalan, barcha “a”larni) chizib chiqishi kerak.

Izoh: ish tezligi va xatolar soniga ko'ra diqqatning to'planishi, charchoq yoki impulsivlik darajasi aniqlanadi.

10. Syujetli rasm asosida suhbat

Maqsad: nutq, tafakkur va ijtimoiy moslashuvni o'rganish.

Qo'llash tartibi: bolaga biror sahnaviy rasm ko'rsatilib, savollar beriladi:

- Bu yerda nima sodir bo'lyapti?
- Qahramonlar nima his qilyapti?
- Buning oldida nima bo'lgan va keyin nima bo'ladi?

Izoh: javoblarning mantiqiyligi, sabab-oqibat bog'lanishi, hissiy va ijtimoiy yetukligi baholanadi.

11. Qismlarga bo'lingan rasmlar

Maqsad: butunni qismlardan anglay olish va tahlil-sintez qobiliyatini baholash.

Qo'llash tartibi: hayvon yoki predmetlar rasmlari 2–4 qismga bo'linib beriladi. Bola ularni bir butun qilib yig'ishi kerak.

Izoh: 6–7 yoshda bola 3–4 qismli rasmni 1–2 daqiqada yig'ib olishi norma hisoblanadi.

12. “Kaktus” metodikasi

Maqsad: agressiya, xavotir va o'zini baholashni ramziy rasm orqali aniqlash.

Qo'llash tartibi: "Xohlaganingday kaktus chiz" topshirig'i beriladi.

Izoh: tikanlarning uzunligi va zichligi — agressiya; kaktusning o'lchami — o'zini baholash; idish va atrof muhiti — himoyalanganlik va ijtimoiy moslashuv darajasini ko'rsatadi.

13. Kern-Yirasek testi (maktabga tayyorgarlikni baholash)

Maqsad: bolaning maktabga psixofizik, kognitiv va hissiy tayyorgarlik darajasini aniqlash.

Tuzilishi (3 topshiriq):

1. **Odam rasmini chizish** – detallar soni va to'g'riligi, proporsiya, harakat koordinatsiyasi, tana sxemasi.

2. **So'z yoki iborani ko'chirish** – ko'z-qo'l koordinatsiyasi, yozish va nusxa olish mahorati.

3. **Syujetli rasm asosida hikoya qilish** – bog'liq nutq, ketma-ketlik, lug'at zaxirasi, sabab-oqibat aloqalari.

Izoh: 15–20 daqiqa davom etadi, bolaning bilim va hissiy yetukligi haqida to'liq tasavvur beradi.

14. "Uycha" metodikasi

Maqsad: bolaning oilaga munosabati, himoyalanganlik va hissiy holatini aniqlash.

Qo'llash tartibi: "Sen yashashni istaydigan uyni chiz" topshirig'i beriladi.

Izoh: eshik va oyna – ochiqlik; uyning o'lchami – o'zini baholash; to'siq, tutun, quyosh kabi detallar – hissiy holatni ko'rsatadi. Eshik yoki oynasiz uy – xavotir, vayron yoki nuqsonli uy – noqulay muhitdan dalolat beradi.

15. "Rassom xatosi"

Maqsad: mantiqiy fikrlash, diqqat va tahlil ko'nikmalarini baholash.

Qo'llash tartibi: bolaga xatolar bilan to'ldirilgan rasm ko'rsatiladi (masalan, qushda 4 ta oyoq, stolda 3 ta oyoq, tungi osmonda quyosh). "Rasmdagi xatolarni top" topshirig'i beriladi.

Izoh: topilgan xatolar soniga qarab fikrlash, ko'rish va kuzatuvchanlik darajasi baholanadi. 6–7 yosh uchun me'yor – 10 xatodan 5–8 tasini topish.

16. Segen doskasi

Maqsad: ko'rish-qo'l harakat koordinatsiyasi, tafakkur, diqqat va maktabga tayyorgarlikni baholash.

Qo'llash tartibi: bolaga geometrik shakllarni mos teshiklarga tez va aniq joylash topshirig'i beriladi.

Izoh: topshiriqni tez va to'g'ri bajarish – norma, xatolar yoki ortiqcha kechikish – idrok, koordinatsiya yoki diqqat muammolarini ko'rsatishi mumkin.

17. “Rasmda yashiringan predmetlarni top”

Maqsad: ko'rish idroki, xayol va diqqatni baholash.

Qo'llash tartibi: bolaga turli predmetlar yashirilgan murakkab rasm ko'rsatiladi. “Bu yerda qanday predmetlar yashirilganini top” topshirig'i beriladi.

Izoh: topilgan predmetlar soniga qarab diqqatning barqarorligi, idrokning egiluvchanligi aniqlanadi. Masalan, o'rmonda yashirilgan hayvonlar yoki oshxonada yashirilgan asboblardir.

PSIXOLOGIK RIVOJLANISH VA KORREKSIYA

Bu o'yinlar bolalarda hissiy sohani, o'zini boshqarish, muloqot, tafakkur, diqqat va ishonchni rivojlantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari, tayyorlov guruhlari hamda psixologning individual va guruhli mashg'ulotlarida qo'llash mumkin.

1. “His-tuyg'ular xaritasi”

Maqsad: emotsional intellektni – his-tuyg'ularni taniy olish va ularni nomlay bilishni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bolalarga turli his-tuyg'ularni (xursandchilik, g'am, qo'rquv, achchiqlanish va h.k.) ifoda etuvchi yuz ifodalari tushirilgan kartochkalar ko'rsatiladi. Savollar beriladi:

- Bu qanday his?
- Sen qachon shunday his qilgansan?
- Bu hisni yengishga nima yordam beradi

Izoh: his-tuyg'ularni anglash, hamdardlik va xavotirni kamaytirishga yordam beradi.

2. “Qiyofani takrorla” (o'zini nazorat qilish va ixtiyoriylikni rivojlantirish)

Maqsad: diqqat, ixtiyoriylik va tanani boshqarishni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: yetakchi bir holatni namoyish qiladi (qo'llar yuqorida, bir oyoq oldin va h.k.), bola shu holatni aniq takrorlaydi. Keyin topshiriq qiyinlashtiriladi (masalan, ko'zini yopib bajarish).

Izoh: giperaktiv va impulsiv bolalar uchun juda foydali, o'zini boshqarish ko'nikmasini mustahkamlaydi.

3. “Kayfiyat kubigi”

Maqsad: his-tuyg'ularni ifoda etish va anglashni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bolalar kayfiyat rasmlari tushirilgan kubikni tashlab, nega shunday his qilganini aytadilar.

Izoh: bolaga o'z kechinmalarini so'z bilan bayon qilish va boshqarishni o'rgatadi.

4. "Singan oyna" (impulsivlikni korreksiya qilish)

Maqsad: diqqat, ixtiyoriylik va harakatni to'xtata bilishni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bolalar juft bo'lib turadi. Birinchi harakat qiladi, ikkinchisi 3–5 soniya kechikib takrorlaydi.

Izoh: giperaktiv xulqni tuzatishda va o'zini nazorat qilishda samarali.

5. "Sehrli xaltacha" (nutq, tafakkur va sezgi rivoji uchun)

Maqsad: nutq va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: xaltaga turli predmetlar solinadi. Bola qo'li bilan payqab, uning xususiyatlarini aytgan holda topishi kerak.

Izoh: lug'at zaxirasini boyitadi, sensor idrok va klassifikatsiya qobiliyatini rivojlantiradi.

6. "Jumladan davom ettir" (korreksion-rivojlantiruvchi suhbat)

Maqsad: o'zini anglash va ijobiy "Men" tushunchasini shakllantirish.

Jumla namunasi:

- Men ...ni yaxshi ko'raman.
- Men ...da achchiqlanaman.
- Eng yoqimli narsa ...
- Men ...ni bilaman.

Izoh: bolaga shaxsiy ehtiyoj va his-tuyg'ularini so'z bilan ifoda etishga yordam beradi.

7. "Kayfiyat ranglari" (rasm)

Maqsad: ichki kechinmalarni ifoda etish va ichki taranglikni kamaytirish.

Qo'llash tartibi: bola kayfiyatiga mos rangni tanlab, shu holatni rasmda aks ettiradi.

Izoh: hissiy holatni xavfsiz tarzda ifoda etishga yordam beradi, nutqi sust bolalar uchun ayniqsa foydali.

8. "Sветофор" (o'zini boshqarish va harakatni to'xtatish)

Maqsad: xulq-atvorni nazorat qilish ko'nikmasini rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: yetakchi "yashil" — yurish, "sariq" — sekinlashish, "qizil" — to'xtash buyruqlarini beradi. Musiqa yoki qo'shimcha shartlar bilan qiyinlashtirish mumkin.

Izoh: ixtiyoriylikni rivojlantiradi, diqqat yetishmovchiligi (EYEGS) bo'lgan bolalar uchun juda samarali.

9. "Do'stga komplement"

Maqsad: muloqot ko'nikmasini rivojlantirish, ijobiy o'zini baholash va boshqalarni qabul qilishni mustahkamlash.

Qo'llash tartibi: har bir ishtirokchi qo'shnisiga yaxshi so'z aytadi (masalan, "Sen mehribonsan").

Izoh: ijobiy munosabat va o'zaro hurmatni shakllantiradi.

10. "Kasbni to'pla" (tafakkur va kasbga yo'naltirish o'yini)

Maqsad: mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, mehnatga qiziqish uyg'otish.

Qo'llash tartibi: bolaga turli kasblarga tegishli ashyolar rasmi beriladi. Masalan, тўқмоқ — quruvchi, cho'tka — rassom.

Izoh: kasb va uning faoliyati o'rtasidagi bog'lanishni anglashga yordam beradi.

PSIXOLOGIK PROFILAKTIKA

Bu metodikalar psixoemotsional qiyinchiliklarni oldini olish, barqarorlik, muloqot, o'zini boshqarish va o'zini hamda atrofdagilarni ijobiy qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

1. "Kayfiyat kundaligi" (ko'rgazmali shakl)

Maqsad: his-tuyg'ularni kuzatish va ifoda etish, ichki taranglikni kamaytirish.

Qo'llash tartibi: bola har kuni yoki mashg'ulotdan so'ng kayfiyatini bildiruvchi smaylik chizadi va qisqacha tushuntiradi.

Izoh: his-tuyg'ularni anglash va sababini topishni o'rgatadi, xavotirni kamaytiradi.

2. "Nima qilish kerak, agar..." mashqi (o'zini boshqarish ko'nikmasi)

Maqsad: muammoli vaziyatlarda to'g'ri xulqni shakllantirish.

Qo'llash tartibi: o'yinli vaziyatlar muhokama qilinadi:

- "Sen do'sting bilan urishding"
- "Seni o'yinga qo'shishmadi"
- "Sen juda achchiqlanding"

Izoh: ijtimoiy kompetentlikni rivojlantiradi, agressiv va impulsiv reaksiyalarning oldini oladi.

3. "Xotirjamlik xaltasi" (relaksatsiya texnikasi)

Maqsad: charchoq va xavotirning oldini olish, o'zini boshqarishni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: xaltaga turli kartochka va buyumlar joylashtiriladi: par — "chuqur nafas olamiz", shar — "qorinni dam qilamiz", tosh — "qo'lda ushlab 5 gacha sanaymiz".

Izoh: bola tinchlanishning o'ziga mos yo'lini tanlashni o'rganadi.

4. “Kompliment doirasi”

Maqsad: past o'zini baholashni oldini olish, ijobiy muhitni yaratish.

Qo'llash tartibi: bolalar doirada bir-biriga yaxshi so'z aytadilar: “Sen yaxshi o'ynaysan”, “Sen chiroyli rasm chiza san” va h.k.

Izoh: o'zaro hurmat va mehrni mustahkamlaydi.

5. “Hikoyalar sehrli qutisi” (xavotir profilaktikasi)

Maqsad: xavfsizlik hissini shakllantirish, xavotirni kamaytirish, xayolni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: qutuchada turli syujetlar: “Bola qorong'idan qo'rqdi”, “Qizaloq yo'ldan adashdi” va h.k. Bolalar qahramon qiyinchilikni qanday yengganini birgalikda o'ylab topadilar.

Izoh: bolaga o'z qo'rquvini simvolik tarzda yengish va ichki kuchini his etishga yordam beradi.

6. “Mening xavfsiz joyim” mavzusida rasm

Maqsad: xavotirni kamaytirish, psixologik himoya hissini rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bola o'zini tinch va yaxshi his qiladigan joyni chizadi va u yerda nima borligini so'zlab beradi.

Izoh: ichki qo'rquvlarni anglash va bartaraf etishda yordam beradi.

7. Hamkorlikka qaratilgan guruh o'yinlari

Maqsad: nizolarning oldini olish, jamoada ishlash va kelishish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Namunalar:

- “Birgalikda minora qurish” (ikki kishi kubikdan so'zlashmasdan)
- “Navbat bilan rasm chizish” (bir rasmni birga tugatish)
- “Izlar bo'ylab yurish” (yetakchini kuzatish)

Izoh: boshqalar fikrini hisobga olishni va ijtimoiy muloqotni o'rgatadi.

8. “Quvvat qutisi” (resurslarni mustahkamlash)

Maqsad: ichki resurs va ishonchni mustahkamlash.

Qo'llash tartibi: bolalar qutuga o'zlariga kuch bergan yoki yordam qilgan voqealarni aks ettiruvchi rasm yoki buyumlarni joylashtiradilar (“Men jasorat ko'rsatganimda”, “Menga yaxshi bo'lgan payt”).

Izoh: bolaga ijobiy xotira va hissiyotlardan ichki tayanch sifatida foydalanish imkonini beradi.

PSIXOLOGIK MASLAHAT

6–7 yoshli bolalar bilan psixologik maslahatda yosh xususiyatlari hisobga olinadi: bolada ixtiyoriylik shakllanadi, o'zini anglash rivojlanadi, u tengdoshlari bilan faol muloqot qiladi va maktab hayotiga tayyorlanadi. Quyida shu yoshda eng samarali hisoblangan maslahat shakllari va usullari keltirilgan.

1. Ertakoterapevtik maslahat

Shakl: individual yoki guruhli.

Maqsad: ichki ziddiyatlar, qo'rquv, ishonchsizlik va agressiya bilan ishlash.

Usullar:

- psixolog bilan birgalikda ertak o'qish yoki tuzish;
- qahramonlarni tahlil qilish (kim kimga o'xshaydi, kim yoqadi/qo'rquv uyg'otadi);
- qiyin vaziyatni yengish uchun ertak finalini o'zgartirish.

Izoh: ertak bolaga o'ylantirayotgan mavzuni xavfsiz va metaforali shaklda kechirish imkonini beradi, xavotirni kamaytiradi va hissiy boshqarishni rivojlantiradi.

2. O'yinli maslahat

Shakl: individual.

Maqsad: ishonchli munosabat o'rnatish, tashxis qo'yish va xulqni muloyim tuzatish.

Usullar:

- miniatyura figuralari bilan erkin o'yin;
- sahnaviy o'yinlar ("ona-buva", "maktab", "shifoxona");
- qum, kubiklar va qo'g'irchoq teatri bilan o'yin.

Izoh: bola o'yin orqali ichki kechinmalarini anglamasdan ham ifoda etadi. Psixolog muloyim yo'naltirib, savollar beradi va yangi rollar taklif qiladi.

3. Art-terapiya orqali maslahat

Shakl: individual yoki kichik guruhda.

Maqsad: his-tuyg'ularni ifoda etish, ijobiy "Men" obrazini shakllantirish va o'zini baholashni oshirish.

Usullar:

- rasm chizish ("Men va oilam", "Mening qo'rquvim", "Mening do'stim");
- plastilindan his-tuyg'ularni yasash;
- qog'ozdan kollaj tayyorlash ("Men kim bo'lishni istayman", «Mendagi qo'rquv nimadan», "Menga xursandlik bag'ishlaydigan narsa").

Izoh: ijodiy jarayon bolaga so'z bilan ifoda eta olmaydigan his-tuyg'ularini chiqarish imkonini beradi va keyingi suhbat uchun zamin yaratadi.

4. Diagnostik suhbat va proyektiv metodikalar orqali maslahat

Shakl: individual.

Maqsad: yashirin kechinmalar, xavotir, o'zini va oilasini qanday qabul qilayotganini aniqlash.

Usullar:

- “Mavjud bo‘lmagan hayvon” metodikasi;
- “Men qandayman?” – sifatlardan tanlash;
- suhbat (“Sizning oilangizda kim bosh?” “Maktabda nimalar yoqadi/yoqmaydi?”).

Izoh: boladagi hissiy va xulqiy qiyinchilik sabablarini chuqur anglashga yordam beradi.

5. Ota-ona va bola bilan birgalikda maslahat

Shakl: birgalikdagi yoki navbatma-navbat uchrashuvlar.

Maqsad: oilada o‘zaro munosabatni yaxshilash, ishonch va qabul qilishni rivojlantirish.

Usullar:

- qiyin vaziyatlarni birgalikda muhokama qilish;
- ota-onalarni yosh xususiyatlari va maktab xavotiri haqida xabardor qilish;
- tarbiya uslubini qo‘llab-quvvatlash.

Izoh: ota-onalar ishtirokisiz bola bilan ishlash ko‘pincha barqaror natija bermaydi, birgalikdagi maslahat oilaviy muloqotni yaxshilaydi.

6. Muammoli mavzular bo‘yicha tematik o‘yinli maslahat

Shakl: 1–5 mashg‘ulot, talabga qarab.

Mavzular:

- “Men va qo‘rquvlarim”
- “Qanday qilib do‘st topish mumkin”
- “Men achchiqlanganda nima qilish kerak?”
- “Yaqinda maktabga!”

Usullar: metaforali o‘yinlar, jismoniy mashqlar, syujetli topshiriqlar.

Izoh: aniq muammo bo‘yicha yo‘naltirilgan ish xavotirni kamaytiradi va foydali xulq ko‘nikmalarini shakllantiradi.

KASBGA YO‘NALTIRISH

6–7 yoshli bolalarda kasbga yo‘naltirish maqsadi kasb tanlash emas, balki turli kasblar bilan tanishtirish, mehnatga qiziqish uyg‘otish va kelajakda o‘z yo‘lini belgilashga yordam beruvchi shaxsiy sifatlarni rivojlantirishdan iborat.

1. “Kim nima qiladi?” o‘yini

Shakl: guruhli yoki individual.

Maqsad: kasblar haqida tasavvurni kengaytirish, lug‘atni boyitish.

Qo'llash tartibi: bolaga kasblar (shifokor, quruvchi, oshpaz va h.k.) hamda ularning ish qurollari rasmlari beriladi. Bola kasb va uning asbobini muvofiqlashtiradi.

Izoh: mantiqiy fikrlash va kasblar faoliyatini tushunishni rivojlantiradi.

2. "Sen kim bo'lishni istaysan?" mashqi va rasm

Shakl: individual.

Maqsad: qiziqish va xohishlarni aniqlash, o'zini anglashni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bola kelajakda kim bo'lishni istashini chizadi va quyidagi savollarga javob beradi: "Nima uchun shu kasbni tanlading?", "Bu kasbda nima ishlar qilinadi?", "Nima yoqadi?"

Izoh: bolaning shaxsiy moyillik va orzularini aniqlashga yordam beradi.

3. "Ertak qahramonlari kasbi" o'yini

Shakl: guruhli.

Maqsad: assotsiativ fikrlash va faoliyat funksiyalarini tushunish.

Qo'llash tartibi: bolalar mashhur ertak qahramonlarini eslab, ular haqiqiy hayotda qanday kasbda bo'lishi mumkinligini aytadilar (masalan, Doktor Aybolit — shifokor).

Izoh: fantaziyani real hayot kasblari bilan uyg'unlashtirib, qiziqarli tarzda bilim beradi.

4. "Kasblar shahriga sayohat" metodikasi

Shakl: guruhli, kvest yoki mashg'ulot ko'rinishida.

Maqsad: turli kasblarga qiziqish uyg'otish.

Qo'llash tartibi: bolalar "shaharcha" bo'ylab (shifoxona, maktab, do'kon, ustaxona va h.k.) sayohat qiladilar, tegishli topshiriqlarni bajaradilar.

Izoh: o'yin va o'qishni uyg'unlashtirib, mehnat qiymatini anglatadi.

5. "Mening kasblar dunyosi" art-terapevtik mashqi

Shakl: individual yoki kichik guruhda.

Maqsad: mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish.

Qo'llash tartibi: bola qiziqqan kasblari bo'yicha rasm yoki kollaj tayyorlaydi va o'z tanlovini izohlaydi.

6. "Kasbda o'zini sinash" mini-ssenariyli o'yinlar

Shakl: rolly o'yin.

Maqsad: kasbiy rollarni amaliy sinash, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish.

Qo'llash tartibi: bolalar shifokor-bemor, o'qituvchi-o'quvchi, sotuvchi-xaridor kabi sahnalarni ijro etadilar.

Izoh: kasbga qiziqishni kuchaytiradi, muloqot va rolly o'yin ko'nikmalarini rivojlantiradi.

7. “Menga nimalar yoqadi?” diagnostik suhbat va anketa

Shakl: individual.

Maqsad: bolaning qiziqishlari va moyilliklarini erta aniqlash.

Qo'llash tartibi: psixolog bolaga nima bilan shug'ullanishni yoqtirishi, qanday ishlardan xursand bo'lishini o'yinli suhbat orqali aniqlaydi.

Izoh: qiziqish va moyilliklarni erta aniqlash (juda muloyim, o'yinli shaklda).

ILOVALAR

1-ilova: Ilk yoshdagi bola uchun kuzatuv anketasi (2-3 yosh) (kiruvchi diagnostik kuzatuv)

Kuzatuvchi FISH: _____

Kuzatuv sanasi: _____

Bola profili:

Bola FISH: _____

Yoshi: _____ yil _____ oy.

Guruhi: _____

Maxsus tibbiy yoki xulq-atvor tafsilotlari (kartadan, ota-onalarning hikoyasidan):

8 ta vazifa bo'yicha diagnostik kuzatish (psixolog tomonidan to'ldiriladi)

1. Nutq va so'zlarni tushunish («Aniqla va ko'rsat?»)

— Obyektlarni so'zlardan tanib olish, nutq va tasvirni o'zaro bog'lash

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

2. Nutq va eshitish idroki («Top-chi, kim bu?»)

— Nutqni tushunish, eshitish idroki, tovushlarni taqlid qilish

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

3. Motorika va ritm («Ritmni takrorla»)

— Harakatlarni taqlid qilish, muvofiqlashtirish

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

4. Motorika va harakatlarni muvofiqlashtirish («Meni jamla/yig'»)

— Maqsadlilik, nozik motorika, muvofiqlashtirish

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

5. Hissiy rivojlanish («Kayfiyatingizni ko'rsating»)

— Tuyg'ularni anglash va ifodalash

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

6. Tana sxemasi va o'z-o'zini yo'naltirish (« gacha tegish»)

— O'zida va kattalardagi tana qismlarini tanib olish

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

7. Mantiqiy fikrlash va tasniflash («Nimani yeyishingiz mumkin?»)

— Mohiyati bo'yicha predmetlarni guruhlash

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

8. Ijtimoiy idrok va hissiy munosabat («Rasmda kim xursand bo'lyapti?»)—

Boshqalarning his-tuyg'ularini anglash, empatiya

Kuzatish:

Daraja: Yuqori/O'rta/Past

Vazifalarni bajarishda umumiy xulq-atvor xususiyatlari:

(Quyidagilar sodir bo'lganligini tekshiring: tashvish, norozilik, charchoq, tajovuz, qiziqish va hk.)

Kuzatishning qisqacha mazmuni (ushbu vazifalarga muvofiq rivojlanishning yakuniy holati)

Tavsiyalar

Tarbiyasi uchun:

(Bolani umumiy faoliyatga kiritishda nimani e'tiborga olish kerak)

Ota-onalar uchun (qonuniy vakillar):

(Uyda nimani saqlash kerak, nimalarga e'tibor berish kerak)

Kuzatuvchi imzosi: _____

2-3-yoshli bolalar rivojlanishini diagnostik vazifalar orqali psixologik kuzatish so'rovnomasi

Ushbu 8 ta diagnostik vazifalar to'plami yosh bolani (2-3 yosh) psixologik kuzatish uchun mo'ljallangan. Erta rivojlanishning asosiy komponentlari o'yin faoliyati orqali baholanadi: nutqni tushunish, sensorimotor muvofiqlashtirish, hissiy reaksiya, tana qiyofasini shakllantirish, mantiqiy fikrlash va ijtimoiy idrok.

1-vazifa. «Tanib ol va ko'rsat»

Maqsad: Obyektlarni so'zlardan tanib olish qobiliyatini rivojlantirish;

Jarayonni o'tkazish: Bolaning oldida to'rtta yorqin rasm qo'yiladi: olma, mashina, mushuk, to'p. Kattalar o'z navbatida savollar beradi:

Mushuk qayerda? To'pni ko'rsatish. Mashina qayerda? Olmani ko'rsating.

Natijalarni baholash mezonlari:

Yuqori daraja: Bola barcha obyektlarni xatosiz ko'rsatadi va 1-2 so'zni takrorlashi mumkin.

O'rta daraja: ba'zi obyektlarni mustaqil ravishda taniydi, boshqalari — kattalar yordamida.

Past daraja: topshiriqni tushunmaydi, ko'rsatmaydi, yordam bilan ham rasmlarni aralashtirib yuboradi.

2-vazifa. «Top-chi, kim bu?»

Maqsad: Nutqni tushunish qobiliyatini ochib berish, eshitish idrokini va hayvonlarning tovushlariga taqlid qilish qobiliyatini rivojlantirish.

Jarayonni o'tkazish: Bolaning oldiga hayvonlarning, it va mushukning rasmlari qo'yiladi. Voyaga etgan kishi navbat bilan har bir rasimga ishora qiladi va muloyimlik bilan savollar beradi: Bu kim? Mushuk qanday ovoz chiqaradi? Nima qilyapti? Bu kim? It qanday ovoz chiqaradi? Nima qilyapti?

Natijalarni baholash mezonlari:

Yuqori daraja: bola hayvonni taniydi, uni nomlaydi yoki harakat va tovushni mustaqil ravishda ko'rsatadi.

O'rta daraja: kattalarning yordami bilan javob beradi.

Past daraja: javob bermaydi yoki chalkashadi, takrorlanmaydi..

3-vazifa. «Ritmni takrorla»

Maqsad: Og'zaki ko'rsatmalarga javoban taqlid qilish qobiliyatlari va harakatlarni muvofiqlashtirishning rivojlanish darajasini aniqlash.

Jarayonni o'tkazish: Pedagog bolani "takrorlash" o'ynashga taklif qiladi: oddiy harakatlarni (qarsak chalish, shtamplash, sakrash) ko'rsatadi va takrorlashni so'raydi. Birinchidan, u o'zini namoyon qiladi, keyin reaksiya uchun vaqt beradi. Vazifa o'yin shaklda, 2-3-marta ijro etiladi.

Natijalarni baholash mezonlari:

Yuqori daraja: Bola taklif qilingan harakatlarning ko'pini yordamisiz bajonidil va aniq takrorlaydi.

O'rta daraja: Ba'zi harakatlarni takrorlaydi, lekin undash, motivatsiya yoki qayta ko'rsatishni talab qiladi.

Past daraja: Javob bermaydi, xatolar bilan harakatlarni bajaradi yoki topshiriqning mohiyatini tushunishda qiynaladi.

4-vazifa. «Meni jamla/yig'»

Maqsad: Nozik motorli ko'nikmalarning rivojlanish darajasini, harakatlarni muvofiqlashtirish va maqsadli harakatlarni amalga oshirish qobiliyatini baholash.

Jarayonni o'tkazish: Bolaga 5-6 ta bir xil narsalar beriladi — masalan, yumshoq o'yinchoqlar, plastik qoshiqlar, katta kublar. Yaqin atrofda bo'sh quti yoki savat qo'yilgan. Voyaga etgan odam aytadi: hamma narsani qutiga soling. Hammasini birlashtirishga yordam bering! Bu yerga qo'ying!

Natijalarni baholash mezonlari:

Yuqori daraja: U hech qanday so'rovlersiz barcha narsalarni konteynerga o'tkazadi.

O'rta daraja: Yo'naltiruvchi yordam bilan harakat qiladi (imo-ishora, ko'rsatmalarni takrorlash).

Past daraja: Vazifa tushunmaydi, sochadi, chalg'itadi.

5-vazifa. «Kayfiyatingizni ko'rsating»

Maqsad: Vizual tasvirlar orqali bolaning asosiy his-tuyg'ularini tushunish va ifodalash darajasini aniqlash.

Jarayonni o'tkazish: Bolaga ikkita his-tuyg'uni ifodalovchi yuzlar tasvirlangan kartalar ko'rsatiladi: quvonch va g'azab.

Kuzatuvchi savol beradi: Hozir o'zingizni qanday his qilyapsiz? G'azab qanday ko'rinishini ko'rsating. Va qanday qilib quvonchni ko'rsatasiz?

Natijalarni baholash mezonlari

Yuqori daraja: Hissiyotlarni ishonchli tarzda taniy oladi va takrorlaydi.

O'rta daraja: Tuyg'ularni taniydi, lekin ifoda etishda qiynaladi.

Past daraja: Rasmlarning ma'nosini tushunmaydi va hissiyotlarni ko'rsatmaydi.

6-vazifa. «...gacha tegin»

Maqsad: O'z tanasining xabardorlik darajasini diagnostikasi — bolaning uning qismlarida harakat qilish va hamma narsa qayerda joylashganligini tushunish qobiliyati.

Jarayonni o'tkazish: Kattalar tana qismlarini nomlaydi va boladan ularni o'ziga ko'rsatishini so'raydi: Burun qayerda? Ko'zlar qayerda? Qorin qayerda? Bosh qayerda?

Keyin bu qismlarni kattalarga ko'rsatishni so'raydi: Tirsak qayerda? Yelka qayerda?

Natijalarni baholash mezonlari

Yuqori daraja: tana qismlarini biladi.

O'rta daraja: chalkashtiradi.

Past daraja: bilmaydi.

7-vazifa. “Nima ekanligini toping”

Maqsad: Bolaning qanday fikrlashini tekshiring — ya'ni u qanchalik mantiqiy fikr yurita oladi, obyektlardagi umumiy xususiyatlarni aniqlaydi va ularni ma'no bo'yicha guruhlariga birlashtiradi. Bu uning fikrlash va umumlashtirish qobiliyati qanday rivojlanayotganini tushunishga yordam beradi.

Jarayonni o'tkazish: Bolaga turli toifadagi obyektlar to'plami ko'rsatiladi: masalan, oziq-ovqat (olma, pechenye), kiyim (shlyapa, paypoq), o'yinchoqlar (to'p, mashina). Pedagog yoki kattalar bolani o'ylashni va ba'zi narsalarni boshqalardan ma'nosiga ko'ra ajratishni talab qiladigan savollarni beradi: Bulardan qaysi birini yeyish mumkin?

Nima kiyishingiz mumkin? Bu erda nima yumshoq?

Natijalarni baholash mezonlari:

Yuqori daraja: Bola obyektlarni berilgan xususiyatlariga ko'ra aniq guruhlarga ajratadi — masalan, ularni chalkashtirmasdan, faqat yeyiladigan narsalarni, kiyim-kechak yoki yumshoq narsalarni nomlaydi.

O'rta daraja: Ba'zida u chalkashib ketadi, lekin kattalarning bir oz maslahati yoki yordami bilan u vazifani bajaradi.

Past daraja: Tasodifiy so'zlar bilan javob beradi, obyektlarni qanday ajratish kerakligini tushunmaydi, umumiy mantiqni ko'rmaydi.

8-vazifa. «Sovg'aga rasmlar»

Maqsad: Bolaning oddiy ijtimoiy harakatlar va imo-ishoralarni tushunish va izohlash qobiliyatini aniqlash.

Jarayonni o'tkazish: Bolaga ikkita rasmni ko'rsating.

Birinchi rasmda bola salomlashish yoki hurmat ko'rsatish kabi qo'lini yuragiga qo'yadi.

Ikkinchi rasmda bola to'p bilan o'ynamoqda.

Kattalar boladan so'raydi: (Birinchi rasmda bola nima qilyapti? Ikkinchi rasmda bola nima qilyapti?)

Natijalarni baholash mezonlari:

Yuqori daraja: bola biror harakatni so'ramasdan to'g'ri nomlaydi yoki ko'rsatadi.

O'rta daraja: ishora bilan tushunadi, harakatni takrorlaydi yoki ko'rsatadi.

Past daraja: tushunmaydi, munosabat bildirmaydi, chalkashadi.

1-vazifa. «Tanib ol va ko'rsat»	2-vazifa. «Top-chi, kim bu?»
	
	

5-vazifa. "Kayfiyatingizni ko'rsating"

6-vazifa. "...gacha tegin"

7-vazifa. "Nima ekanligini toping"

8-vazifa. "Sovg'aga rasmlar"

**2-ILOVA: 4-5 YOSHLI BOLALARDA (O'RTA GURUH) PSIXIK JARAYONLAR
RIVOJLANISHINI EKSPRESS DIAGNOSTIKASI
(N.N.PAVLOVA va L.G.RUDENKO)**

1-SUBTEST "Shakllar qutisi" (idrok)

Maqsad: shakl va fazoviy munosabatlarni idrok etishning rivojlanish darajasini baholash.

Jarayon

Ilova-shakllar bolaning oldiga qo'yiladi va teshiklari mavjud quti qo'yiladi.

Ko'rsatmalar

"Diqqat bilan qarang, bu uydagi har bir shaklning u kirishi mumkin o'z oynasi bor, Shaklga diqqat bilan qarang va u uchun mo'ljallangan oynani toping".

Baholash mezonlari

2 ball — bola vizual korrelyatsiyaga asoslangan vazifani bajaradi;

1 ball — bola ilova-shaklni tez-tez mo'ljallab ko'rib, u to'g'ri keladigan joyga joylashtirib vazifani to'g'ri bajardi;

0 ball — bola vazifani bajara olmadi.

Bayonnomada bolaning topshiriqni bajarganligi va u qanday harakat qilgani — vizual taqqoslash yoki sinov va xatolik usulini qo'llagani qayd etiladi; "Eslatmalar" bo'limida bolaning vazifani bajarayotganda gapirgan so'zlari yoziladi; shuningdek, siz boladan tanish shakllarni (masalan, kvadrat, uchburchak) nomlash va ko'rsatishni so'rashingiz, u vazifani bajargan-bajarmaganligini qayd etishingiz mumkin.

2-SUBTEST «Ko'rsat va nomla» (umumiy xabardorlik)

Maqsad: bolaning umumiy xabardorligini aniqlash.

Jarayon

Bolaning oldiga rasmlari qog'ozlar qo'yiladi, so'ngra unga savollar beriladi va rasmlarga qarab javob topish so'raladi:

1. Bog'da o'sadigan narsalarni ko'rsating va nomlang?
2. Bolalarga kim davolashini ko'rsating va nomlang?
3. Daraxtda o'sadigan narsalarni ko'rsating va nomlang?
4. Do'konda kim ishlayotganini ko'rsating va nomlang?
5. Uy hayvonini ko'rsating va unga nom bering?
6. Tushlikni kim tayyorlayotganini ko'rsating va nomlang?
7. Yovvoyi hayvonni ko'rsating va nom bering?
8. Kim uchishini ko'rsating va nomlang?
9. O'rmonda o'sadigan narsalarni ko'rsating va nomlang?

Baholash mezonlari

2ball – bola barcha savollarga to'g'ri javob bersa;

ball — 4-5 ta

1 savolga to'g'ri javob bersa;

0 ball — bola ko'rsatmalarni yaxshi tushunmadi va kerakli rasmlarning yarmidan kamini to'g'ri ko'rsatdi.

Bayonnomada qaysi savollar qiyinchilik tug'dirayotgani va bola qaysi so'zlarni tushunmasligi qayd etiladi.

3-SUBTEST "4 qismli Matryoshka" (motorika, idrok)

Maqsad: o'lcham tushunchasining shakllanganligi, motorika qobiliyatlari holati,

qiziqishning barqarorligini aniqlash.

Jarayon

Bolaga matryoshka qo'g'irchog'i taklif etiladi: "Matryoshkani qismlarga ajratib oling", "Menga eng katta matryoshka qo'g'irchog'ini, eng kichigini bering", "Ularni balandligi bo'yicha joylashtiring", "Matryoshka qo'g'irchoqni yig'ing".

Baholash mezonlari

2ball — bola ko'rsatmalarni tushunadi va vizual taqqoslash orqali uyali qo'g'irchoqni yig'adi;

1ball — bola ko'rsatmalarni tushunadi, lekin qo'g'irchoqni mo'ljallab ko'rish orqali yig'adi;

0 ball – bola vazifani bajara olmadi.

Bayonnomada bolaning vazifani qanday bajarishi — vizual taqqoslash yoki sinov va xatolik yo'li bilan va ko'rsatmalar asosida — qo'g'irchoqlarni balandligi bo'yicha tartibga sola oladimi, eng katta va eng kichigini ko'rsatadimi va qaysi qo'ldan foydalanayotgani qayd etiladi.

4-SUBTEST «Kesimli rasmlar» (idrok)

Maqsad: yaxlit idrok etishning rivojlanish darajasini, vizual sintez qilish qobiliyatini aniqlash.

Jarayon

Bolaga rasmning to'rt qismi taklif etiladi. Qismlar shunchaki joyidan siljitish emas, balki kerakli fazoviy pozitsiyani berish uchun joylashtirilgan. Psixolog aytadi: "Mana sizning oldingizda qismlarga bo'lingan rasm. Bu rasmda nima chizilgan deb o'ylaysiz? Qismlarni birlashtirganda nima bo'ladi?" Bola kesilgan rasmda nima tasvirlanganligini aytishi kerak. Agar u qismlarni birlashtirish natijasida nima sodir bo'lishini tushuna olmasa, kattalar: "Qismlarni bir joyga qo'ying va rasmda nima chizilganini ko'rib chiqaylik" deb taklif qiladi.

Baholash mezonlari

2ball — bola rasmda chizilgan narsalarni nomlaydi va vizual korrelyatsiyaga asoslangan vazifani bajaradi;

1ball — bola kesilgan rasmga chizilgan narsani nomlamaydi, sinov va xatolik yo'li bilan topshiriqni bajaradi;

0 ball — bola vazifani bajara olmadi.

Bayonnomada bola kesilgan rasmda tasvirlangan obyektini nomlay olganmi yoki yo'qmi, rasmni yig'ishda qancha sinovlar o'tkazganligi qayd etilishi kerak..

5-SUBTEST «8 ta predmetlar» (xotira)

Maqsad: tasviriy xotira hajmini o'rganish.

Jarayon

Bolaga sakkizta predmet tasvirlangan qog'oz varag'i taklif etiladi..

Yo'riqnoma:

«Rasmga diqqat bilan qarang, chizilgan narsalarni tekshiring va nomlang, ularni eslab qolishga harakat qiling". Biroz vaqt o'tgach, psixolog varaqni olib qo'yadi va boladan unda tasvirlangan narsalarni eslab qolishni so'raydi.

Baholash mezonlari

2ball — bola kamida 5 ta rasmni esladi;

1ball — bola 3-4 ta rasmni esladi;

0 ball — bola 3 dan kam rasmni esladi.

Bayonnomada ular 1 dan 8 gacha bo'lgan raqamlar ostida "+" yoki "-" qo'yishadi va bolaning qancha obyektini eslab qolganligini qayd etadilar.

SUBTEST 6 «Labirintlar» (diqqat)

Maqsad: ko'rsatmalarni tushunish qobiliyatini, barqarorligini, konsentratsiyasini, diqqatni jamlashni, shuningdek faoliyatning maqsadlilikini va vizual idrok etish xususiyatlarini baholash.

Jarayon

Bolaning oldidagi stolda chizilgan rasm bor.

Ko'rsatmalar: "Qarang, bir qiz va bir o'g'il ipdan shar va varrak ushlab turishibdi. Kim nimani ushlab turganini aniqlash kerak. Buning uchun ko'rsatgichni ip bo'ylab harakatlantirish kerak. Siz ko'rsatgichni ipdan uzib bo'lmaydi. Ushbu vazifani bajargandan so'ng, psixolog bolaning oldiga yana bir rasm qo'yadi va so'raydi: "It va olmaxon qaysi yo'ldan uyiga yugurishini ko'rsating".

Baholash mezonlari

2ball — bola vazifani bajaradi va kerakli obyektga boradigan yo'lni mustaqil ravishda kuzatishi mumkin;

1ball — bola vazifani tushunadi, lekin diqqatni jamlay olmaganligi sababli xato qiladi, psixolog yordamida tuzatiladi ("Yana qarang, diqqatli bo'ling");

0 ball — bola vazifani bajarmadi.

Bayonnomada qaysi labirintning qiyinchiliklarga olib kelishi va bolaning kattalar yordamini qabul qilish yoki qabul qilmasligi qayd etilgan.

7-SUBTEST «Xuddi shunday rasmni toping» (diqqat)

Maqsad: vizual tahlil asosida obyektlarning o'ziga xosligi, o'xshashligi va farqini aniqlash qobiliyatini aniqlash; kuzatishning rivojlanish darajasini, diqqatning barqarorligini va idrokning maqsadga muvofiqligini baholash.

Jarayon

Rasmlar bolaning oldiga qo'yiladi. "Mana, bu erda turli xil gullar chizilgan. Ularning orasidan xuddi shunga o'xshashini topish kerak (psixolog chapdagi ramkaga joylashtirilgan gulga ishora qiladi). Endi xuddi shunday qo'ziqorinni toping (ramkadagi kabi)."

Baholash mezonlari

2ball — bola ikkala vazifani ham to'g'ri bajaradi;

1ball — bola kattalar yordamisiz bitta vazifani bajaradi;

0 ball — bola vazifani bajara olmadi.

Bayonnomada tanlovning to'g'riligini qayd etiladi ("+" yoki "-")

8-SUBTEST "Rasm uchun uy toping" (fikrlash)

Maqsad: vizual-majoziy fikrlashning rivojlanish darajasini aniqlash, rasmlarni guruhlash va umumlashtiruvchi so'zlarni tanlash qobiliyati.

Jarayon.

Bolaning oldida to'rtta uy yotqizilgan. Har bir uyda to'rtta deraza bor. Birinchi uyni chodirida idish-tovoq (tovoq), ikkinchi uyda sabzavot (sabzi), uchinchi uyda meva (apelsin), to'rtinchi uyda kiyim-kechak (ko'yilagi) ko'rsatilgan. Keyin bolaga birma-bir suratlar taklif etiladi: "Bu rasm yashaydigan uyni toping". Birinchi rasm psixolog tomonidan qo'yiladi. Bola barcha rasmlarni joylashtirgandan so'ng, unga: "Nega bu rasmlar bir uyda birga yashaydi?" Psixologning mumkin bo'lgan yordami: agar bola vazifani darhol tushunmasa, psixolog

so'raydi: "Nega sabzi va bodring bir uyda tugadi deb o'ylaysiz? Ularni bir so'z bilan nima deb atash mumkin?"

Baholash mezonlari

2ball — bola rasmlarni to'g'ri guruhlaydi va umumlashtiruvchi so'zni mustaqil ravishda tanlaydi;

1ball — bola psixologning yordami bilan vazifani bajaradi va barcha umumlashtiruvchi so'zlarni aytadi;

0 ball — bola hatto psixolog yordami bilan ham vazifani bajara olmaydi.

Bayonnomada qaysi toifalar qiyinchilik tug'dirganligi, bolaning qaysi so'zlarni umumlashtirishi va psixolog qanday yordam ko'rsatganligi qayd etiladi.

9-SUBTEST "Bu nimaga o'xshaydi?" (tasavvur)

Maqsad: bolaning tasavvurining rivojlanish darajasini, fikrlashning o'ziga xosligi va moslashuvchanligini aniqlash.

Jarayon.

Bolaga ketma-ket tasvirlangan 3 ta karta taklif etiladi: "Rasmga qarang va u nimaga o'xshashini ayting."

Baholash mezonlari

1 ball — bola kamida 9 ta assotsiatsiyani nomlaydi (har bir rasm uchun 3 ta);

2ball — bola 6 dan 8 ta assotsiatsiyani nomlaydi (har bir rasm uchun kamida 2 ta);

30 ball — bola vazifani tushunmadi yoki har bir rasm uchun faqat 1 ta assotsiatsiya beradi.

Bayonnomada har bir chizma uchun assotsiatsiyalar qayd etiladi, assotsiatsiyalar soni qayd etiladi va chizmalarining o'ziga xosligi Izohlarda qayd etiladi.

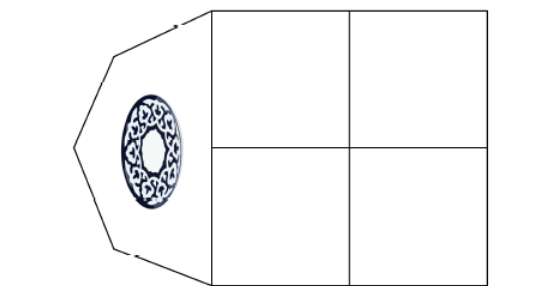
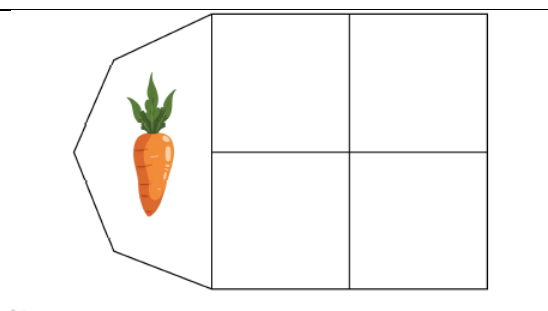
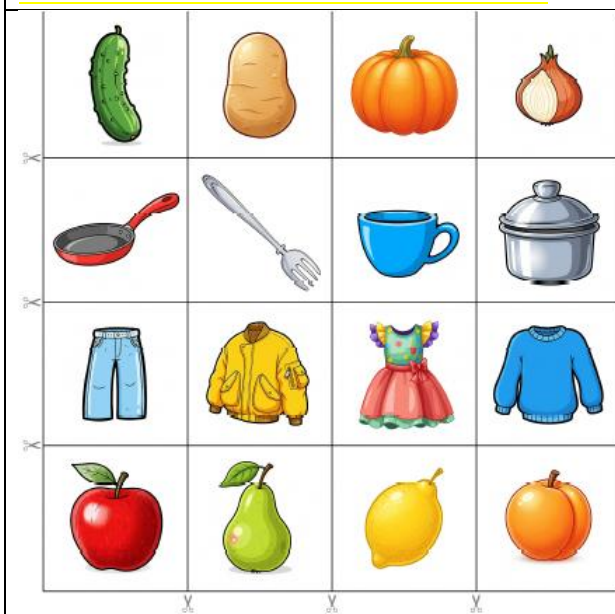
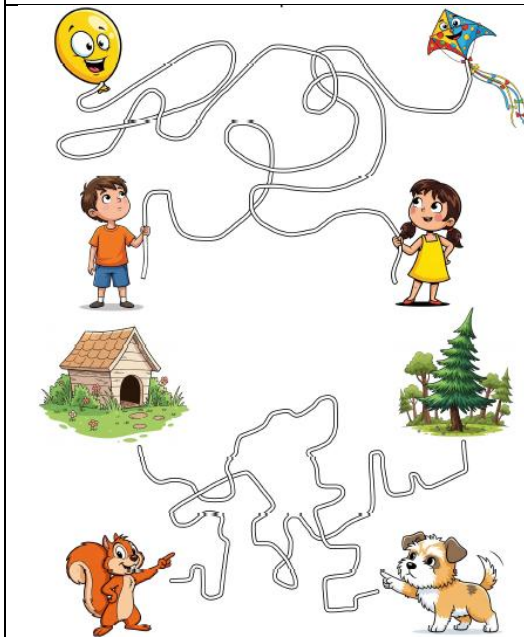
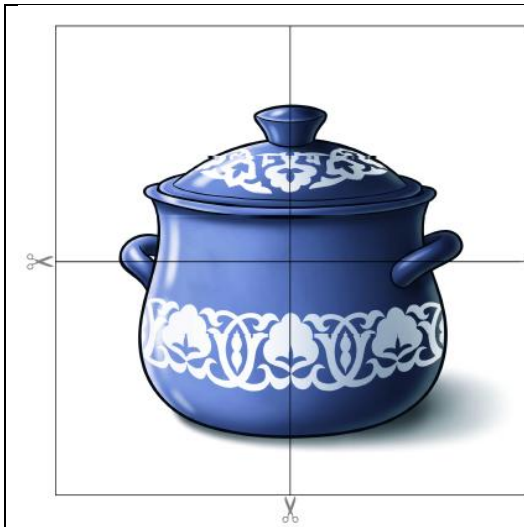
Natijalarni baholash

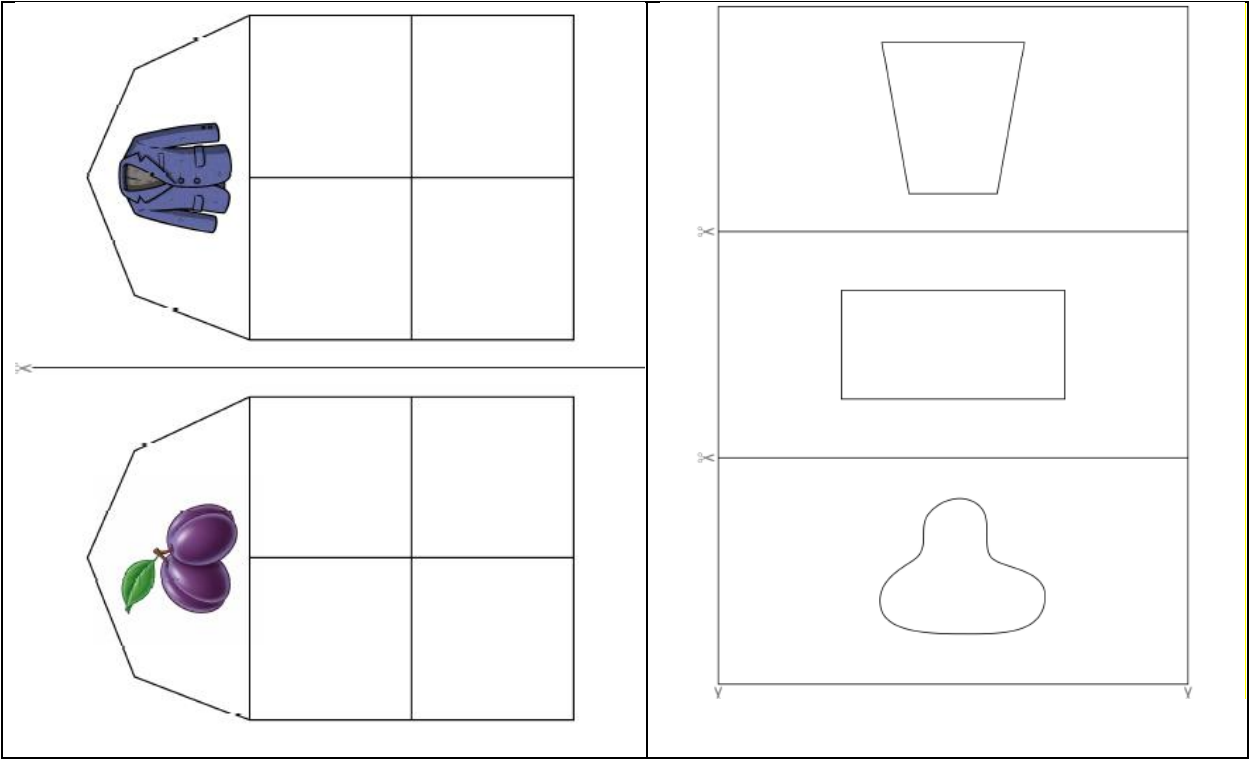
14 – 18 ball – aqliy jarayonlarning yuqori darajada rivojlanishi

9 – 13 ball – o'rtacha daraja

0 – 8 ball – past daraja.

ILOVA 3. 6–7 YOSHLI BOLALARNI DIAGNOSTIKA QILISH

1. Bolaning psixo-ijtimoiy yetukligini baholash uchun test-so'hat (V. Bogomolov)

Maqsad: Bolaning o'zi bilan muloqotni yo'lga qo'yish, tekshiruv jarayoni uchun kerakli muhit yaratish, atrof-muhit haqidagi bilimlar shakllanganligini aniqlash, mavjud turmushga oid bilimlarni baholash.

Savolnoma:

1. Isming va familiyangni ayt. Necha yoshdasan?
2. O'z uying manzilini ayt.
3. Ota-onangning ismlari kim?
4. Sen qizmi yoki o'g'il? Katta bo'lganda xola bo'lasanmi yoki amaki?
5. Sen kechqurunmi yoki ertalab nonushta qilasan? Ertalabmi yoki kunduzi tushlik qilasan? Qaysi biri avval — tushlikmi yoki kechki ovqat?
6. Qaysi hayvonlarni bilasan? Qaysi qushlarni? Qaysi baliqlarni?
7. Qaysi yirik — sigirmi yoki echki? Qaysida ko'proq oyoq — itdami yoki tovuqda?
8. Agar bexosdan birovning narsasini sindirib qo'ysan, nima qilish kerak? Sen qanday yo'l tutasan?
9. Qaysi geometrik shakllarni bilasan?
10. Chap ko'zingni, o'ng qulog'ingni ko'rsat. Ko'z va quloq nima uchun kerak?

Natijalarni tahlil qilish:

Bolaning atrof-muhit haqidagi bilimlari, yaqin qarindoshlar va ularning munosabatlari haqidagi tushunchalari aniqlanadi. Shuningdek, bolaning hozirgi haqidagi bilimi (ismi, yoshi, tarbiyachi va ota-onalarning ism-shariflari va h.k.) baholanadi.

Bolaning tekshiruv jarayoniga qiziqishi, vaziyatni qabul qilishi, kattalar bilan muloqotga kirishishi yoki mustaqil ishga moyilligi, topshiriqni to'g'ri bajarishga intilishi qayd etiladi.

Befarqlik, asossiz kulgi, masofani saqlamaslik kabi holatlar vaziyatni tushunmaslik belgisi sifatida e'tiborni talab etadi. Bolaning yuqori darajada hayajonlanuvchanligi ham diqqat markazida bo'lishi zarur.

2. «Mos kelmaslik» metodikasi (S.D. Zabramnaya)

Ushbu metodika yordamida bolaning atrof-muhit haqidagi elementar obrazli tasavvurlari hamda jonzoqlar, ularning hayot tarzi, tabiat kabi ayrim obyektlar o'rtasida mavjud mantiqiy bog'lanish va munosabatlar haqidagi tasavvurlari baholanadi. Shuningdek, bolaning mantiqan fikr yuritish va o'z fikrini grammatik jihatdan to'g'ri bayon etish ko'nikmasi ham aniqlanadi.

Metodikani o'tkazish tartibi.

Avvalo bolaga quyida tasvirlangan rasm ko'rsatiladi. Unda hayvonlar bilan bog'liq bir nechta ancha g'alati holatlar aks etgan. Rasmni tomosha qilish paytida bolaga taxminan quyidagicha ko'rsatma beriladi:

“Bu rasmni diqqat bilan qarab chiq va hamma narsa o'z joyidami, to'g'ri tasvirlanganmi, shularni ayt. Agar biror narsa senga noto'g'ri yoki joyida emasdek tuyulsa, shuni ko'rsat va nima uchun bunday deb hisoblayotganingni tushuntir. Keyin esa bu holat aslida qanday bo'lishi kerakligini aytasan”.

Izoh: ko'rsatmaning ikki qismi ketma-ket bajariladi. Dastlab bola faqat barcha g'alatiliklarni aytib, ularni rasmda ko'rsatadi. Keyin esa ularning nima uchun noto'g'riligini va aslida qanday bo'lishi kerakligini tushuntiradi.

Rasmni ko'rsatish va topshiriqni bajarish vaqti uch daqiqa bilan cheklangan. Shu vaqt ichida bola iloji boricha ko'proq g'alatiliklarni topib, nima noto'g'riligini, sababini va aslida qanday bo'lishi kerakligini tushuntirishi zarur.

Natijalarni baholash.

- **10 ball** — bola ajratilgan 3 daqiqa ichida rasmdagi 7 ta g'alatilikning barchasini topib, ularning nima uchun noto'g'riligini qoniqarli darajada tushuntirib, aslida qanday bo'lishi kerakligini aytgan holda.

- **8-9 ball** — bola barcha g'alatiliklarni topgan, lekin ulardan 1-3 tasini oxirigacha tushuntirish yoki aslida qanday bo'lishi kerakligini aytishga ulgurmagan.

- **6-7 ball** — bola barcha g'alatiliklarni topgan, ammo 3-4 tasini to'liq tushuntirish va aslida qanday bo'lishi kerakligini aytishga ulgurmagan.

- **4-5 ball** — bola barcha g'alatiliklarni topgan, ammo 5-7 tasini to'liq tushuntirish va aslida qanday bo'lishi kerakligini aytishga ulgurmagan.

- **2-3 ball** — ajratilgan vaqt ichida bola 7 ta g'alatilikdan 1-4 tasini topmagan va izoh berishga ulgurmagan.

- **0-1 ball** — ajratilgan vaqt ichida bola 7 ta g'alatilikdan to'rttasidan kamini topgan.

Izoh. 4 va undan yuqori ballni bola ushbu topshiriqda faqat shunday hollarda olishi mumkin: agar ajratilgan vaqt ichida u ko'rsatmada belgilangan topshiriqning birinchi qismini to'liq bajargan bo'lsa, ya'ni rasmda mavjud bo'lgan 7 ta g'alatilikning barchasini topgan, lekin ularni aytishga yoki aslida qanday bo'lishi kerakligini tushuntirishga ulgurmagan bo'lsa.

Xulosalar (rivojlanish darajasi bo'yicha):

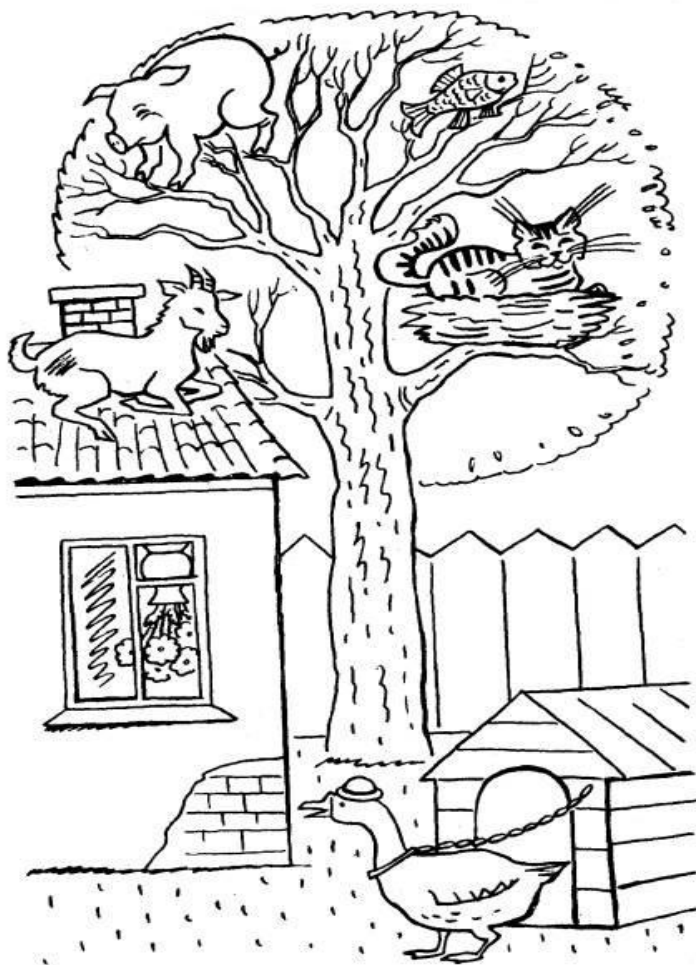
- **10 ball** — juda yuqori.
- **8-9 ball** — yuqori.
- **4-7 ball** — o'rtacha.
- **2-3 ball** — past.
- **0-1 ball** — juda past.

Maqsad: bolalarda tasvirlangan g'alatilikni tushunish darajasini, atrof-muhit haqidagi umumiy bilim zaxirasini, emotsional reaksiyaning xarakterini hamda hazil tuyg'usining mavjudligini aniqlash.

Jihozlar: g'alati vaziyatlar tasvirlangan rasm.

O'tkazish tartibi:

Rasmda bir nechta g'alati tasvirlar aks etgan. Bolalarga rasm ko'rsatiladi, qisqa pauza qilinadi va ularning emotsional reaksiyasi kuzatiladi. So'ngra ulardan: "Rasm yoqdimi,

nimasi yoqdi?” deb so‘raladi. Bola 30 soniya davomida rasmni ko‘zdan kechirib, o‘zi topgan g‘alati holatlarni aytib beradi.

Natijalarni tahlil qilish:

Odatda normal rivojlanayotgan bolalar 4–4,5 yoshdan boshlab tasvirlangan g‘alatilikni tushuna oladilar. Ular bunday rasmlarni tabassum, kulgu yoki hayrat bilan qabul qiladilar, ayrim hollarda “Hammasini aralashtirib yuborishibdi”, “Bunday bo‘lmaydi” kabi mulohazalar bildiradilar. Butun rasmni diqqat bilan tomosha qilish istagi yaqqol seziladi.

Aniqlanishi lozim bo‘lgan sifat ko‘rsatkichlari:

- rasmni diqqat bilan ko‘rishga undovchi savollarga ehtiyoj bor-yo‘qligi;
- bolalarning tasvirlangan g‘alatilikni tushunish darajasi;
- atrof-muhit haqidagi umumiy bilim zaxirasi;
- emotsional reaksiyaning xarakteri;
- hazil tuyg‘usining mavjudligi;
- taklif etilgan topshiriqqa bo‘lgan barqaror qiziqish;
- uzoq muddatli irodaviy sa‘y-harakat ko‘rsatish qobiliyati;
- diqqatning barqarorligi va chalg‘imaslik darajasi.

3. “9 so‘z” testi (L.A. Yasyukova)

Maqsad: ixtiyoriy qisqa muddatli eshitish–nutq xotirasi hajmini aniqlash.

Yodlash uchun so‘zlar:

Soya, bo‘ri, shar, tutun, doira, nur, atirgul, qo‘ng‘iz, shuba.

Ko‘rsatma:

“Hozir men senga so‘zlarni aytib boraman, sen diqqat bilan eshitib yodlab ol. Men gapirishni to‘xtatganimdan so‘ng, darhol yodingda qolgan barcha so‘zlarni xohlagan tartibda takrorla”.

O‘tkazish tartibi:

Yodlash uchun mo‘ljallangan so‘zlar faqat bir marta o‘qib eshittiriladi. Agar birinchi eshittirishdan bola hech narsani yodlab ololmasa, so‘zlarni yana bir marta takrorlash mumkin va shundan keyin bolani eshitib, unda muvaffaqiyatsizlik hissi qolmasligi ta‘minlanadi. Biroq natijani talqin qilishda birinchi “nol” varianti hisobga olinadi. So‘zlarni takrorlash tartibining o‘zi muhim emas.

Natijalarni qayta ishlash:

Natijalar bolaning birinchi eshittirishda takrorlagan so‘zlari bilan taqqoslanadi. Faqat to‘liq aniq takrorlangan so‘zlargina hisobga olinadi, kichik fonetik og‘ishlarga ruxsat etiladi, masalan, “zontik” o‘rniga “zont”.

Ixtiyoriy qisqa muddatli xotira rivojlanish darajasi olingan ballar yig‘indisini normativ ma‘lumotlar bilan taqqoslash orqali baholanadi.

Baholash mezonlari:

Har bir to‘g‘ri takrorlangan so‘z uchun 1 ball qo‘yiladi.

1. **8–9 ball** — yuqori daraja.
2. **5–7 ball** — o‘rtachadan yuqori daraja.
3. **3–4 ball** — o‘rtacha daraja (norma).
4. **2 ball** — past daraja (subnorma).
5. **0–1 ball** — juda past daraja (normadan past).

4. “To‘rtinchisi ortiqcha” metodikasi

Maqsad: soʻz orqali mantiqiy fikrlashni oʻrganish, umumlashtirish qobiliyatini aniqlash hamda predmetlarning muhim va nomuhim belgilarini soʻzsiz darajada farqlashni baholash.

Jihozlar: toʻrtta predmet tasvirlangan kartochkalar. Ulardan biri muhim belgi boʻyicha qolgan uchalariga birlashtirilmaydi, yaʼni “ortiqcha” hisoblanadi.

Koʻrsatma:

“Bu rasmda 4 ta predmet tasvirlangan. Uch tasini bir soʻz bilan atab birlashtirish mumkin, ammo toʻrtinchisi ularga mos kelmaydi. Qaysi biri mos kelmasligini top”.

Agar bola koʻrsatmani tushunmasa, qoʻshimcha tushuntirish beriladi: “Mos kelmaydigan predmetni top, nega u qolganlariga mos kelmasligini ayt. Qolgan uchta predmetni bir soʻz bilan qanday atash mumkinligini ayt”.

Oʻtkazish tartibi:

Bolaga turli mavzudagi kartochkalar ketma-ket taklif etiladi:

1. mebel;
2. sabzavotlar;
3. idish-tovoqlar;
4. oʻyinchoqlar.

Agar bolaning javobi uning taklif etilayotgan topshiriqni tushunmayotganini ko'rsatsa, mutaxassis bola bilan birgalikda ushbu seriyadagi birinchi rasmni tahlil qilib chiqadi. U uchta predmetning nomini aytadi va nima uchun to'rtinchi predmetni chiqarib tashlash kerakligini tushuntiradi (yordam varianti). Shundan so'ng ikkinchi rasm taklif etiladi.

Natijalarni tahlil qilish:

Protokolda bola "ortiqcha" deb tanlagan predmet va nima uchun aynan shu predmetni tanlagani haqidagi tushuntirish qayd etiladi, shuningdek bola qolgan uchta predmetni birlashtirib atagan umumlashtiruvchi so'z yozib qo'yiladi. Umumlashtirishning to'g'riligi, tasniflashning mavjud yoki yo'qligi hamda umumlashtiruvchi so'zni to'g'ri aytishi baholanadi.

5. "Yodlash uchun 10 ta rasm" metodikasi (T.D. Marsinkovskaya)

Maqsad: Bevosita obrazli xotira hajmini aniqlash.

Jihozlar: Taniqli predmetlar tasvirlangan 10 ta rasm.
Masalan: samolyot, quyosh, ko'ylak, bola, mushuk, qalam, sabzi, stul, daraxt, kitob.

Yo'riqnoma:

"Men senga rasmlar ko'rsataman, sen ularni nomla. Keyin yana bir bor barcha rasmlarga qara va yodlab qolishga harakat qil."

O'tkazish tartibi:

Rasmlar 3 soniyalik interval bilan birma-bir joylashtiriladi. Keyin barcha rasmlar yana 3 soniya ko'rsatilib, bolaga yodlab olish taklif etiladi. Shundan so'ng rasmlar yopiladi va bola eslab qolgan rasmlarni aytib berishi kerak.

Natijalarni tahlil qilish:

Bola to'g'ri aytgan rasmlar soni qayd etiladi.

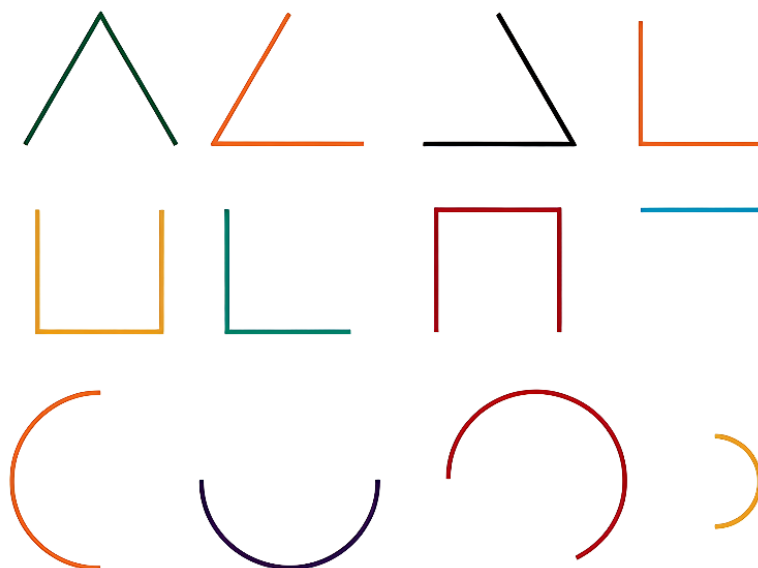
- 7 va undan ko'p rasm — bevosita obrazli xotiraning yuqori darajasi;
- 4–6 rasm — o'rtacha daraja;
- 1–2 rasm — past daraja.

6. T.N. Golovina metodikasi

“Predmet shaklini yaxlit idrok etish qobiliyatini o‘rganish”

Maqsad: Bolaning vizual-obrazli tasavvurlarini, tanish predmetlarni yaxlit qabul qilish qobiliyatini, ko‘rish-harakat muvofiqligini va grafik ko‘nikmalarini aniqlash.

Jihozlar: Konturlari to‘liq tushirilmagan geometrik shakllar (uchburchaklar, aylanalar) aks etgan jadvallar.

O‘tkazish tartibi:

1 va 2-jadvallarda to‘liq chizilmagan konturli geometrik shakllar (uchburchaklar va aylanalar) tasvirlangan. Avvalo barcha uchburchaklar bir xil o‘lchamda ekani ta’kidlanadi. Keyin bolaga quyidagi kabi topshiriqlar beriladi: “Uchburchakkacha to‘ldir”, “Aylanagacha to‘ldir”. Ish uchun bolaga A4 formatda tayyorlangan ushbu jadvallarning nusxalari beriladi.

Natijalarni tahlil qilish:

Natijalar sifat jihatdan tahlil qilinadi. Bolaning jadvallar bilan ishlashidagi harakatlarini kuzatish orqali uning predmet shaklini yaxlit qabul qilish qobiliyati, grafik ko‘nikmalari, simmetrik tasvirlash mahorati haqida tasavvur hosil qilinadi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalar bu topshiriqni oson bajaradi. Ular yo‘riqnomani yaxshi tushunib, qiziqish bilan ishga kirishadilar, faqat ba‘zan kichik asimmetriyaga yo‘l qo‘yishlari mumkin.

Rivojlanishida xususiyatlari bo‘lgan bolalar esa bu topshiriqni ancha kechroq yoshda bajara oladilar. Ular ayniqsa aylanani to‘ldirishda qiynaladilar: konturni yopishda to‘liq aylanma harakat qilmaydilar, shuning uchun yakunlangan shakl maydoni odatda kichrayib chiqadi. Uchburchaklarni to‘ldirishda ham ular shakl va maydonni o‘zgartiradilar, ish prinsipini tushunishda qiyinchilikka duch keladilar, aniq asimmetriya, konturning katta yoki kichik bo‘lib ketishi va shaklning buzilishi kuzatiladi.

7. Bolaning tekshiruv jarayonidagi xulq-atvori

(N. Ya. Semago, M. M. Semago)

Protokolda bolaning mutaxassis bilan ish jarayonidagi xulq-atvor xususiyatlari yozib qo‘yiladi:

- tekshiruv vaziyatini qabul qilishi;
- muloqotga kirishish xususiyatlari;

- kattalarning reaksiyasiga yoki mustaqil ishga yo'nalishi;
- topshiriq natijasiga tanqidiy munosabati;
- ish sur'ati va ish qobiliyati tavsifi;
- topshiriqni to'g'ri bajarishga qiziqishi;
- tekshiruv yoki kattalarga nisbatan salbiy munosabat belgilari;
- mutaxassis bilan o'zaro hamkorlik xususiyatlari.

8. Bolaning emotsional-individual xususiyatlarini aniqlash

Tadqiqot A. Romanovning "Bola xulqini kuzatish" anketaci orqali o'tkaziladi (anketani bola qatnashadigan guruh tarbiyachisi to'ldiradi).

Maqsad: Bolaning psixologik holatini dastlabki tahlil qilish, maktabgacha yoshdagi bolalarda agressivlikka moyillikni aniqlash.

Kuzatuv tartibi:

Kuzatish o'yin faoliyati paytida amalga oshiriladi. Chunki o'yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati hisoblanadi va bolalarning o'zaro munosabatlari, muloqot ko'nikmalari eng yaqqol namoyon bo'ladi.

Kuzatuv uchun 7 ta aniqlangan agressiv xulq fragmentidan iborat maxsus kuzatuv xaritasi qo'llaniladi:

Jismoniy agressiya:

a) Boshqalarga qaratilgan

1. Yoshdoshini turtib yuboradi, yo'lda uchraganlarni uradi, tishlaydi, tuflaydi.

b) Predmetlarga qaratilgan

2. O'yinchoq va qurilishlarni sindiradi, kitoblarni yirtadi.

c) O'ziga qaratilgan

3. O'zini tishlaydi, chimchilaydi, yana urishni so'raydi.

Yopiq agressiya:

4. Kattalar eshitmagan paytda boshqa bolalarni tirnaydi, chimchilaydi yoki tishlaydi, haqoratli so'zlar aytadi.

Veroval agressiya (so'z orqali):

5. Haqoratli, noo'rin so'zlar aytadi, haqorat qiladi.

Mimika orqali:

6. Labini qovushtiradi, yuzi qizaradi yoki oqaradi, musht tuzadi.

Qo'rqitish ko'rinishida:

7. Urish uchun musht ko'taradi, lekin urmaydi, boshqalarni qo'rqitadi.

Agressiv reaksiya ko'rsatkichlari:

- 0 — agressivlik belgilari yo'q;
- 1 — ba'zan kuzatiladi;
- 2 — tez-tez uchraydi;
- 3 — deyarli har doim kuzatiladi;
- 4 — doimiy ravishda kuzatiladi.

8. Xarakterni buzilish turlari (xulq-atvordagi buzilishning aniq ko'rinishlari)

Aggressivlik

• **Jismoniy:** o'yinchoqlarni va qurilmalarni sindiradi; bolalarni turtadi; yonidan o'tar ekan, uchraganlarga uradi; o'zini tishlaydi; tupuradi.

• **Yashirin:** boshqalarni chimchilaydi; kattalar ko'rmagan paytda haqoratli so'zlar aytadi.

- **Og'zaki:** so'kinadi; haqoratli so'zlar ishlatadi; noo'rin so'zlar aytadi.
- **Tahdid shaklida:** qo'l ko'taradi, lekin urmaydi; boshqalarni qo'rqitadi.
- **Mimika orqali:** lablarini qattiq qisadi; qizaradi; oqaradi; mushtlarini qisadi.
- **Cheklovga javob sifatida:** agressiv harakatlardan to'xtatishga urinishga qarshilik ko'rsatadi; to'sqinlik qilish agressiyani kuchaytiradi.

• **O'ziga yo'naltirilgan:** o'zini tishlaydi; o'zini chimchilaydi; o'zini yana urishni so'raydi.

Jahldorlik

• **Jismoniy harakatlarda:** kutilmaganda o'yinchoqlarni otib yuboradi; qo'llanmalarni yirtib tashlashi mumkin; tupuradi.

• **Nutqda:** kutilmaganda qo'pol javob beradi, noo'rin so'z ishlatadi.

Negativizm

• **Jismoniy harakatlarda:** hamma narsani teskarisini qiladi; jamoaviy o'yinga qiyinchilik bilan qo'shiladi.

• **Rad etish:** umumiy qiziqarli faoliyatdan ham bosh tortadi.

• **Og'zaki:** "xohlamayman", "qilmayman", "yo'q" kabi so'zlarni tez-tez ishlatadi.

Namoyishkorlik

• **Harakatlarda:** orqa tomoni bilan o'girilib oladi; mashg'ulotda harakatlarni bo'rttiradi.

• **O'z holati va xulqini ko'zga tashlash:** mashg'ulotni buzish hisobiga e'tibor jalb qiladi; ataylab teskarisini qilib, atrofdagilarning reaksiyasini kuzatadi.

Hafsalasizlik (emotsional beqarorlik)

• **To'sqinlikka javob:** o'yinda yutqazganda xafa bo'ladi.

• **Mimika orqali:** yuzida norozilik ifodasi; yig'laydi.

• **Boshqalarning bahosiga javob:** tanbehni og'ir qabul qiladi; baland ovozga oshirib javob qaytaradi.

Зиддиятлилик

• **Faol yoki javob tarzida:** o'zi mojaroni boshlaydi; boshqalarning mojaroli harakatlariga mojaroli javob beradi.

• **Egotsentrizm tufayli:** tengdoshlarining xohish-istaklarini hisobga olmaydi.

• **Qiyin ko'chish oqibatida:** o'yinchoqlarni bermaydi.

Emotsional yopiqlik

• **Markazdan qochuvchi tendensiyalar:** hamma bola birga bo'lsa ham, yakkalanishga intiladi.

• **Faoliyatga berilib ketish:** xonaga kirishi bilan darhol o'yinchoqlarga boradi; atrofdagilarni sezmay ish bilan band bo'ladi.

• **Nutqiy xususiyatlar:** nutqni ishlatmaydi.

• **Muloqot vositasi sifatida:** gapirsa ham, nutqi suhbatdoshga qaratilmagan bo'ladi.

• **Psevdokaralik:** iltimosni eshitib, mazmunini tushunsa ham bajarmaydi; oddiy so'zdan pichirlab gapirishga o'tilganda ham javob bermaydi.

• **Ko'z bilan aloqa xususiyatlari:** suhbatdoshning ko'ziga qarashdan qochadi.

Hazilkashlik

• **Tanbehga javob:** kattalarning tanbehiga kulgi bilan javob beradi; maqto'v yoki tanbeh xulqiga jiddiy ta'sir ko'rsatmaydi.

• **Jismoniy harakat va mimika:** hazillashadi, harakatlarda taqlid qiladi.

Беқарорлик

- **Boshqalar bilan munosabatda:** mashg'ulotda og'zaki savolga javob berishdan qochadi; javobni bilsa ham asosiy rollardan bosh tortadi.
- **Nutqdagi ko'rinishlar:** "bilmayman", "ehtimol", "aytish qiyin" kabi so'zlarni ishlatadi; savolga javob bermaydi.
- **Jismoniy harakatlarda:** balandlikdan sakrashdan qo'rqadi.
- **Yangilikka javob:** yangi vaziyatda tormozli reaksiyalar ko'rsatadi; odatdagi holatga qaraganda kamroq xilma-xil harakat qiladi.

Qo'rquv

- **Aniq qo'rquvlar:** changyutkich, it, qorong'ulik, shamol, balandlikdan qo'rqish.
- **Yangilikka javob:** yangi xonaga kirishdan qo'rqadi.
- **Ijtimoiy qo'rquv:** yangi odamlardan qo'rqish; jamoat oldida chiqishdan qo'rqish; yolg'iz qolishdan qo'rqish.

Tashvish

- **Mimika:** ko'zi adashib, chalg'igan.
- **Nutq:** bola o'zining qochish xulqini yoki tashvishini izohlay olmaydi.
- **Harakatlar:** kutilmaganda seskanadi; ehtiyotkor yuradi.
- **Boshqalar bilan munosabat:** kattaga yaqinroq bo'lishga intiladi.

Сиқилиш

- **Harakatlarda:** jismoniy jihatdan qotib qolgan.
- **Nutqda:** so'zlashda to'xtalib qoladi.
- **Yangilikka javob:** yangi vaziyatda o'zini noqulay tutadi.

Egotsentrizm

- **O'ziga munosabat:** barcha o'yinchoqlar, barcha shirinliklar faqat o'ziniki deb hisoblaydi.
- **Boshqalar bilan munosabatda:** o'z o'yini yoki xohishlarini bolalarga majburlaydi.
- **Nutq:** "men" olmoshini tez-tez ishlatadi.

Aqliy mehnatdan qochish

- **Tashkiliy mashg'ulotlarda:** yoshi uchun mos aqliy topshiriqlardan tez charchaydi (taqqoslash, umumlashtirish, namuna bo'yicha bajarish).

Diqqat yetishmovchiligi

- **E'tibor:** mashg'ulotda atrofga qaraydi.
- **Yordam shakli:** topshiriqni bir necha marta og'zaki takrorlashga to'g'ri keladi; so'z bilan harakat usulini ko'rsatish zarur bo'ladi.
- **Nutq:** topshiriq shartlarini so'rab-surishtiradi va boshqalar.

Giperaktivlik

- **Harakatni rejalashtirish xususiyatlari:** harakatlarini shoshilinch rejalashtiradi.
- **Harakatlar tempi va soni:** harakatlar tempi tez; soni me'yoridan ortiq; shartli signalga qadar harakat qiladi.
- **Giperaktivlikni to'xtatish davomiyligi:** mashg'ulotning birinchi yarmida o'rnidan turib ketadi.
- **Holatni nazorat qilish davomiyligi:** tez hayajonlanadi va shoshqin o'yindan sekin tinchlanadi.

Nutqiy qo'zg'aluvchanlik

- **Nutq balandligi:** juda baland gapiradi.

- **Nutq tempi:** tezlashgan; gapni shoshilib aytadi.
- **Ijtimoiy munosabatlar:** kattalarning tanbehiga qaramay, mashg'ulotda gaplashaveradi.

Murakkab og'zaki ko'rsatmalarni tushunmaslik

- **Kattalarning og'zaki ko'rsatmasi bo'yicha:** harakatlar ketma-ketligini adashtiradi yoki o'tkazib yuboradi.

Oddiy og'zaki ko'rsatmalarni tushunmaslik

- Topshiriqlarni og'zaki tushuntirish o'rniga kattalarning namuna bo'yicha harakatini takrorlaydi.

Bir holatda qolib ketish

- **Harakatlarda:** bir xil elementlarni ko'p marta chizadi.
- **Munosabatlarda:** muloqotda o'ta talabchan; o'ziga e'tibor qaratadi; bir xil iltimosni takrorlaydi.
- **Nutqda:** bir xil jumlani ko'p marta takrorlaydi.
- **Hissiyot va emotsiyalarda:** xafachilik holatida uzoq qoladi.
- **O'zgarishga qiyinchilik:** boshqa faoliyatga qiyinchilik bilan o'tadi.

Ish qobiliyati (aqliy)

- Aqliy mehnat talab qiladigan topshiriqlardan tez charchaydi; kitob o'qiyotib charchaydi; mashg'ulotning birinchi yarmidayoq charchaydi.

Ish qobiliyati (jismoniy)

- Sayr vaqtida tez charchaydi; jismoniy yuklamadan charchaydi; ish qobiliyati kun davomida tebranishda bo'ladi; yuqori va past ish qobiliyati almashinib turadi.

F.I. bolani: _____

Yoshi: _____

Bolangizda ko'p uchraydigan vaziyatli-shaxsiy reaksiyalar, belgilar va xulq-atvor hamda emotsiya buzilish turlarini **belgilang**. Ko'rsatilmaganlarini qo'shing.

Sana: _____ **Tarbiyachi imzosi:** _____

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANI PSIXOLOGIK TEKSHIRISH PROTOKOLI (6 – 7 YOSH)

Bolaning familiyasi, ismi _____

O'rganish sanasi _____

Tug'ilgan sanasi _____

O'rganish vaqtida yoshi _____

Guruh _____

T/r

Metodika

Tekshiruv protokoli

Izohlar (natijalarni baholash)

1. «Suhbat»

Savollar

Javoblar

Isming va familiyangni ayt. Necha yoshdasan?

O'z uying manzilini ayt.

Ota-onangning ismlari kim?
 Sen qizmi yoki o'g'il? Katta bo'lganda xola bo'lasanmi yoki amaki?
 Sen kechqurunmi yoki ertalab nonushta qilasan? Ertalabmi yoki kunduzi tushlik qilasan? Qaysi biri avval — tushlikmi yoki kechki ovqat?
 Qaysi hayvonlarni bilasan? Qaysi qushlarni? Qaysi baliqlarni?
 Qaysi katta — sigirmi yoki echki? Qaysida ko'proq oyoq — itdami yoki tovuqda?
 Agar bexosdan birovning narsasini sindirib qo'ysan, nima qilish kerak? Sen qanday yo'l tutasan?
 Qaysi geometrik shakllarni bilasan?
 Chap ko'zingni, o'ng qulog'ingni ko'rsat. Ko'z va quloq nima uchun kerak?

1. «Mos kelmasliklar»

2. “9 so'z”

So'zlar	So'zlar	+/-
Soya		
Bo'ri		
Shar		
Tutun		
Aylana		
Nur		
Atirgul		
Qo'ng'iz		
Shuba		

3. “Qator rasmlar”

Qo'yish tartibi:

Hikoya:

4. “To'rtinchisi ortiqcha”

1

Umumlashtiruvchi so'z

2

3

4

5

6

5. «10 ta predmetlar»

Samolyot

Ko'ylak
 Qalam
 Daraxt
 Stul
 Quyosh
 Bola
 Sabzi
 Kitob
 Mushuk

6. Yaxlit ko'rish orqali idrokni baholash

“Uchburchaklar”

“Aylanalar”

“Nuqtalar”

Bolaning tekshiruv jarayonidagi

Xulq-atvori

7. Bolaning emotsional-shaxsiy xususiyatlarini aniqlash

№	Балл
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
Жами	

8. Xulq-atvor buzilishi (aniq qanday namoyon bo'ladi)

Agressivlik

Jismoniy: o'yinchoq va qurilishlarni sindiradi; bolalarni turtadi; yo'lda uchraganlarni uradi; tishlaydi; tuflaydi.

Yopiq: boshqalarni chimchilaydi; kattalar ko'rmagan paytda haqoratli so'zlar aytadi.

Veroval: haqorat qiladi; haqoratli so'zlar aytadi; noo'rin so'zlar ishlatadi.

Qo'rq

itish ko'rinishida: musht ko'taradi, lekin urmaydi; boshqalarni qo'rqitadi.

Mimikada: labini qovushtiradi; yuzi qizaradi; oqaradi; musht tuzadi. Cheklashga reaksiya sifatida: agressiv harakatlarni to'xtatishga urinishganda qarshilik ko'rsatadi; to'sqinlik agressivlikni kuchaytiradi.

O'ziga qaratilgan: o'zini tishlaydi; chimchilaydi; yana urishni so'raydi.

Tez xafalanuvchanlik

Jismoniy harakatlarda: kutilmaganda o'yinchoqlarni tashlaydi; qo'llanmani yirtadi; tuflaydi.

Nutqda: kutilmaganda qo'pol javob beradi, noo'rin so'z aytadi.

Negativizm

Jismoniy harakatlarda: hammasini teskari qiladi; jamoaviy o'yinga qiyin qo'shiladi.

Rad etish: umumiy qiziqarli faoliyatdan ham bosh tortadi.

Veroyal: "xohlamayman", "bo'lmaydi", "yo'q" kabi so'zlarni tez-tez aytadi.

Намойишкорлик

Harakatlarda: orqasi bilan qarab oladi; mashg'ulotda harakatlarni ataylab ortiqcha qiladi.

O'z holati va xulqini namoyish etish sifatida: mashg'ulotni buzib, atrofdagilar reaksiyasini kuzatib, e'tiborni o'ziga qaratishga intiladi.

Хафсаласизлик (emotsional beqarorlik)

To'siqqa reaksiya sifatida: o'yinda yutqazganda xafa bo'ladi.

Mimikada: norozi yuz ifodasi; yig'laydi.

Boshqalar bahosiga reaksiya: tanbehga yoki baland ovozga og'ir reaksiya qiladi.

Ziddiyatlilik

Faol yoki reaktiv: o'zi janjal chiqaradi; janjalga janjal bilan javob qaytaradi. Egotsentrizm natijasi: yoshdoshlarning xohishi va manfaatini hisobga olmaydi. Qiyin almashish oqibatida: o'yinchoqlarni bermaydi.

Emotsional

Yopiqlik Markazdan qochuvchi tendensiyalar: barcha bolalar birga bo'lganda yolg'iz qolishga intiladi.

Faoliyatga chuqur berilish: xonaga kirishi bilan o'yinchoqlarga berilib ketadi, atrofdagilarni payqamaydi.

Nutq xulqida: nutqni muloqot vositasi sifatida qo'llamaydi.

Muloqotda: gapirganda ham so'z suhbatdoshga qaratilmaydi.

Psevdokarlik: talabni eshitsu ham bajarmaydi; odatiy nutqdan pichirlab so'zga o'tilganda ham reaksiya qilmaydi.

Ko'z bilan aloqa xususiyati: suhbatdoshning ko'ziga qarashdan qochadi.

Qaltis kulgililik

Tanbehga reaksiya: katta tanbehini kulgu bilan qabul qiladi; maqto'v yoki tanbeh bola xulqini sezilarli o'zgartirmaydi.

Jismoniy harakat va mimikada: hazillashadi, harakatda taqlid qiladi.

Ishonchsizlik

Ijtimoiy munosabatda: savol berish vaziyatidan qochadi; javobni bilsa ham yetakchi roldan bosh tortadi.

Nutqda: "bilmayman", "balki", "aytish qiyin" so'zlarini ishlatadi; javobni bilsa ham aytmaydi.

Jismoniy harakatlarda: baland joydan sakrashdan qo'rqadi. Yangi holatga reaksiya: yangi sharoitda harakatlari kam o'zgaruvchan.

Qo'rquv

Aniq qo'rquvlar: changyutkichdan, itdan, qorong'ilikdan, kuchli shamoldan, balandlikdan qo'rqish.

Yangi vaziyatga reaksiya: yangi xonaga kirishdan qo'rqadi. Ijtimoiy: yangi odamlar, yangi vaziyatdan; omma oldida chiqishdan; yolg'iz qolishdan qo'rqadi.

Havotir

Mimikada: qarash parishon, yiroq.

Nutqda: qochish yoki xavotir sababini tushuntirilmaydi.

Harakatda: kutilmaganda chochib ketadi; ehtiyotkor yuradi.

Ijtimoiy munosabatda: katta odam yoniga yaqin bo'lishga intiladi.

Qattqlik

Harakatlarda: harakatlari tarang.

Nutqda: gapirganda to'xtab qoladi.

Yangi vaziyatga reaksiya: yangi sharoitda o'ziga ishonmaydi.

Egotsentrizm

O'ziga munosabatda: barcha o'yinchoq va shirinliklarni o'zi uchun deb hisoblaydi.

Muntazam munosabatda: o'yini yoki xohishini boshqalarga majbur qiladi.

Nutqda: tez-tez "men" degan so'zni ishlatadi.

Aqliy kuch sarflashdan qochish

Yoshga mos aqliy topshiriqlarni (taqqoslash, umumlashtirish, namunaga qarab harakat) tez charchab bajaradi.

Diqqat yetishmasligi

Bir nuqtaga qarab o'tira olmaslik: mashg'ulotda atrofga qarab o'tiradi.

Yordam shakli: topshiriqni bir necha marta takrorlashga to'g'ri keladi; so'z bilan birga harakatni ko'rsatish zarur bo'ladi.

Nutqda: topshiriqni tushunish uchun qayta-qayta so'raydi.

Harakatdagi ortiqcha faollik (giperaktivlik)

Harakatni rejalashtirishda: shoshqaloq rejalashtiradi.

Temp va harakat soni: harakatlari juda tez, me'yordan ortiq; shartli signaldan oldin harakat qiladi.

Giperaktivlikni to'xtatish davomiyligi: mashg'ulotning birinchi yarmidayoq o'rnidan turadi.

Tez qo'zg'alish va sekin tinchlanish: tez qizib, sekin soviydi.

Nutqiy ortiqcha faollik

Nutq balandligi: juda ko'p gapiradi.

Nutq tezligi: juda tez, to'xtamay gapiradi.

Ijtimoiy munosabatda: kattalarning tanbehiga qaramay mashg'ulotda gaplashaveradi.

Murakkab og'zaki yo'riqnomani tushunmaslik

Katta yordamining og'zaki yo'riqnomasini aralashtirib yuboradi yoki qator harakatlarni tushirib qoldiradi.

Oddiy og'zaki yo'riqnomani tushunmaslik

Topshiriqni tushuntirishda so'zga emas, kattaning namunasiga tayanadi.

Bir holatda to'xtab qolish

Harakatlarda: bir xil elementlarni ko'p marta chizadi.

Muntazam munosabatda: ortiqcha suhbat qiladi; bir xil iltimosni qayta-qayta takrorlaydi.

Nutqda: bir xil gapni qayta-qayta aytadi.

His va tuyg'ularda: xafalikda uzoq qolib ketadi.

Qiyin almashish: boshqa ishga o'tishda qiynaladi.

Ish qobiliyati (aqliy)

Aqliy kuch talab etuvchi topshiriqdan tez charchab qoladi; kitob o'qishda charchab qoladi; mashg'ulotning birinchi qismidayoq charchashi mumkin.

Ish qobiliyati (jismoniy)

Yurishda, jismoniy mashqlarda tez charchash; ish qobiliyati kun davomida o'zgaruvchan; yuqori va past holatlar almashib turadi.

Bolaning F.I.O. _____

Yoshi _____

Bolada tez-tez uchraydigan vaziyatli-individual reaksiyalarni, xulq-atvor va hissiyot buzilish belgilari va turlarini belgilab chiqing. Qo'shimcha holatlar bo'lsa yozing.

Sana _____ Tarbiyachi imzosi _____

Ilova 4. Individual ijtimoiy-psixologik rivojlanish xaritasi

foto

INDIVIDUAL IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK RIVOJLANISH XARITASI

PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK QO‘LLAB-QUVVATLANAYOTGAN
TARBIYALANUVCHI

—
(Familiya, ismi, otasining ismi)

—
(Tug‘ilgan sanasi)

BOLA HAQIDAGI UMUMIY MA'LUMOT
(MTT hamshirasi tomonidan to'ldiriladi)

Bolaning familiyasi, ismi, otasining ismi: _____

Tug'ilgan sanasi: _____

Guruhi: _____

MTTga kelgan vaqti: _____

MTT ga bolaning moslashish darajasi: _____

Bolaning yashash manzili: _____

Nogironligi mavjudligi (belgilang).

☐ — mavjud _____

(sabab, nogironlik guruhini ko'rsating)

☐ - mavjud emas

PTPK xulosasining mavjudligi (belgilang)

☐ — mavjud _____

(bayonnoma raqami, sanasi)

☐ — mavjud emas

Rivojlanishdan qolish tipi (belgilang)

☐ — intellektual nuqson

☐ — eshitish nuqsoni

☐ — psixik rivojlanishda orta qolish

☐ — ko'rish nuqsoni

☐ — nutqida og'ir nuqsonli

☐ — autik spektrning buzilishi

☐ — DSP

☐ nuqsonning og'ir tarkibi

PTPK xulosasiga ko'ra tavsiya etilgan dastur (Psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya)
(agar mavjud bo'lsa)

BOLANING OILASI HAQIDA MA'LUMOT

(MTT hamshirasi tomonidan to'ldiriladi)

Onasi _____

Otasi _____

Oilaning tavsifi – to'liq, noto'liq (tagiga chizilsin).

Oiladagi muhit – ijobiy, salbiy (tagiga chizilsin).

Oila tarkibi: _____

ANAMNESTIK MA'LUMOT ¹

Bola nechanchi farzand bo'lib tug'ilgan: _____

Homiladorlik davri: normal, toksikoz, tushish xavfi (tagiga chizing) _____

Homiladorlik davrida infeksiya: shamollash, qizilcha, qizamiq va b. _____

Homiladorlikning psixologik jihatdan kechishi: xavotirning mavjudligi, oilada nizoli munosabatlar, istalmagan homiladorlik, boshqa (tagiga chizing) _____

Tug'ish tavsifi va xususiyatlari: muddatida, muddatidan oldin, muddatidan keyin, tez, cho'zilgan, (tagiga chizing)

Erta psixomotor rivojlanishning xususiyatlari:

boshini tutishi _____ oylikdan (norma 1,5 oylikdan);

o'tirishi _____ oylikdan (norma 6 oylikdan);

yurishi _____ oylikdan (norma 11 -12 oylikdan);

so'zlarni aytish _____ oylikdan, gaplarni aytish _____ oylikdan.

Bola sog'ligi holati (tez-tez kasal bo'lmaydi, jiddiy jarohat olmagan, sog'liq guruhi)

So'nggi 12 oylikda bolada stressli voqealar bo'lmaganmi (ota-onaning ajrashishi, ko'chish, bir maktabgacha ta'lim tashkilotigacha ta'lim muassasasidan ikkinchisiga o'tish, yaqin kishisini yo'qotish va b.)

Qo'shimcha ma'lumot: _____

¹ Ota-ona (qonuniy vakili) bilan suhbat va bolaning tibbiy xaritasi ma'lumotlari asosida to'ldiriladi.

BOLANING GURUHDAGI TA'LIMI BO'YICHA MA'LUMOT

(MTT hamshirasi tomonidan to'ldiriladi)

Bola qatnashadigan guruhning yo'nalishi (belgilang)

- ☐ — umumiy rivojlanish guruhi
☐ — aralash yo'nalishdagi guruh
☐ — to'ldiruvchi yo'nalishdagi guruh

Qatnov tartibi (belgilang)

- ☐ — qisqartirilgan ☐ kun davomida

Bolaga hamroh ta'minlangan (belgilang)

- ☐ — tyutor bilan ☐ — ota-ona ☐ — assistent (yordamchi)
☐ — hamrohlikni talab etmaydi

MTTda psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash quyidagi mutaxassislar tomonidan ta'minlanadi (belgilang)

- ☐ — pedagog-psixolog ☐ — Pedagog-defektolog
☐ — Pedagog-logoped ☐ — tiflopedagog
☐ — surdopedagog ☐ — LFK mutaxassisi

MTTda maxsus moddiy muhitning ta'minlanganligi (belgilang)

- ☐ — panduslar, liftlar, maxsus hojatxona
☐ — zaif ko'ruvchi va ko'rlar uchun moslama va vositalar
☐ — zaif eshituvchi va karlar uchun moslama va vositalar
☐ — boshqalar _____

TA'LIM OLUVCHIGA PEDAGOGIK TAVSILOT²

(MTT psixologi tomonidan to'ldiriladi)

Kattalar bilan muloqot xususiyatlari (belgilang)

- ☐ — agressiv ☐ — yopiq ☐ — o'jar ☐ — negativlikni namoyon qiladi
☐ — mehribon ☐ — boshqa
- _____

Tengdoshlari bilan muloqot xususiyatlari (belgilang)

- ☐ — agressiv ☐ — yopiq ☐ — o'jar ☐ do'stlarini tez-tez almashtiradi
☐ — mehribon ☐ — boshqa
- _____

² Guruh tarbiyachisi to'ldiradi

Ijtimoiy-maishiy ko'nikmalarning shakllanganligi (belgilang)

- ☐ — yoshiga mos ravishda shakllangan ☐ — yetarli shakllanmagan
☐ — shakllanmagan ☐ — boshqalar _____

O'yin faoliyati xususiyatlari (belgilang)

- ☐ — predmetlarni manipulyatsiya qilish ☐ — o'ylab topilgan predmetlar bilan
☐ hash ☐
☐ — konstruktiv o'yinlar ☐ syujetli-rolli o'yinlar ☐ — harakatli o'yinlar
☐ — o'yinli faoliyat uzoq cho'zilmaydi
☐ — o'yin faoliyati uzoq davom etadi ☐ — boshqalar _____

Bolaning jismoniy rivojlanishi (belgilang)

- ☐ — tez-tez kasal bo'ladi ☐ — uyquasi yomon ☐ — ishtahasi yomon ☐ — charchaydi
☐ — yoshiga mos rivojlangan ☐ — boshqalar _____

Bolaning tayanch rivojlanishi (belgilang)

- ☐ — mayda motorikasi rivojlanmagan ☐ — umumiy muvofiqlashtirish buzilgan
☐ — harakatlar tartibsiz
☐ — harakatda sust ☐ — tayanch rivojlanishi yoshiga mos
☐ — boshqalar _____

Bolaning nutqiy rivojlanishi (belgilang)

- ☐ — nutq tushunarsiz ☐ — tovushlarni talaffuz qilishi qiyin ☐ — nutq boyligi kam
☐ — kamgap ☐ — ko'p gapiradi ☐ — qayta aytib berishda qiynaladi
☐ — javoblari sodda ☐ — boshqalar _____

Ta'lim faoliyatiga munosabati (belgilang)

- ☐ — bir joyda o'tirolmaydi ☐ — mashg'ulotlarda ishtirok etishdan bosh tortadi
☐ — qiziqish bildiradi ☐ — boshqalar _____

Qo'shimcha ma'lumot

Tarbiyachi _____/_____ "___" _____ 20__ yil

**PEDAGOG-PSIXOLOG TOMONIDAN
BOLANI KOMPLEKS O'RGANISH NATIJALARI**
(MTT psixologi tomonidan to'ldiriladi)

Tavsifni shakllantirish davri: 202__-202__ o'quv yili

☐ — o'quv yilining boshi ☐ — o'quv yilining oxiri

BOLANING MULOQOT XUSUSIYATLARI

Bolaning kattalar bilan muloqoti xususiyatlari (belgilang)

☐ — muloqotga tez va yengil kirishadi ☐ — muloqotga ehtiyotkor kirishadi

☐ — muloqotdan bosh tortadi, salbiylikni namoyon etadi

Bolaning kattalar bilan muloqoti tavsifi

☐ — muloqotga tanlov asosida kirishadi ☐ — o'zgaruvchan ☐ — yuzaki

☐ — muloqotga qiziqish bildiradi

Muloqot vositasi

☐ — verbal ☐ — noverbal (ishora, mimika, poza, hissiyot)

Bolaning tengdoshlari bilan muloqotda tavsifi (belgilang)

☐ — muloqotda tashabbuskor ☐ — muloqotda tashabbuskor emas

Bolaning tengdoshlari bilan muloqot tavsifi

☐ — muloqot tanlov asosida ☐ — o'zgaruvchan ☐ — yuzaki

☐ — muloqotda qiziqish bildiradi

Muloqot vositasi

☐ — verbal ☐ — noverbal (imo-ishoralar, mimika, poza, hissiyot)

Qo'shimcha ma'lumotlar:

BOLANING HISSIY RIVOJLANISHI XUSUSIYALARI

(MTT psixologi tomonidan to'ldiriladi)

Kun davomida ustunlik qilgan hissiy fon (belgilang)

- ☐ — adekvat, muvozanatli ☐ — tashvishli ☐ — depressiv
☐ — boshqa _____

Hissiy harakatchanlik (belgilang)

- ☐ — hissiy muvozanatli ☐ — kayfiyatning tez-tez o'zgarishi
☐ — hissiy qattqlik ☐ — boshqa _____

Kun davomida hissiyotning ko'rinishi (belgilang)

- ☐ — tashqi hissiy ko'rinishlar aniq ifodalangan va xilma-xil, spontan
☐ — sezgir yoki salbiy hissiy reaksiyalarning haddan tashqari ifodalanishi
☐ — his-tuyg'ularning zaif ifodasi
☐ — hissiy zo'riqish, bo'rttirilgan jiddiylik va aniq qat'iyatsizlik bilan ajralib turadi

Hissiy nazorat (belgilang)

- ☐ — o'zini tinchlantirishga qodir ☐ — kattalarning yordamiga muhtoj
(kattalarning iltimosi yetarli, faoliyatni o'zgartirishga muhtoj, joylashuvni o'zgartirishga muhtoj)
☐ - boshqa _____

Tuyg'ularni aniqlay olish qobiliyati (belgilang)

- ☐ — asosiy his-tuyg'ularni aniqlay oladi ☐ — asosiy hissiyotlarni tanib olishda qiynaladi
☐ — boshqa _____

Qo'shimcha ma'lumotlar:

BOLANING O'ZINI TUTISH XUSUSIYATLARI

(MTT psixologi tomonidan to'ldiriladi)

☐ — tajovuzkor, nizoli	☐ — o'z-o'ziga tajovuzkorlik bilan tavsiflanadi
☐ — xulq-atvori stereotipik xarakterga ega	☐ — qaysarlik, salbiylik
☐ — itoatsizlik, buzg'unchilik, o'yinqaroqlik	☐ — o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lmagan xatti-harakatlar

Qo'shimcha ma'lumotlar:

BOLANING SHAXSIY XUSUSIYATLARI

(MTT psixologi tomonidan to'ldiriladi)

Shaxsiy sifatlar

☐ — uyalchang	☐ — yuqori ta'sirchanlik	☐ — hal qiluvchi
☐ — liderlikka noadekvat da'volar	☐ — tashabbuskor	☐ — yetaklanuvchi
☐ — passiv, inert, sust	☐ — faol, quvnoq	
☐ — haddan tashqari faol, tartibsiz	☐ — maqsadga intiluvchan, qat'iyatli	
☐ — maqsad va qat'iyatning yo'qligi	☐ — intizomli	
☐ — intizomsiz		

Shaxsning ijtimoiy sifatleri

☐ — birgalikdagi faoliyatni tashkil etishni biladi	☐ — muloqotchan	
☐ — faoliyatni qanday tashkil qilishni bilmaydi	☐ — muloqotchan emas	
☐ — nizoli	☐ — kelisha oladi	☐ — murosaga kelishga qodir
☐ — do'stona	☐ — urushqoq	☐ — hamdardlikka qodir

O'z-o'zini baholash

☐ — adekvat	☐ — nomaqbul darajada yuqori	☐ — nomaqbul darajada past

Qo'shimcha ma'lumotlar:

YUQORI PSIXIK FUNKSIYALARNING RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

(MTT psixologi tomonidan to'ldiriladi)

Diqqat (belgilang)

- ☐ — barqaror, konsentratsiyaning davomiyligi va diqqatni o'zgartirish qoniqarli
- ☐ — qiyinchiliklarga duch kelganda diqqatning tebranishlik xarakteri
- ☐ — Diqqat yetarlicha barqaror emas, yuzaki, tez charchaydi, sust va o'zgaruvchan;

tashkiliy yordam ko'rsatish samarali

- ☐ — konsentratsiyaning pastligi va e'tiborning beqarorligi (bola diqqatni jamlashda va diqqatini obyektga qaratishda qiynaladi)

- ☐ — uzoq vaqt davomida diqqatni jamlash va diqqatni o'zgartirish qobiliyati kuzatiladi

- ☐ — diqqatni jamlash qobiliyati beqaror
- ☐ — qisqa vaqt ichida diqqatni jamlash mumkin
- ☐ — ixtiyoriy diqqat shakllanmagan

Xotira (belgilang)

Ustun modallik

- ☐ — ko'rish ☐ — eshitish ☐ — motorik ☐ — aralash

Eslab qolish

- ☐ — hech qanday xususiyatlarsiz ☐ — sekin eslaydi va tez unutadi
- ☐ — tez eslaydi va tez unutadi ☐ — tez eslaydi va eslaganlarini uzoq vaqt saqlab qoladi.
- ☐ — sekin eslaydi va eslaganlarini uzoq vaqt saqlab qoladi.

Qisqa muddatli xotira hajmi (u qancha so'z yoki rasmni eslab qoladi)

Номи	O'quv yili boshi	O'quv yili oxiri
So'z (6 yoshdan dan boshlab)		
Rasm		

Xotira rivojlanishining umumiy darajasi

- ☐ — **yoshiga mos** ☐ — yosh normasidan past ☐ — juda past

Qo'shimcha ma'lumotlar:

Sensorli etalonlarning shakllanganligi

Номи	Mutanosiblik		Ko'rsatish		Nomi	
	O'quv yili boshi	O'quv yili oxiri	O'quv yili boshi	O'quv yili oxiri	O'quv yili boshi	O'quv yili oxiri
Rangi						
Shakli						
Hajmi						

Qo'shimcha ma'lumotlar:

Tafakkur/fikrlash (belgilang)

Dominant fikrlash usuli

☐

— vizual-samarali

☐

— vizual-majoziy

☐

— og'zaki-mantiqiy

Fikrlash jarayonlarining sifati

		O'quv yili boshi	O'quv yili oxiri
Umumlashtirish, tasniflash	Ajrata oladi		
	Ajrata olmaydi		
	Ahamiyatsiz xususiyatlarga ko'ra ajrata oladi		
	Kattalar yordami bilan ajratadi		
	Tushuntiradi		
	Tushuntira olmaydi		
Sabab-oqibat munosabatlari	Tushunadi va o'rnatadi		
	Kattalar yordamida o'rnatadi		
	O'rnatadi olmaydi		
Yashirin ma'noni tushunish	Tushunadi		
	Yo'naltiruvchi savollar yordamida		
	Tushuntirilgandan so'ng		
	Tushunmaydi		
Mantiqiy aloqalar va munosabatlar	O'rnatadi		
	Kattalar yordamida o'rnatadi		
	O'rnatadi olmaydi		
Fazoviy-vaqt tasvirlari	Shakllangan		
	Qisman shakllangan		
	Shakllanmagan		

Qo'shimcha ma'lumotlar:

Psixologik xulosa (o'quv yili boshi):

Tavsiyalar (o'quv yili oxiri):

Pedagog-psixolog: _____ / _____

Psixologik xulosa (o'quv yili oxiri):

Tavsiyalar (o'quv yili oxiri):

Pedagog-psixolog: _____ / _____

**MUTAXASSISLAR TOMONIDAN BERILGAN PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK YORDAM,
TUZATISH VA RIVOJLANTIRISH ISHLARI HAQIDA MA'LUMOTLAR ³**

Ko'maklashishi davri: _____

**Mutaxassislar ishtirokida bolaning tuzatish va rivojlanish mashg'ulotlariga
qatnashishi to'g'risidagi umumiy ma'lumotlar**

Mutaxassis	Jadval bo'yicha mashg'ulotlar soni/ ishtirok etilgan mashg'ulotlar soni									Jami mashg'ulotlar
	1-chorak		2-chorak		3-chorak			4-chorak		
	sentyabr	oktyabr	noyabr	dekabr	yanvar	fevral	mart	aprel	may	
Pedagog-psixolog F.I.Sh.										
Pedagog-logoped F.I.Sh.										
Pedagog-defektolog F.I.Sh.										

**Psixologik-pedagogik yordam bo'yicha mutaxassislar tomonidan amalga oshirilgan
tuzatish va rivojlantirish ishlari natijalari**

Mutaxassis	Yo'nalish	Davriylik/ davomiylik/ shakli	Psixologik-pedagogik yordam bo'yicha mutaxassislar tomonidan amalga oshirilgan tuzatish va rivojlantirish ishlari natijalari
Pedagog-psixolog F.I.Sh.			
Pedagog-logoped F.I.Sh.			

³ O'quv yili oxirida psixologik va pedagogik yordam bo'yicha barcha mutaxassislar tomonidan to'ldiriladi

Pedagog-defektolog F.I.Sh.			
-------------------------------	--	--	-------------------------------------

Keyingi tuzatish va rivojlantirish ishlari bo'yicha tavsiyalar

Mutaxassis	Keyingi tuzatish va rivojlantirish ishlari bo'yicha tavsiyalar
Pedagog-psixolog F.I.Sh.	
Pedagog-logoped F.I.Sh.	
Pedagog-defektolog F.I.Sh.	

Pedagog-psixolog: _____ / _____

Pedagog-logoped: _____ / _____

Pedagog-defektolog: _____ / _____

ILOVALAR

1. PTPK xulosasining nusxasi, Maxsus komissiya xulosasi nusxasi (nogiron bola uchun).
2. Kengashning kollegial xulosasi.
3. PTPKga yo'llanma nusxasi.
4. PPK mutaxassislari tomonidan o'tkaziladigan psixologik-pedagogik tekshirish uchun ota-onalarning (qonuniy vakillarning) roziligi.
5. Bolani tekshirish va psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash uchun ota-onalarning (qonuniy vakillarning) roziligi
6. Psixologik-pedagogik kengash taqdimnomasi

5-ILOVA: TARBIYALANUVCHINI PSIXOLOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH UCHUN OTA-ONANING (QONUNIY VAKILLARNING) ROZILIGI

Men, _____

Ota-onaning (qonuniy vakili) to'liq ismi

maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologining farzandim

Bolaning to'liq ismi, Guruhi

bilan individual va guruh mashg'ulotlarini o'tkazishiga roziligimni-bildiraman.

Tarbiyalanuvchiga psixologik ko'mak quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- psixologik diagnostika (agar kerak bo'lsa, natijalarni men bilan kelishgan holda);
- bolaning rivojlanish va korreksiya mashg'ulotlarida ishtirok etishi;
- bolaning yoshi va psixo-emotsional rivojlanishiga mos keladigan profilaktika va tarbiyaviy tadbirlar;
- bolaning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish, o'z-o'zini tartibga solish, moslashish va yoshga bog'liq hamda maktabgacha ta'lim tashkilotidagi qiyinchiliklarni oldini olish dasturlarida ishtirok etish;
- ota-onalarga maslahat berish (ixtiyoriy).

Psixolog quyidagilarni o'z zimmasiga oladi:

- ota-onalarning (qonuniy vakillarining) iltimosiga binoan bolani psixologik o'rganish natijalari bo'yicha ma'lumot berish;
- bola va uning ota-onasi (qonuniy vakillari) bilan individual suhbat davomida olingan shaxsiy ma'lumotlarni oshkor qilmaslik.

Maxfiylik quyidagi hollarda buzilishi mumkin:

1. Agar bola o'ziga yoki boshqalarga jiddiy zarar yetkazish niyati haqida xabar bersa;
2. Agar bola unga yoki boshqalarga nisbatan zo'ravonlik haqida xabar bersa;
3. Individual ish materiallari huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan so'ralganda.

Bunday holatlar haqida sizga xabar beriladi.

Ota-onalar (qonuniy vakillar) quyidagi huquqlarga ega:

- o'zlarini qiziqtirgan masalalar bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologiga murojaat qilish;
- maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologiga ta'lim tashkiloti direktori nomiga ariza taqdim etish orqali Tarbiyalanuvchiga psixologik qo'llab-quvvatlash (yoki uning alohida tarkibiy qismlarini) ko'rsatishni rad etish.

Menga, bu mashg'ulotlar maxfiylik, bolaning shaxsiyatini hurmat qilish tamoyillariga rioya qilgan holda, uning o'quv yutuqlarini baholamasdan o'tkazilishi tushuntirildi.

" _____ " _____ 202__ yil.

Ota-onaning (qonuniy vakilning) imzosi _____

6-ILOVA: OTA-ONALAR UCHUN TEST

“Men va mening farzandim”

Test ota-ona sifatida o'zingizni yaxshiroq anglashga va farzand tarbiyalashdagi muammolar bo'yicha muayyan xulosalar chiqarishga yordam beradi.

t/r	Savollar	Javoblar		
	Shunday qila olasizmi?	Men qila olaman va men har doim shunday qilaman	Men qila olaman, lekin men buni har doim ham qilmayman	Qila olmayman
	1	2	3	4
1.	Istalgan vaqtda barcha ishingizni tashlab, farzandingizga g'amxo'rlik qila olasizmi?	A	B	V
2.	Farzandingiz bilan uning yoshidan qat'iy nazar maslahatlashasizmi?	A	B	V
3.	Farzandingizga unga nisbatan qilgan xatoyingizni tan olasizmi?	A	B	V
4.	Agar xato qilsangiz, farzandingizdan kechirim so'raysizmi?	A	B	V
5.	Farzandingizning harakatlari sizni g'azablantirsa ham, o'zingizni xotirjam tuta olasizmi?	A	B	V
6.	O'zingizni farzandingizning o'rniga qo'ya olasizmi?	A	B	V
7.	Hech bo'lmaganda bir daqiqaga super qahramon/qahramon ekanligingizga ishonasizmi?	A	B	V
8.	Farzandingizga bolaligingizdagi sizni noqulay vaziyatga tushirgan ibratli voqeani aytib bera olasizmi?	A	B	V
9.	Har doim bolaga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan so'z va iboralarni ishlatishdan saqlanasizmi?	A	B	V
10.	Farzandingizga yaxshi xulq-atvor va yaxshi niyatda bo'lishga va'da bera olasizmi?	A	B	V
11.	Farzandingizga bir kun ajratib, u o'zi xohlagan narsani qilsin, o'zini istaganidek tutsin. Siz bunda hech narsaga aralashmasligingiz mumkinmi?	A	B	V
12.	Farzandingiz boshqa bolani ursa, qo'pollik bilan itarib yuborsa yoki nohaq haqorat qilsa, Siz hech qanday munosabat bildirmasligingiz mumkinmi?	A	B	V
13.	Agar bu injiqlik, o'tkinchi orzu ekanligiga ishonchingiz komil bo'lsa, bolaning iltimoslari va ko'z yoshlariga qarshi tura olasizmi?	A	B	V

Test kaliti.

“A” javobi 3 ball bilan baholanadi.

“B” javobi 2 ball bilan baholanadi.

“V” javobi 1 ballga teng.

30 dan 39 ballgacha. Farzand - hayotingizdagi eng qimmatli boylikdir. Siz uni nafaqat tushunishga, balki yaxshiroq bilishga, unga hurmat bilan munosabatda bo‘lishga, ilg‘or ta‘lim tamoyillariga va doimiy xatti-harakatlarga rioya qilishga intilasiz. Boshqacha qilib aytganda, siz to‘g‘ri yo‘l tutasiz va yaxshi natijaga erishishga umid qilishingiz mumkin.

16 dan 30 ballgacha. Farzandingizga g‘amxo‘rlik qilish siz uchun eng muhim masala. Sizda tarbiyachilik qobiliyati bor, biroq amalda uni doimo izchil va maqsadli qo‘llamaysiz. Ba‘zan juda qattiqqo‘l, ba‘zan esa juda yumshoq bo‘lasiz. Shuningdek, murosaga moyilligingiz tarbiyaviy ta’sirni susaytiradi. Shu sababli bolani tarbiyalashga bo‘lgan yondashuvingiz ustida jiddiy o‘ylab ko‘rishingiz tavsiya etiladi.

16 balldan kam. Farzandni tarbiyalashda jiddiy muammolaringiz bor. Sizda bilim ham, sabr ham yetarli emas. Shu sababli mutaxassislar, o‘qituvchilar va psixologlardan maslahat olish, shuningdek, oilaviy tarbiya bo‘yicha adabiyotlarni o‘qish tavsiya etiladi.

7-ILOVA: INDIVIDUAL MASLAHAT BAYONNOMASI

Murojaatchi to'liq ism-sharifi (kodi) _____ Sana _____

Bog'lanish uchun kontakt _____

☐ Dastlabki qabul	☐ Mustaqil	☐ Ma'muriyat tomonidan yuborilgan
☐ Keyingi qabul	☐ Tarbiyachi/tarbiyachi tomonidan yo'naltirilgan	☐ Boshqa xizmat (tashkilot) tomonidan yuborilgan

Bolaning to'liq ismi (kodi), Guruh/Guruhi: _____ Tug'ilgan sana _____

Muammolar tipologiyasi

☐ Xulq-atvor	☐ Ta'lim va tarbiya
☐ Hissiy va shaxsiy rivojlanish	☐ Motivatsiya
☐ Ijtimoiy rivojlanish / muloqot	☐ Boshqa
☐ Aqliy / kognitiv rivojlanish	☐ Organik kelib chiqishi
☐ Ijodiy rivojlanish	☐ Psixologik kelib chiqishi

Murojaat sababi/ dastlabki so'rov

Maslahatlashuvning dolzarb masalalari, dastlabki so'rovni qayta ifodalash

Maslahat natijalari bo'yicha xulosa (qaror)

Tavsiyalar

☐ Maktabgacha ta'lim tashkilotigacha ta'lim muassasasi/maktabgacha ta'lim tashkilotini diagnostik o'rganish	☐ Psixologik konsultatsiya- pedagogik kengash
☐ Maktabgacha ta'lim tashkilotigacha ta'lim muassasasi/maktabgacha ta'lim tashkiloti ichida qo'shimcha maslahatlar	☐ Uchinchi tomon mutaxassislari (shifokor, neyropsixolog va boshqalar) bilan maslahat
☐ Maktabgacha ta'lim tashkilotigacha ta'lim muassasasi/maktabgacha ta'lim tashkiloti ichida individual qo'llab-quvvatlash	☐ Qo'shimcha psixologik tadqiqotlarni kiritish zarurati

Mutaxassisning to'liq ismi, imzosi:

Bayonnoma bilan tanishildi, imzo:

**8-ILOVA: MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIGACHA YOSHDAGI BOLANI
(1-sinfga o'tishda)**

PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK O'RGANISH BAYONNOMASI

Tarbiyalanuvchining F.I.Sh _____

Tug'ilgan sanasi: _____

Psixolog (F.I.Sh.) _____

Umumiy ma'lumotlar.

Oilasi: ☐ To'liq ☐ Noto'liq ☐ Yasiylik

Tibbiy ahvoli: ☐ Sog'lom ☐ Surunkali kasallik ☐ Nevrologik buzilishlar

Nutq rivojlanish darajasi: ☐ Me'yorida ☐ Logoped e'tiborini talab qiladi

Guruhdagi ijtimoiy ko'nikmalar ☐ Moslashuvcha ☐ Tortincho ☐ Giperfaol

☐ Emotsional beqarorlik

Tinglash va ko'rsatmalarni bajarish qobiliyati: ☐ Ha ☐ Qisman ☐ Yo'q

Bir joyda o'tira olish ko'nikmasi (15-25 daqiqa): ☐ Ha ☐ Qisman ☐ Yo'q

Kattalar bilan muloqot qilish ko'nikmalari: ☐ Shakllangan ☐ Qisman ☐ Yo'q

Asosiy o'quv ko'nikmalari (sanash, harflar, qalam bilan ishlash): ☐ Me'yor ☐ Qisman

☐ Qo'llab-quvvatlashga muhtoj

Kognitiv tavsiflari

Tavsif	Ifodasi
Diqqat	☐ Barqaror ☐ Chalg'igan ☐ Charchaganda pasayadi.
Xotira	☐ Yaxshi eslab qoladi ☐ O'rtacha ☐ E'tibor talab qiladi
Tafakkur	☐ Ko'rgazmali-amaliy ☐ Ko'rgazmali-obrazli ☐ Og'zaki-mantiqiy
Nutq	☐ Me'yorda ☐ NRK (nutq rivojlanishida kechikish) ☐ Fonematik idrokning kechikishi
Mayda motorika	☐ Rivojlangan ☐ O'rtacha darajada ☐ E'tibor talab qiladi
O'rganishga motivatsiya	☐ Yuqori ☐ O'rtacha ☐ Past
O'zini nazorat qilish ko'nikmasi	☐ Shakllangan ☐ Qisman ☐ Shakllanmagan

Xulosa (Shifrlangan)

Shartli belgilashlar:

- **MKT** – Maktabgacha ta'lim tashkilotiga kognitiv tayyorgarlik
- **PR** – Psixik rivojlanish
- **KK** – Kommunikativ ko'nikmalar
- **NR** – Nutq rivojlanishi
- **O'B** – O'zini-o'zi boshqarish

Xulosa:

Sana _____ Psixolog _____

OTA-ONALAR YIG'ILISHLARINI O'TKAZISH SSENARIYLARI

1-ssenariy. "Davra suhbat"

Yig'ilish turi: yig'ilish-suhbat, interaktiv (1-ilova. Taxminiy joylashuv tartibi).

Yig'ilishning maqsadi: tarbiyaning dolzarb masalalarini muhokama qilish, ota-onalarni bir-birlari bilan tanishtirish, tajriba almashish, umumiy yondashuvni shakllantirish, dialog uchun shart-sharoitlar yaratish, hamkorlik, psixologik muhitni o'zgartirish, ota-onalar, psixolog, tarbiyachi o'rtasida ishonchli munosabatlarni yaratish.

Davomiyligi: 60 daqiqa.

Taklif etilgan mutaxassislar: psixolog, tarbiyachi.

Kerakli inventar: stol, yumaloq bo'lishi shart emas.

Tarqatma materiallar: markerlar (qalam yoki ruchka), A4 varaqlari, qo'lda yasalgan beyjklar (kichik to'rtburchak qog'ozlar, to'g'nog'ich yoki yopishqoq lenta), savolli kartochkalar (2-ilova), "Kayfiyat guldastasi" refleksiya uchun shakl (3-ilova).

Qisqacha tavsif

Bunday yig'ilish davomida ota-onalar juft yoki uch kishi bo'lib, muayyan masala yoki vaziyatni muhokama qilishlari mumkin. Mutaxassislarni davra suhbat shaklida yig'ilishlarga taklif qilish mumkin. Bu ish shaklida muhim jihati shundaki, deyarli birorta ota-ona chetda qolmaydi, hamma faol ishtirok etadi, qiziqarli kuzatishlari, o'z tajribasi bilan o'rtoqlashadi, amaliy maslahatlar beradi. Belgilangan maqsadlarga erishish uchun "davra suhbat" shaklida yig'ilish tashkil etishda turli xil usullardan foydalanishni hisobga olish kerak. Masalan: kichik-guruhlarda ishlash, muhokamalar, ishbilarmonlik, rolli o'yinlar, taqlid o'yinlari, mashqlar va boshqa usullar. Ushbu formatdagi yig'ilishlar ota-onalarning tarbiya va ta'lim masalalari bo'yicha dunyoqarashini kengaytiradi, oila va psixolog, shuningdek, tarbiyachi o'rtasidagi samarali hamkorlikni rag'batlantiradi.

Muhokama uchun mavzular. "Bolalik davrining xususiyatlari", "Tarbiya asoslari", "Bizning tanlovimiz – sog'lom turmush tarzi", "Bolalar bog'chasi/maktabgacha ta'lim tashkilotiga moslashish", "Bolalarning barkamol rivojlanishi va tarbiyasida ota-onalarning o'rni", "Yoshga oid inqirozlar", "Maktabgacha ta'lim tashkilotiga tayyorgarlik" va hokazo.

Maxsus holat. Yig'ilishda qiziqtirgan savollarga javob berish uchun ota-onalar bilan oldindan so'rov o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Qog'oz

formatda so'rov o'tkazish, telegram yoki Googleda so'rovnoma yaratish mumkin.

Yig'ilish jarayoni. Tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan salomlashadi. Yig'ilishning tanlangan mavzusiga qarab, mavzuning dolzarbligi haqida qisqacha og'zaki ma'ruza qiladi, yig'ilish mavzusi bilan bog'liq muammo va vaziyatlarning oldini olish muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, tanlangan mavzu — Bolalik yoshining xususiyatlari.

Tarbiyachi / psixolog:

— Assalomu alaykum, aziz ota-onalar! Yig'ilishda ishtirok etishga vaqt ajratganingiz uchun tashakkur. Bugun biz bolalik yoshining xususiyatlari haqida gaplashamiz. Bolalik — bu tug'ilishdan to o'smirlik davriga qadar bo'lgan muhim jismoniy, kognitiv, hissiy va ijtimoiy o'zgarishlar bilan tavsiflangan hayot davri. Har bir yosh bosqichi bolaning rivojlanishiga va uning atrofidagi dunyo bilan o'zaro munosabatiga ta'sir qiluvchi o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Bola rivojlanishining umumiy xususiyatlari:

- Notekis rivojlanish: Rivojlanish notekis, tezlanish va sekinlashuv davrlari bilan sodir bo'ladi;
- O'zaro bog'liq rivojlanish: Rivojlanishning barcha sohalari o'zaro bog'liq, bir sohadagi o'zgarishlar boshqalariga ta'sir qiladi;
- Individual farqlar: Har bir bolaning individual xususiyatlari va qobiliyatini hisobga olgan holda, o'z tezligida rivojlanadi;
- Atrof muhitning ta'siri: Atrof-muhit, oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti, tengdoshlar, madaniyat bolaning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi;
- Qo'llab-quvvatlashga bo'lgan ehtiyoj: bolalar qo'llab-quvvatlashga, tushunishga va sog'lom va barkamol rivojlanish uchun sharoit yaratishga muhtoj.

Keyinchalik, tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarning keyingi bosqichini — davra suhbatini o'tkazish qoidalarini e'lon qiladi.

O'zaro munosabatlar qoidalari

Bunday qoidalarni har bir tarbiyachi / psixolog o'zi oldindan tayyorlab qo'yishi mumkin yoki ishtirokchilar bilan birgalikda ham o'rnatish mumkin. Ishtirokchilar tomonidan taklif etilgan qoidalarni yozuv taxtasi yoki vatman qog'ozda qayd etib, barchaning umumiy kelishuvi asosida tasdiqlab olish mumkin.

1. Munozara yechimlarni topishga, umumiy yechim va fikrlarni ishlab chiqishga qaratilgan bo'lishi kerak.

2. Barcha ishtirokchilar o'z fikrlarini bildirishda teng huquqlarga ega.
3. Barcha ishtirokchilar muhokamada ishtirok etishlari va muhokamada faol ishtirok etishlari kerak.
4. Boshqa ishtirokchilarning nuqtai nazarini hurmat qilish kerak, garchi u tarbiyachi / psixolog fikriga to'g'ri kelmasa ham.
5. Bir-birining gapini bo'lish va yomon so'zlarni ishlatish taqiqlanadi.
6. Tarbiyachi / psixolog munozarani boshqara olishi, shaxsiy hujumlardan qochishi va konstruktiv muhitni saqlab turishi kerak.
7. Muhokama cho'zilib ketmasligi va barcha ishtirokchilar o'z so'zini aytish imkoniyatiga ega bo'lishi uchun qoidalarga amal qilish muhim (har bir savol uchun 5-7 daqiqadan ko'p bo'lmagan vaqt ajratilishi kerak).
8. Davra suhbatini faqat muammolarni aytish emas, balki yechim topishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Shundan so'ng, tarbiyachi / psixolog A4 varaqlari va yozuv vositalarini, shuningdek savolli kartochkalarni tarqatadi. Guruh xonasida taqdimot uchun multimedia vositasi (proyektor / televizor / interaktiv doska) mavjud bo'lsa, savollar slaydlar shaklida taqdim etilishi mumkin (2-ilova). Ota-onalarga savollar bilan tanishish uchun bir necha daqiqa vaqt beriladi. Ota-onalar savollar bilan tanishib bo'lgach, ular davra suhbatini shaklida guruh muhokamasini, ya'ni tajriba va fikr almashishni boshlashlari mumkin. Munozara davomida tarbiyachi / psixolog tartibni nazorat qiladi va guruh faoliyatini boshqaradi.

Xulosa qilish

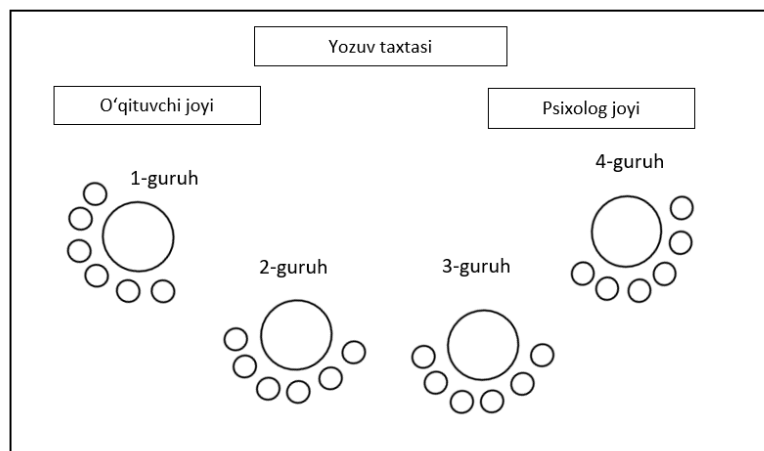
Muhokama yakunida tarbiyachi / psixolog olingan javoblar asosida natijalarni umumlashtiradi. Tarbiyachi / psixolog munozarani quyidagi so'zlar bilan yakunlashi mumkin:

— Hurmatli ota-onalar! Siz ko'p mehnat qildingiz, bir-biringiz bilan fikr va tajriba almashdingiz, ba'zilaringiz yangi bilimlarga ega bo'ldingiz, ba'zilaringiz esa bolalik farzandlarimizda mustaqil kattalar hayotida ularga foydali bo'ladigan ko'nikma va qobiliyatlarni rivojlantirish uchun juda muhim davr ekanligini yana bir bor o'zingiz ko'rishga muvaffaq bo'ldingiz. Lekin farzandlarimiz bizning qo'llab-quvvatlashimiz, g'amxo'rlikimiz va mehrimizga muhtoj ekaniga barchamiz o'zimiz guvoh bo'ldik. Endi "Kayfiyat guldastasi" usuli yordamida individual refleksiyaga o'tamiz.

Refleksiya. "Kayfiyat guldastasi". Yig'ilish boshida ota-onalarga ko'k va qizil rangdagi qog'oz gullari beriladi. Yig'ilish oxirida tarbiyachi / psixolog shunday deydi: "Agar sizga yig'ilish yoqqan bo'lsa va yangi narsalarni o'rgangan bo'lsangiz, u holda vazaga qizil gul yopishtiring, agar sizga yoqmagan bo'lsa,

ko'k gulni yopishtiring". Qizil, sariq, ko'k kabi ko'proq ranglardan foydalanish ham mumkin. Yig'ilish oxirida gullar vaza ichiga yig'iladi.

1-ilova. Ota-onalar uchun taxminiy joylashuv tartibi

2-ilova. Munozara uchun savollar

1. Farzandlaringiz qanday? Bir so'z bilan aytganda.
2. Farzandlaringizni nima quvontiradi va ularni nima xafa qiladi?
3. Farzandingiz hissiyotlarini qanday boshqaradi?
4. Farzandingiz uchun nima oson va qiyinchiliklarga nima sabab bo'ladi?
5. Farzandlaringizning qaysi harakatlari sizni quvontiradi va nimadan xafa bo'lasiz?
6. Boshqa ota-onalarga qanday maslahat bera olasiz? Bir so'z bilan aytganda.

3-ilova. "Kayfiyat guldastasi" refleksiya uchun shakllar

2-ssenariy. “Aqliy hujum”

Yig'ilish turi: suhbatning ma'ruza va aqliy hujum elementlari bilan kombinatsiyasi (1-ilova. Taxminiy joylashuv tartibi).

Yig'ilish maqsadi: tarbiyaning dolzarb masalalarini muhokama qilish, ota-onalarni bir-birlari bilan tanishtirish, tajriba almashish, umumiy fikrni ishlab chiqish, muloqot uchun shart-sharoitlar yaratish, guruhda birlashish, psixologik muhitni o'zgartirish, ota-onalar, psixolog, tarbiyachi o'rtasida ishonchli munosabatlarni yaratish.

Davomiyligi: 60 daqiqa.

Taklif etilgan mutaxassislar: psixolog, tarbiyachi.

Tarqatma materiallar: Tadbirda videokliplar, taqdimot materiallari, markerlar (ruchka yoki qalamlar), A4 formatdagi varaqlar, qo'lbola beyjiklar (kichik to'rtburchak qog'ozlar, to'g'nog'ich yoki yopishqoq lenta), savollar yozilgan kartochkalar (2-ilova), “Kaft” refleksiya uchun shakl (3-ilova).

Qisqacha tavsif

Bunday yig'ilish davomida ota-onalar juft yoki uch kishi bo'lib, muayyan masala yoki vaziyatni muhokama qilishlari mumkin. Mutaxassislarni aqliy hujum shaklida yig'ilishlarga taklif qilish mumkin. Bu yig'ilish shaklining muhim jihati shundaki, deyarli birorta ota-ona chetda qolmaydi, hamma faol ishtirok etadi, qiziqarli kuzatishlari, o'z tajribasi bilan o'rtoqlashadi, amaliy maslahatlar beradi. Belgilangan maqsadlarga erishish uchun aqliy hujum shaklida yig'ilish tashkil etishda turli usullardan foydalanishni ko'rib chiqish kerak. Masalan, kichik-guruhlarda ishlash, muhokamalar, biznes, rolli o'yinlar (men qanday bola edim?), taqlid o'yinlari (agar men hozir bolamning o'rnida bo'lganimda...), mashqlar va boshqa usullar. Ushbu formatdagi yig'ilishlar ota-onalarning tarbiya va ta'lim masalalari bo'yicha dunyoqarashini kengaytiradi, oila va psixolog, shuningdek, tarbiyachi o'rtasidagi samarali hamkorlikni rag'batlantiradi.

Muhokama uchun mavzular. “Emotsional moslashishni qo'llab-quvvatlash”, “Oila ichidagi munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash”, “Farzandlarimizni kasb-hunarlar bilan tanishtirish va kasbga yo'naltirish”, “Ziddiyatlar va nizoli xatti-harakatlar”, “Nima zararli va nima foydali”, “Hayotimizdagi gadjetlar”, “Internetda o'zini tutish qoidalari va kiberxavfsizlik” va hokazo.

Maxsus shart. Yig'ilishda qiziqtirgan savollarga javob berish uchun ota-onalar bilan oldindan so'rov o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Qog'oz

formatda so'rov o'tkazish, telegram yoki Googleda so'rovnoma yaratish mumkin.

Yig'ilish jarayoni. Tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan salomlashadi. Yig'ilishning tanlangan mavzusiga qarab, mavzuning dolzarbligi haqida qisqacha og'zaki ma'ruza qiladi, yig'ilish mavzusi bilan bog'liq muammo va vaziyatlarning oldini olish muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, tanlangan mavzu — nizolar va nizolar xulq-atvori.

Tarbiyachi / psixolog:

— Assalomu alaykum, aziz ota-onalar! Yig'ilishda ishtirok etishga vaqt ajratganingiz uchun tashakkur. Bugun biz bolalarning mojarolari haqida gaplashamiz.

Bolalar mojarolari o'sishning muqarrar qismi bo'lib, bolalarga muammolarni hal qilish va munosabatlarni o'rnatish qobiliyatini o'rgatish imkoniyatini beradi. Ular o'zlarini turli yo'llar bilan namoyon qilishi mumkin, jumladan, inijliklar, tajovuzkor xatti-harakatlar, muloqot qilishdan bosh tortish va xatti-harakatlarning o'zgarishi. Kattalar uchun bolalarga muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish, his-tuyg'ularini tushunish va ifoda etish, murosaga erishish va o'z harakatlari uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olishga yordam berish muhimdir.

Keyin tarbiyachi / psixolog aqliy hujum paytida ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarning keyingi bosqichi qoidalarini e'lon qiladi.

O'zaro munosabatlar qoidalari

1. Munozara yechimlarni topishga, umumiy yechim va fikrlarni ishlab chiqishga qaratilgan bo'lishi kerak.
2. Barcha ishtirokchilar o'z fikrlarini bildirishda teng huquqlarga ega.
3. Barcha ishtirokchilar muhokamada faol ishtirok etishlari kerak.
4. Boshqa ishtirokchilarning nuqtai nazarini hurmat qilish kerak, garchi u tarbiyachi / psixolog fikriga to'g'ri kelmasa ham.
5. Bir-birining gapini bo'lish va yomon so'zlarni ishlatish taqiqlanadi.
6. Barcha ishtirokchilar qanday muammoni hal qilish kerakligini yoki qanday g'oyani yaratish kerakligini tushunishlari muhimdir.
7. Boshqa ishtirokchilarning g'oyalari haqiqatga to'g'ri kelmaydigan yoki ahmoqona ko'rinsa ham, ularni tanqid qilish yoki qoralash taqiqlanadi.
8. Barcha g'oyalar, hatto eng mantiqsizlari ham qabul qilinadi. Ba'zan eng yaxshi yechimlar shunday g'oyalardan tug'iladi.
9. Qanchalik ko'p g'oyalar bo'lsa, foydali narsani topish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi.

10. Ishtirokchilar yangi variantlar yoki qo'shimchalar taklif qilib, boshqalarning g'oyalarga asoslanishi mumkin.

11. Barcha g'oyalar doskaga yozib qo'yilishi kerak, shunda ular qaytib, tahlil qilinadi.

12. Vaqt, g'oyalar soni va rasmiyatchilik darajasi bo'yicha hech qanday cheklovlar bo'lmasligi kerak.

13. Har bir ishtirokchi o'zini erkin his qiladigan qulay va ishonchli muhit yaratilishi kerak.

14. G'oyalar yaratilgandan so'ng ularni tahlil qilish, baholash va eng istiqbollilarini tanlash kerak.

15. Jarayonni cho'zmaslik uchun aqliy hujum vaqtini cheklang (taxminan 10-15 daqiqa).

Shundan so'ng, tarbiyachi / psixolog A4 varaqlari va yozuv vositalarini, shuningdek savollar yozilgan kartochkalarni tarqatadi (2-ilova). Tarbiyachi / psixolog ota-onalarni 4 ta jamoaga bo'lishlari kerak. Har bir jamoaga 4 tadan savol beriladi. Savollarni olgandan so'ng, ota-onalar har bir savol bo'yicha g'oyalarni to'playdilar va muhokama davomida eng samarali va tegishli javoblarni qoldiradilar. Ota-onalar birgalikda ma'qullangan javoblarni yozadilar. Muhokama davomida tarbiyachi / psixolog tartibni nazorat qiladi va tinglovchilarning guruh dinamikasini boshqaradi.

Barcha muhokamalar tugagandan so'ng, jamoalar javoblarni varaqlarga yozadilar. Keyin jamoalar bir-birlari oldida qisqa munozara bilan kichik taqdimotlar qiladilar.

Xulosa qilish

Muhokama yakunida tarbiyachi / psixolog olingan javoblar asosida natijalarni umimlashtiradi. Tarbiyachi / psixolog munozarani quyidagi so'zlar bilan yakunlashi mumkin:

— Hurmatli ota-onalar! Siz faol ishladingiz, bir-biringiz bilan fikr va tajriba almashdingiz, ba'zilaringiz yangi bilimlarga ega bo'ldingiz, ba'zilaringiz esa keskinlashuvning oldini olish, munosabatlarni saqlab qolish, tomonlar o'rtasidagi o'zaro tushunishni yaxshilash va rivojlanishni rag'batlantirish uchun nizolarni hal qilish zarurligini yana bir bor o'zingiz ko'rish imkoniga ega bo'ldingiz. Yechilmagan nizolar salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin, masalan, munosabatlarning yomonlashishi, samaradorlikning pasayishi va hatto zo'ravonlik. Nizolarni hal qilish, aksincha, muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, muammolarni aniqlash va yangi yechimlarni topish imkonini beradi. Endi "Kaft" usuli yordamida individual refleksiya o'tamiz.

Refleksiya. “Kaft” usuli. Tarbiyachi / psixolog ota-onalarni stollarda oldindan tayyorlangan bo’sh qog’oz kaftlarini to’ldirishga taklif qiladi. Bu kunni sarhisob qilish yoki bajarilgan vazifalarni tahlil qilish uchun ishlatiladigan o’z-o’zini tahlil qilish usuli. Bu bajarilgan ishlarni tezda baholashga, kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga, takomillashtirish yo’nalishlarini aniqlashga yordam beradi.

Qo’lning har bir barmog’i tahlilning ma’lum bir tomonini anglatadi:

- Bosh barmoq:

Nima yaxshi o’tdi? Nima muvaffaqiyatli amalga oshirildi? (ijobiy tajriba)

- Ko’rsatkich barmoq:

Men nimani o’rgandim? Men qanday bilim yoki ko’nikmalarga ega bo’ldim?

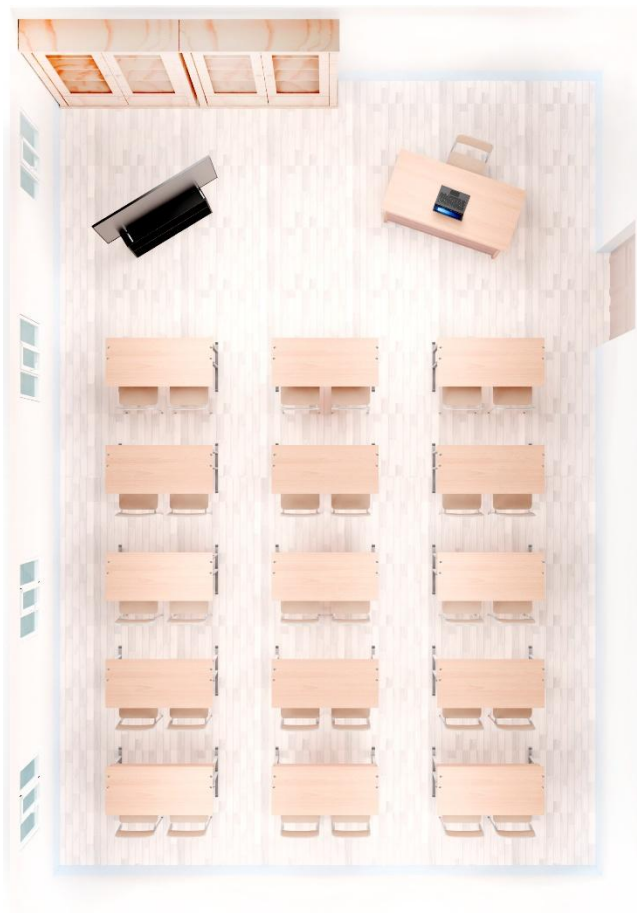
- O’rta barmoq:

Nima ish bermadi yoki qiyinchilik tug’dirdi? Qanday xatolarga yo’l qo’yildi?

- Nomsiz barmoq:

Keyingi safar nimani yaxshiroq qila olaman? Qanday o’zgarishlar qilish kerak?

1-Ilova. Ota-onalarning taxminiy o’tirish tartibi

2-ilova. Munozara uchun savollar

1. Odatda bolalar o'rtasidagi nizolarga nima sabab bo'ladi?
2. Nizolar paytida bolalar qanday his-tuyg'ularni boshdan kechirishadi?
3. Nizolarning kelib chiqishiga yosh, jins, temperament kabi qanday omillar ta'sir qiladi?
4. Oilaviy muhit bolalarning nizolarda xulq-atvoriga qanday ta'sir qiladi?
5. Bolalarga nizolarni hal qilishning samarali usullarini qanday o'rgatish mumkin?
6. Bolalar o'rtasidagi ziddiyatlarni hal qilishda kattalar qanday rol o'ynaydi?
7. Nizolarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun bolalar qanday ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak?
8. Mojarolarni hal qilish ko'nikmalarini o'rgatish uchun o'yinlar va rolli o'yin ssenariylaridan qanday foydalanish mumkin?
9. Qanday qilib bolalarda empatiya va o'zlarini bironing o'rniga qo'yish qobiliyatini rivojlantirish mumkin?
10. Qanday mashqlar va harakatlar bolalarga bir-birini tinglashni o'rganishga yordam beradi?
11. Bolalar mojarolarni muhokama qilish uchun o'zlarini qulay va xavfsiz his qiladigan muhitni qanday yaratish mumkin?
12. Bolalar nizolarni hal qilishda qanday manbalardan (kitoblar, maqolalar, onlayn materiallar) foydalanishi mumkin?
13. Bolalar guruhida ijobiy va do'stona muhit yaratish orqali nizolarni qanday oldini olish mumkin?
14. Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn o'yinlar nizolarning paydo bo'lishiga ta'sir qiladimi?
15. Ko'pincha maktabgacha ta'lim tashkilotida, hovlida, uyda qanday nizolar kelib chiqadi?
16. Bolalar uchun mojarolar (hissiy, ijtimoiy, xulq-atvor) qanday oqibatlarga olib keladi?

3-Ilova. “Kaft” refleksiyasi uchun shakl

3-ssenariy. “Speed date” formatida ota-onalar yig‘ilishi

Yig‘ilish turi: tezkor sana formatida ota-onalar yig‘ilishi (1-ilova. Hududlarning joylashuv chizmasi).

Yig‘ilish maqsadi: ota-onalarga tajriba almashish, turli fikrlarni eshitish va tezkor dialoglar formatida jonli muloqot orqali bolaning rivojlanishga qiziqishini rivojlantirish bo‘yicha amaliy g‘oyalarni olishda yordam berish.

Davomiyligi: 60 daqiqa.

Taklif etilgan mutaxassislar: psixolog, tarbiyachi.

Kerakli jihozlar: kompyuter va proyektor yoki interfaol doska, smartfon budilnigi yoki qo‘ng‘iroq (har qanday tovushli signal), tayyorlangan savollar yoki mavzuli kartochkalar.

Tarqatma materiallar: markerlar (ruchka yoki qalam), A4 varaqlari va vatman qog‘ozi, qo‘lda yasalgan beyjiklar (kichik to‘rtburchak qog‘ozlar, to‘g‘nog‘ich yoki yopishqoq lenta), savolli kartochkalar (2-ilova), “O‘zingiz uchun” konverti (3-ilova).

Qisqacha tavsif

“Speed date” formati tezkor tanishuv metodikasidan olingan bo‘lib, ta‘lim maqsadlariga moslashtirilgan. Ota-onalar 3-5 daqiqa davomida juft bo‘lib muloqot qilishadi, bolani tarbiyalash, ishonch va qo‘llab-quvvatlash mavzusida oldindan belgilangan savollarni muhokama qilishadi. Keyin, signal bilan ular sheriklarni almashtiradilar va keyingi mavzuga o‘tadilar. Bunday “kichik-keng yig‘ilishlar” dan so‘ng umumiy muhokama va xulosalar o‘tkaziladi. Ushbu formatning afzalliklari shundaki, barcha ota-onalar muloqotda faol ishtirok etadilar, hayotiy tajriba va foydali fikrlar bilan almashadilar, “ota-ona-maktabgacha ta‘lim tashkiloti” aloqasi mustahkamlanadi. Yig‘ilishlar norasmiy, iliq muloqot muhitida, boshqalarning fikrini tinglash va hurmat qilish madaniyatini rivojlantiradi.

Muhokama uchun mavzular. “Qanday qilib bola bilan ishonchli munosabatlarni o‘rnatish kerak?”, “Jazo va mukofot: ijobiy va salbiy tomonlari”, “Nima uchun bolalar yolg‘on gapirishadi?”, “Qanday munosabatda bo‘lish kerak?”, “Farzandim mendan nimani kutmoqda?”, “Bolaga o‘qishni yaxshi ko‘rishga qanday yordam berish kerak?”, “Uy vazifasi: yordam berish yoki nazorat qilish”, “Bola xato qilsa qanday qo‘llab-quvvatlash”, “Natijalar va bilim: nima muhimroq?”, “Bola yig‘laydi, injiq bo‘ladi — nima qilish kerak?”, “Bolani o‘ziga ishontirishga o‘rgatish”, “Oilaviy an‘analarim — farzandimga nimani o‘rgatishim kerak?”, “Oilada nima muhim? eng muhimi?”, “Mening ideal ota-

onam — men qanday bo'lishni xohlayman?", "Bola va gadjetlar: muvozanatni qanday topish kerak?", "Internet xavfsizligi: ota-ona nimani bilishi kerak?", "Raqamli dunyoda farzandingiz bilan qanday aloqani yo'qotmaslik kerak?", "Farzandingizdan nimani o'rganyapman?", "Ota-onalik — bu ..." (bir so'z bilan ta'rif), "Bugungi kunda mening farzandim tarbiyasiga nima ta'sir qildi?"

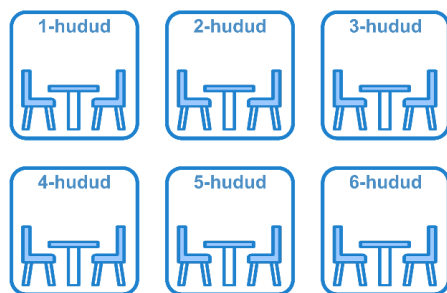
Maxsus shart. "Speed date" formatidagi ota-onalar yig'ilishi (tezkor dialoglar) muhitini maxsus tashkil qilishni va vaqtni qat'iy tartibga solishni talab qiladi. Ota-onalar juftlarga bo'linadi va navbat bilan bir "suhbatdosh"dan ikkinchisiga (boshqa ota-ona, tarbiyachi, psixolog, mutaxassis) o'tadi, cheklangan vaqt davomida (odatda 3-5 daqiqa) berilgan mavzular bo'yicha muloqot qiladi.

Ushbu formatning maxsus shartlariga quyidagilar kiradi:

- Joyni aniq tashkil qilish: juft bo'lib muloqot qilish uchun stol yoki stullarni "muloqot hududlari" shaklida tashkil qilish kerak.
- Taymer yoki ovozli signal: muloqot vaqtini nazorat qilish va suhbatdoshni o'z vaqtida almashtirish.
- Oldindan tayyorlangan savollar yoki mavzuli kartochkalar: suhbat mazmunli va diqqat markazida bo'lishi uchun (masalan, "Siz bolangizga qiyin vaziyatda qanday yordam berasiz?", "Ishonch siz uchun nimani anglatadi?").
- Ota-onalarning majburiy dastlabki moslashuvi: xavotirni bartaraf etish, ochiq va hurmatli muloqotga moslashishga yordam berish uchun formatning maqsadini tushuntirish muhimdir.
- Yakuniy mulohaza: barcha kichik-dialoglar oxirida taassurotlar, xulosalar va fikr almashishning umumiy muhokamasi o'tkaziladi.

Ushbu format har bir ota-onani eshitish, qo'llab-quvvatlashni his qilish, turli nuqtai nazarlarni ko'rish va nafaqat tarbiyachi, balki boshqa ota-onalar bilan ham aloqa o'rnatish imkonini beradi. Bu hamkorlik muhitini shakllantirishga va barcha ishtirokchilarni faol jalb qilishga yordam beradi.

1-ilova. Hududlarning joylashuv chizmasi

"A" ishtirokchi va "B" ishtirokchi
soat strelkasi bo'yicha harakatlanadi

Yig'ilish jarayoni. Tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan salomlashadi. Yig'ilishning tanlangan mavzusiga qarab, mavzuning dolzarbligi haqida qisqacha og'zaki ma'ruza qiladi, yig'ilish mavzusi bilan bog'liq muammo va vaziyatlarning oldini olish muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, tanlangan mavzu — Bolaga o'qishni yaxshi ko'rishi uchun qanday yordam berish kerak?

Tarbiyachi / psixolog:

— Bugungi yig'ilish noodatiy formatda — tezkor dialoglar formati yoki "Speed date" formatida o'tkazilmoqda. Nima sababdan? Chunki har biringizda qimmatli tajriba, foydali kuzatishlar, eng muhimi, farzandingizga mehr va unga yordam berish istagi bor. Ishonchimiz komilki, samimiy, jonli fikr almashish ma'lumotni tinglashdan ko'ra ko'proq narsani beradi.

Bizning mavzuimiz juda muhim: "Bolaga o'qishni yaxshi ko'rishi uchun qanday yordam berish kerak?"

Har birimiz bolani mashg'ul, qiziquvchan, muvaffaqiyatli ko'rishni xohlaymiz. Ammo buning ortida nima bor? Oila, qo'llab-quvvatlash, rag'batlantirish, tushunish qanday rol o'ynaydi? Bugun biz bu savollarga birgalikda javob topishga harakat qilamiz.

Ota-onalar juftlarga bo'linib, 3-5 daqiqa davomida aniq bir masalani muhokama qilishadi. Signal bo'yicha sheriklar o'zgaradi. Bir qator kichik-yig'ilishlardan so'ng, umumiy xulosalar o'tkaziladi.

2-ilova. Muhokama uchun savollar

1. Farzandingizga o'qishdan zavq olishga nima yordam beradi?
 2. O'qishdagi qiyinchiliklardan keyin bolangizni qanday maqtaysiz va qo'llab-quvvatlaysiz?
 3. Yomon natijalar yoki muvaffaqiyatsizlikka qanday munosabatda bo'lasiz?
 4. Farzandingizga uy sharoitida qanday odatlar yordam beradi?
 5. Farzandingizning qiziqishini qanday rag'batlantirasiz?
 6. Qanday qilib birga vaqtni o'rganishga ilhomlantiradigan tarzda o'tkazasiz?
 7. Mustaqil rivojlanishni qanday rag'batlantirasiz?
- (Har bir juftlikka savol yozilgan karta berilishi mumkin.)

Xulosa qilish

Ishtirok etganingiz, samimiy fikrlaringiz va iliq so'zlaringiz uchun tashakkur. Biz barcha ota-onalarning maqsadlari bir ekanligini ko'rdik — tushunish, qo'llab-quvvatlash, ilhomlantirish.

Bir-birimizni tinglab, bolalar tarbiyasida hammaga to'g'ri keladigan yagona usul yo'qligini angladik, ammo barchamiz uchun umumiy bo'lgan

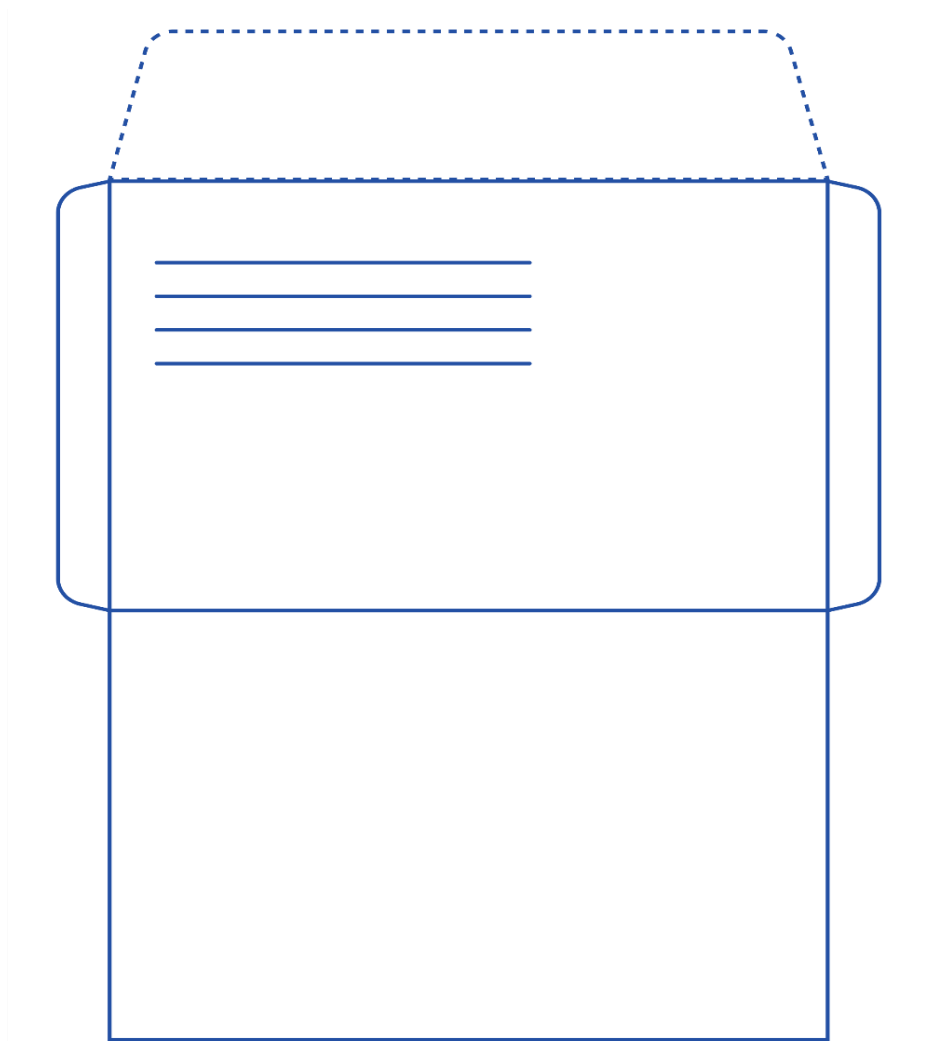
poydevor bor: bolaga e'tibor, uning ichki dunyosiga hurmat va unga chin dildan hamroh bo'la olish.

Umid qilamizki, bugungi yig'ilish vaziyatni turli tomonlardan ko'rishga yordam berdi. Yolg'iz emasligingizni his eting. O'rganishga qiziqish va muhabbat sari yo'lni boshlashingiz mumkin bo'lgan kamida bitta qadamni toping.

Refleksiya. "O'zim ... bilan olib ketaman". Xulosa qilib aytganda, "Bu yig'ilishdan o'zim bilan nima olib ketyapman?" degan savolga hamma jimgina (yoki xohlasangiz, baland ovozda) javob beradi (fikir, maslahat, ilhom, yangi narsani sinab ko'rish istagi ...).

Ishtirokchilar buni kartochkaga yozib, ramziy g'oyalar daraxtiga yopishtirishlari yoki "O'zingiz uchun" konvertiga solib qo'yishlari mumkin (3-ilova).

3-ilova. "O'zingiz uchun" konverti

4-ssenariy. O'yin texnologiyalari va ijodkorlikdan foydalangan holda trening tashkil etish

Yig'ilish turi: trening elementlari va o'yin texnologiyalaridan foydalanish, shuningdek, ijodkorlikka yo'naltirilgan interaktiv yig'ilish.

Yig'ilishning maqsadi: o'zaro ishonchning dolzarb masalalarini muhokama qilish, muloqot va fikr bildirish uchun sharoit yaratish, ota-onalar, tarbiyachilar va bolalar o'rtasida ishonch, tushunish va hamkorlik orqali ijobiy munosabatni mustahkamlash.

Davomiyligi: 60 daqiqa.

Taklif etilgan mutaxassislar: psixolog, tarbiyachi.

Kerakli jihozlar: kompyuter va proyektor yoki interaktiv doska, foto-hududi.

Tarqatma materiallar: markerlar (ruchkalar yoki oddiy qalamlar), A4 formatdagi varaqlar va vatmanlar, qo'lbola beyjik (kichik to'rtburchak qog'ozlar, to'g'nog'ich yoki yopishqoq lenta), tayyorlangan materiallar solingan xaltacha yoki quticha (2-ilova), "Ishonch ko'prigi" refleksiya usuli, vatman va stikerlar. Ota-onalar uchun eslatmalar "Farzandingiz bilan ishonchni qanday mustahkamlash mumkin" (3-ilova).

Qisqacha tavsif

O'yin texnologiyalari va ijodkorlik elementlari bilan mashg'ulotlar formatidagi yig'ilishlar davomida xonada mebelni qulay joylashtirishni talab qiladigan guruhlar va juftliklarda ishlash tavsiya etiladi. Bunday ish shakllari har bir ota-onaga jarayonda faol ishtirok etish imkonini beradi. Hech kim chetda qolmaydi, hamma faol ishtirok etadi, shaxsiy kuzatishlari, hayotiy tajribalari bilan o'rtoqlashadi, foydali maslahatlar beradi.

O'yin texnologiyalari va ijodkorlik elementlari bilan trening shaklida yig'ilishlar — psixologlar, tarbiyachilar, logopedlar va boshqa mutaxassislar ishtirokida o'tkazilishi mumkin. Yig'ilishda bolalar ham qatnashadilar. Belgilangan maqsadlarga erishish uchun turli xil usullarni qo'llash muhimdir. Masalan, kichik guruhlarda ishlash, muhokamalar, rolli o'yinlar, simulyatsiya mashqlari va boshqa faol shakllar.

Bunday yig'ilishlar ota-onalarning tarbiya va ta'lim masalalari bo'yicha dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi, shuningdek, oila, tarbiyachilar va mutaxassislar o'rtasidagi konstruktiv hamkorlik uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

Muhokama uchun mavzular. "Ishonch – oila va maktabgacha ta'lim tashkilotidagi munosabatlarning asosidir", "Farzandingizni qanday tinglash va eshitish kerak", "Bolalarning his-tuyg'ulari: tushunish, qabul qilish, yordam

berish”, “Oilaviy an’analar – iliqlik va qo’llab-quvvatlash manbai”, “Bola qalbiga yo’l – birgalikdagi ijodkorlikdan”, “Qanday qilib mehr bilan “yo’q” deyish kerak”, “Bolada o’qishga qiziqishni oshirishda qanday yordam berish kerak”, “Stressiz o’rganish: maktabgacha ta’lim tashkiloti Tarbiyalanuvchisini qanday qo’llab-quvvatlash kerak”, “O’yin orqali diqqat, xotira va fikrlashni rivojlantirish”, “Ko’z yoshlarsiz uy vazifasi: uyda ta’lim jarayonini qanday tashkil qilish kerak”, “Maqto’v yoki tanqid? Motivatsiyani qanday shakllantirish kerak”, “Boshlang’ich maktabgacha ta’lim tashkiloti Tarbiyalanuvchisining rivojlanishida o’yinning roli”, “Bolalar bilan ziddiyat: tinch yo’l bilan yechim izlash”, “Bolaning mehr tili: uni qanday tushunish mumkin?”, “So’zning kuchi: ota-ona nutqi bolaning o’ziga bo’lgan ishonchiga qanday ta’sir qiladi”, “Bolani ezib qo’ymasdan, u uchun qanday qilib obro’li bo’lish mumkin”, “Ota-onalar va tarbiyachilar: bir jamoa”, “Maktabgacha ta’lim tashkiloti va oila o’rtasida ishonchni qanday shakllantirish mumkin”, “Maktabgacha ta’lim tashkiloti va uy: bola uchun birga”.

Maxsus holat. Yig’ilish uchun barcha kerakli materiallarni oldindan tayyorlash, so’rovnoma (anketa, testlar, chizmalar va boshqa shakllarda) o’tkazish kerak.

Yig’ilish jarayoni. Tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan salomlashadi. Yig’ilishning tanlangan mavzusiga qarab, mavzuning dolzarbligi haqida qisqacha og’zaki ma’ruza qiladi, yig’ilish mavzusi bilan bog’liq muammo va vaziyatlarning oldini olish muhimligini ta’kidlaydi. Masalan, tanlangan mavzu Ishonch — oila va maktabgacha ta’lim tashkilotidagi munosabatlarning asosi.

Tarbiyachi / psixolog:

— Bugun biz nafaqat maktabgacha ta’lim tashkiloti masalalarini muhokama qilish uchun yig’ilganmiz. Biz oilada ham, maktabgacha ta’lim tashkilotida ham har qanday iliq, samimiy va mustahkam munosabatlarning asosi nima ekanligi haqida gaplashamiz. Bu ishonch.

Har birimiz farzandimiz baxtli, o’ziga ishongan, qo’llab-quvvatlash va tushunishni his qilishini istaymiz. Ammo bularning barchasi bola va ota-ona, oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti, tarbiyachi va Tarbiyalanuvchi o’rtasida ishonchli munosabatlarsiz amalga oshmaydi.

Ishonch shunchaki so’z emas. Bu bir-birini eshitish, bir-biriga ishonish, nafaqat quvonchda, balki qiyin paytlarda ham uning yonida bo’lish qobiliyatidir. Farzandlarimizni ochiq, halol, mehribon va mas’uliyatli bo’lishga ishonch orqali o’rgatamiz.

Bugungi yig’ilish noodatiy formatda o’tadi. Biz nafaqat gaplashamiz, balki bolaga nafaqat jismonan, balki ruhan ham yaqin bo’lish qanchalik muhimligini

yanada chuqurroq tushunish uchun birgalikda o'ylash, his qilish, o'ynash va mulohaza yuritishga harakat qilamiz.

Ishtirok etganingiz, farzandlaringiz va maktabgacha ta'lim tashkilotiga yaqinroq bo'lish istagingiz uchun tashakkur. Umid qilamanki, bu vaqt foydali, iliq bo'ladi va barchamizga muloqot va ta'lim uchun yangi fikrlar va g'oyalarni beradi.

Keyinchalik, tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarning keyingi bosqichi qoidalarini e'lon qiladi.

Guruhlarda kichik munozaralar o'tkazish qoidalarini

1. Bir-biringizning fikringizni hurmat qiling.

Har bir ishtirokchi o'z fikrlarini, boshqalarnikidan ajralib tursa ham, aytish huquqiga ega.

2. Navbat bilan gapiring.

Xalaqit bermang, bir-biringizni diqqat bilan tinglang.

3. Mavzu bo'yicha qisqacha gapiring.

Har bir ishtirokchiga o'z fikrlari bilan bo'lishish uchun vaqt yetsin.

4. Bir kishi gapiradi — hamma eshitadi.

Faol tinglash yaxshi jamoaning garovidir.

5. Baholamang va tanqid qilmang.

Barcha fikrlar muhim. Asosiysi, ishonch va qo'llab-quvvatlash muhiti.

6. “Kotiba” yoki “spiker” ni tanlang.

Guruhdan bir kishi munozaradan keyin umumiy xulosani qisqacha bayon qiladi.

Guruhlarda kichik-munozara: “Siz uchun ishonch nima?”

Ota-onalar juftlarga/guruhlarga bo'linadi. Har bir guruh ishonch haqida 2-3 ta asosiy so'z yoki iboralarni yozadi. Javoblar taqdimoti (doskada/flipchartda/slaydda).

Shundan so'ng, tarbiyachi / tarbiyachi “Boladan maktub” (1-ilova) o'qishni, “Kaftdagi sir” o'yinini o'ynashni (2-ilova) va “Ishonch ko'prigi” (3-ilova) qurishni taklif qiladi.

Xulosa qilish

Muhokama yakunida tarbiyachi / psixolog olingan javoblar asosida natijalarni umumlashtiradi. Tarbiyachi / psixolog munozarani quyidagi so'zlar bilan yakunlashi mumkin:

— Hurmatli ota-onalar! Siz ko'p mehnat qildingiz, bir-biringiz bilan fikr va tajriba almashdingiz, ba'zilaringiz yangi bilimlarga ega bo'ldingiz, ba'zilaringiz esa “Maktabgacha ta'lim tashkiloti-tarbiyalanuvchi-ota-ona”

o'zaro hamkorlik jarayonida ishonch juda muhim omil ekanligini yana bir bor guvohi bo'ldingiz. Farzandlarimiz bizning qo'llab-quvvatlashimiz, g'amxo'rlikimiz va mehrimizga muhtoj ekaniga o'zimiz guvoh bo'ldik. Endi "Ishonch ko'prigi" usuli yordamida guruh aks ettirishga o'tamiz.

Refleksiya. "Ishonch ko'prigi". Yig'ilish ishtirokchilariga vatman qog'ozlari beriladi. Vatman qog'oziga ko'prik chizilgan — bir tomonda "Maktabgacha ta'lim tashkiloti", boshqa tomonda "Oila". Ota-onalar va bolalar birgalikda "diqqat", "qo'llab-quvvatlash", "ochiqlik", "sabr-toqat", "hamkorlik", "bolaga bo'lgan ishonch" va boshqa so'zlar yozilgan qog'oz parchalari bilan "ko'prik" taxtalarini yopishtiradilar. Yig'ilish oxirida ishtirokchilar rasmga tushadilar.

1-ilova. "Boladan xat"

Bola nomidan qisqa hissiy matnni o'qish (tarbiyachi yoki bola o'qishi mumkin):

"Hurmatli kattalar, ba'zida xatoga yo'l qo'yaman. Menga ishonishingiz va qo'llab-quvvatlashingiz muhim..."

(Video yoki slayd sifatida taqdim etish mumkin).

2-ilova. "Kaftdagi sir" o'yini

Bolalar qog'oz bo'laklariga oldindan maxfiy "sir" yoki tilakni yozadilar (yoki chizadilar). Ota-onalar tasodifiy chizishadi va ovoz chiqarib o'qiydilar (anonim). Muhokama: bola tinglanganda va tushunilganda nimani his qiladi?

3-ilova. Ota-onalar uchun eslatma "Farzandingizga ishonchni qanday mustahkamlash mumkin"

1. Diqqatli tinglovchi bo'ling.

Doimo eshiting. Muammo "arzimas" bo'lib tuyulsa ham, bu bola uchun muhimdir.

2. Bolaning his-tuyg'ularini hurmat qiling.

Tuyg'ularni qadrsizlantirmang: "yig'lama", "hech narsa emas" — bunday iboralar ishonchni yo'q qiladi. Buning o'rniga: "Ko'rib turibman. Sen xafasan. Menga nima bo'layotganini aytib ber" deb ayting.

3. Va'dalaringizni bajaring.

Hatto eng kichiklarini ham. Agar va'da bergan bo'lsangiz, ularni bajaring. Bu ishonchning asosidir.

4. Ochiqlik uchun jazolamang.

Agar bola xatosini tan olgan bo'lsa, bu siz tomonga bosilgan dastlabki qadamdir. Sizning munosabatingiz kelajakda uning sizga ishonchini shakllantiradi.

5. O'z his-tuyg'ularingiz bilan bo'lishing.

"Men ham xavotirdaman", "Men uchun ham qiyin" ekanligini ayting. Bu sizni yaqinlashtiradi.

6. Birgalikda vaqt o'tkazing.

Birgalikda sayr qilish, o'yinlar, o'qish, suhbatlar ishonchli munosabatlarning asosidir.

7. Halollik uchun rag'batlantiring.

Haqiqat yoqimsiz bo'lsa ham, samimiylikni saqlang.

8. Shartsiz mehr bering.

Bolalar bilishlari kerak: "Meni natijalar uchun emas, xatti-harakatlarim uchun emas, balki borligim uchun yaxshi ko'radilar".

9. Shaxsiy makonni hurmat qiling.

Hatto mitti Tarbiyalanuvchi uchun ham uning narsalarini, kundaliklarini, fikrlarini hurmat qilishlari muhimdir.

10. Yaqin bo'ling.

Nafaqat jismoniy, balki hissiy jihatdan ham. Bola his qilishi kerak: "Onam va dadam har doim men tomonda".

5-ssenariy. Ota-onalar yig'ilishi — kvest

Yig'ilish turi: kvest yig'ilishi.

Yig'ilish maqsadi: ota-onalarni bola dunyosiga singdirish, ularga bolalarning his-tuyg'ularini, qiyinchiliklarini va ehtiyojlarini yaxshiroq tushunishga yordam berish.

Davomiyligi: 60 daqiqa.

Taklif etilgan mutaxassislar: psixolog, tarbiyachi.

Kerakli jihozlar: kompyuter va proyektor yoki interaktiv doska, foto-hudud.

Tarqatma materiallar: markerlar (ruchka yoki oddiy qalamlar), A4 varaqlari va vatman qog'ozi, qo'lda yasalgan beyjklar (kichik to'rtburchak qog'ozlar, to'g'nog'ich yoki yopishqoq lenta), qur'a tashlash orqali tanlash mumkin bo'lgan raqamlar qopchasi (1-ilova), o'qish uchun oldindan tayyorlangan matn, yechish uchun muammo yoki diktant (qisqacha) (2-ilova), qo'rquv haqidagi audio parcha yoki rasmlar (3-ilova), "Men harakat qilaman..." iborasi bilan A4 formatidagi varaq (4-ilova).

Qisqacha tavsif

Ota-onalar yig'ilishi kvest o'yini shaklida o'tkaziladi, bu ota-onalarga muhim mavzuni muhokama qilishda faol ishtirok etish va hamkorlik hamda ishonch muhitini yaratish imkonini beradi. Ishtirokchilar jamoalarni tuzadilar va bir nechta bekatlardan o'tadilar, ularning har birida yig'ilish mavzusiga oid vazifalarni bajaradilar (masalan: ishonch, tarbiya, motivatsiya, oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti hamkorligi).

Vazifalarga vaziyatli topshiriqlar, ijodiy mashqlar, rolly o'yin elementlari va muhokamalar kiradi. Har bir bekat ota-onalarga ta'limga va farzandi bilan kundalik munosabatlarga yangicha nuqtayi nazardan qarashga, tajriba almashishga va tarbiyachilar bilan hamkorlikni kuchaytirishga yordam beradi.

Kvest formati yig'ilishni jonli, hissiy va esda qolarli qiladi. Buning natijasida ota-onalar nafaqat foydali ma'lumotlar olish, balki ta'lim-tarbiyaning umumiy ishiga daxldorligini his etib, maktabgacha ta'lim tashkilotining faol hamkoriga aylanishadi.

Muhokama uchun mavzular. Ishonch — oila va maktabgacha ta'lim tashkilotidagi munosabatlarning asosi (Ota-onalar ishonch, halollik, qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq vaziyatlarni hal qilishlari kerak bo'lgan bekatlardan o'tadilar. Vazifalar: "axloqiy masala"ni hal qilish va nizoli vaziyatdan chiqish yo'lini o'ylab topish sahna ko'rinishini ko'rsatish). Farzandingizni qanday tushunish mumkin? (Bekatlari: "Hissiyotlar", "Bola qanday gapiradi", "So'zsiz tushunish", "Nizolarni hal qilish"). Farzandim va maktabgacha ta'lim tashkiloti:

muvaffaqiyat sari yo'l (Vazifalar: motivatsiyaning "kaliti"ni topish, "muvaffaqiyatli Tarbiyalanuvchi portfeli"ni to'plash, o'rganishga nima xalaqit qilayotganini aniqlash). Tarbiyachi bilan jamoada: qanday qilib nazoratchi emas, balki yordamchi bo'lish mumkin (Bekatlari: "Ota-onaning roli", "Tarbiyachiga qanday qilib to'g'ri savol berish kerak", "Bolaga yordam xati"). O'ziga ishongan bolani qanday tarbiyalash mumkin (Vazifalar: "foydali" va "zararli" maqtovlarni farqlash, qo'llab-quvvatlash labirintidan o'tish, "rag'batlantiruvchi nutq" tuzish). Oilaviy qadriyatlar: biz bolaga har kuni nimani o'rgatamiz (Bekatlari: tanlov vaziyatlari, oilaviy misollarni muhokama qilish, ijodiy topshiriq – "oilaviy qadriyatlar daraxti"). Bolalar va gadjetlar: dushmanmi yoki yordamchi? (Bekatlari: afsonalar va faktlar, "raqamli yechim", texnikadan foydalanish bo'yicha oilaviy qoidalar).

Maxsus holat. Kvest formatida muvaffaqiyatli ota-onalar yig'ilishining muhim sharti — ishtirokchilarni faol o'zaro ta'sirga va norasmiy muhitga oldindan tayyorlash. Ota-onalar yig'ilish noan'anaviy formatda o'tkazilishini oldindan xabardor qilishlari kerak, bu yerda ular jamoalarda ishtirok etishlari, topshiriqlarni bajarishlari, vaziyatlarni muhokama qilishlari va ijodiy fikrlashlari kerak. Bu ota-onalarni ochiqlik, hamkorlik va interfaol faoliyat uchun oldindan tayyorlash, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan keskinlikni bartaraf etish va voqeaga ijobiy munosabatni shakllantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, har bir ota-ona yoshi, kasbi yoki bunday tadbirlarda ishtirok etish tajribasidan qat'i nazar, o'zini qulay his qiladigan do'stona muhit haqida o'ylash kerak.

Shuningdek, alohida shart — bu jamoadagi rollarni to'g'ri taqsimlash va tenglikka rioya qilish — har bir ishtirokchi o'zini namoyon etish, umumiy ishga hissa qo'shish va ijobiy hissiy tajriba olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Yig'ilish jarayoni. Tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan salomlashadi. Yig'ilishning tanlangan mavzusiga qarab, mavzuning dolzarbligi haqida qisqacha og'zaki ma'ruza qiladi, yig'ilish mavzusi bilan bog'liq muammo va vaziyatlarning oldini olish muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, tanlangan mavzu "Men yoningdaman: tushunaman, his qilaman, qo'llab-quvvatlayman".

Tarbiyachi / psixolog:

— Sizni noan'anaviy ota-onalar yig'ilishida kutib olishdan xursandman. Bugun men sizni kichik, ammo juda muhim sayohatga — bolangizni yaxshiroq tushunishga taklif qilaman. Yig'ilishimizni "Men yoningdaman: tushunaman, his qilaman, qo'llab-quvvatlayman" deb nomladik, chunki bu uchta so'z siz va farzandlaringiz o'rtasidagi ishonchli va iliq munosabatlarning asosiga aylanadi.

Biz sizni nafaqat ma'lumotni tinglashni, balki o'zingizni bolaning o'rnida his qilishni: maktabgacha ta'lim tashkiloti Tarbiyalanuvchisi bo'lishni, bolalarning his-tuyg'ulari, tajribalari va quvonchlari dunyosiga qarashni taklif qilamiz. Siz o'g'lingiz yoki qizingiz har kuni duch keladigan vazifalar, vaziyatlar va savollarga duch keladigan bir nechta bekatlardan o'tishingiz kerak bo'ladi.

Bu kvest o'yin uchun o'yin emas. Bu bolalikka boshqacha qarash, farzandlarimizni qanchalik tez-tez eshitishimiz, ularning tashvishlariga qanday munosabatda bo'lishimiz va bizning qo'llab-quvvatlashimiz ular uchun nimani anglatishini o'ylashning bir usuli.

Eng muhimi, bu jarayon o'rtamizdagi masofani qisqartirib, bizni bolamiz uchun qo'rquv manbai emas, ishonch timsoli bo'lishimizga ko'maklashadi. Sizga samimiylik, ochiqlik va iliq muloqot tilayman!

Bugun har biringiz o'z javobingizni toping: "Men bolamning yonida qanday bo'lishim mumkin?"

Ota-onalar qur'a tashlash yo'li bilan jamoalarga bo'linadi va bir nechta bekatlardan (kvest xonalari) o'tadi, ularning har biri bola hayotining bir tomonini ochib beradi: his-tuyg'ular, o'qish, muloqot, qo'rquv va orzular (1-ilova).

Bekatlarga misol:

1. "Maktabgacha ta'lim tashkiloti stoli" bekati (2-ilova)

Ota-onalarga bir muddat topshiriq beriladi: masalani yechish, diktant yozish, bolalar kabi matnni o'qish.

► **Xulosa:** bola o'quv muhitida qanday his-tuyg'ularni boshdan kechiradi.

2. "Bola hissiyotlari" bekati (3-ilova)

Rasmlarni ko'rsatish yoki qisqa audio qismlarni tinglash (masalan, bolalarning qo'rquv haqidagi hikoyalari bilan).

► **Munozara:** ota-ona tashvish, tushunmovchilik va yolg'izlikni yengishga qanday yordam berishi mumkin.

3. "Ota-onasiz bir kun" bekati

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchisining ota-onasi uning ishlari bilan qiziqmaydigan kun modellashtiriladi.

► **Mulohaza:** kattalarning e'tibori qanchalik muhim.

4. Finish (4-ilova)

Ota-onalar qog'ozlarga farzandiga yaqinroq bo'lish uchun o'zlariga "eslatma" yozadilar: "Men harakat qilaman..."

Xulosa qilish

Bugungi yig'ilishimiz noodatiy bo'ldi – biz shunchaki gaplashmadik, birga harakat qildik, tajriba o'tkazdik, o'yladik va javob izladik. Siz Tarbiyalanuvchi rovida bo'ldingiz, bolaning ta'lim va hissiy muhitda nimani his qilishini tushunishga harakat qildingiz, ota-onalarning e'tibori va qo'llab-quvvatlashi muhimligi haqida o'yladingiz. Siz shu yo'ldan borishga muvaffaq bo'ldingiz — tushunishdan his-tuyg'ularga, his-tuyg'ulardan harakatlargacha. Umid qilamanki, har biringiz yaqin bo'lish — bu shunchaki jismonan birga bo'lish emas, balki ko'proq tinglash, qo'llab-quvvatlash, ishonish va tayanch bo'lish ekanligiga amin bo'ldingiz.

Refleksiya. “Qo'llab-quvvatlash varaqasi”. Endi men sizdan qog'ozga “Men harakat qilaman...” jumlasini yozgan oxirgi bekatga qaytishingizni so'rayman.

Agar xohlasangiz, quyidagilarni bajarishingiz mumkin:

- Guruhga ovoz chiqarib o'qing;
- Yoki uni shaxsiy eslatma sifatida saqlang;
- Yoki bu qog'ozni bolangizga bering — ishonchingiz va muhabbatingiz belgisi sifatida.

(Agar format imkon bersa, ota-onalardan “Mening va'dam” doskasiga/plakatiga qog'oz varaqlarini yopishtirishlarini so'rash mumkin).

Kvest yakunida har bir ota-onaga “ishonch pasporti” beriladi, ota-ona maktabgacha ta'lim tashkiloti va bola o'rtasidagi hamkorlik ramzi.

Bo'lajak birinchi sinf o'quvchilarining ota-onalari uchun "Tez orada maktabga" kvestining qo'shimcha namunasi:

1. Tayyorgarlik:

Ota-onalarni jamoalarga ajratish;

Topshiriqli bir nechta bekatlarni aniqlash;

Har bir bekat uchun materiallar va rekvizitlarni tayyorlash;

Kvest marshrutini ishlab chiqish.

2. Bekatlar:

1-bekati: "Salomatlik": Topshiriq: salomatlik haqidagi topishmoqlarni toping, taklif etilgan buyumlardan "dori qutisi"ni yig'ing, kun tartibi haqidagi savollarga javob bering.

2-bekati: "Savodxonlik": Topshiriq: harflar bilan boshqotirma tuzish, berilgan harflardan so'zlar tuzish, rebuslarni yechish.

3-bekati: "Matematika": Topshiriq: oddiy matematik masalalarni yechish, raqamlarni predmetlar soni bilan bog'lash.

4-bekati: "Ijodkorlik": Topshiriq: "Kelajak maktabi" mavzusida rasm chizish, plastilindan o'quv qurollarini yasash.

5-bekati: "Psixologiya": Topshiriq: bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotiga moslashishiga qanday yordam berishni jamoada muhokama qilish, tajriba almashish.

3. Kvestdan o'tish:

Har bir jamoa marshrut varaqasini oladi;

Jamoalar navbatma-navbat bekatlarga borib, topshiriqlarni bajaradilar;

Topshiriqlarni bajarganligi uchun jamoalarga ball beriladi;

Kvest yakunida natijalar sarhisob qilinadi va g'oliblar taqdirlanadi.

4. Muhokama:

Kvestdan o'tgandan so'ng, ota-onalar bilan quyidagilarni muhokama qilish mumkin:

Topshiriqlarni bajarishda qanday qiyinchiliklarga duch kelishdi?

Ular maktabgacha ta'lim tashkiloti va maktabgacha ta'lim tashkilotiga tayyorgarlik haqida nimalarni bilib olishdi?

Ular farzandlarining maktabgacha ta'lim tashkilotiga moslashishiga qanday yordam berishadi?

Kelajakda kvestni qanday yaxshilash mumkin?

6-ssenariy. Art terapiya yordamida trening

Yig'ilish turi: trening va art-terapiya elementlari qo'llaniladigan interaktiv yig'ilish.

Yig'ilishdan maqsad: ishonchning dolzarb masalalarini muhokama qilish, muloqot va o'z fikrini bildirish uchun sharoit yaratish, ishonch, tushunish va hamkorlik orqali ota-onalar, tarbiyachi va bolalar o'rtasidagi sheriklikni mustahkamlash.

Davomiyligi: 60 daqiqa.

Taklif etilgan mutaxassislar: psixolog, tarbiyachi, pedagog.

Kerakli jihozlar: kompyuter va proyektor yoki interaktiv doska.

Tarqatma materiallar: markerlar (ruchka yoki qalam), A4 varaqlari va vatman qog'ozi, qo'lda yasalgan beyjklar (kichik to'rtburchak qog'ozlar, yopishqoq lenta).

Qisqacha tavsif

O'yin texnologiyalari va ijodkorlik elementlari bo'lgan trening shaklidagi yig'ilishlarni o'tkazishda guruh va juftliklarda ishlashni qo'llash maqsadga muvofiq bo'lib, bu xonada mebellarni qulay joylashtirishni talab qiladi. Bunday yig'ilish shakllari har bir ota-onaga jarayonda ishtirok etish imkonini beradi: hech kim chetda qolmaydi, hamma faol ishtirok etadi, shaxsiy kuzatishlari, hayotiy tajribalari bilan o'rtoqlashadi, foydali maslahatlar beradi.

O'yin texnologiyalari va ijodkorlik elementlari bo'lgan trening shaklidagi yig'ilishlarni — psixologlar, tarbiyachilar, logopedlar va boshqa mutaxassislar ishtirokida o'tkazish mumkin. Yig'ilishda bolalar ham qatnashadilar. Belgilangan maqsadlarga erishish uchun xilma-xil usullardan foydalanish muhimdir: kichik-guruhlarda ishlash, munozaralar, rolli va ishbilarmonlik o'yinlari, taqlid mashqlari va boshqa faol shakllar.

Bunday yig'ilishlar ota-onalarning tarbiya va ta'lim masalalari bo'yicha dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi, shuningdek, oila, tarbiyachilar va mutaxassislar o'rtasidagi konstruktiv hamkorlik uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

Muhokama uchun mavzular

- **Stress va tashvish:**

Stress va xavotirni kamaytirish, dam olish va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun art terapiya usullaridan foydalangan holda treninglar.

- **Depressiya va tushkunlik:**

O'ziga bo'lgan ishonchni oshirish va ijobiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ijodiy o'zini namoyon qilish orqali depressiv holatlar bilan ishlash.

- **Shikastlanish va yo'qotish bilan ishlash:**

Art-terapiya travmatik hodisalar va yo'qotishlarni boshdan kechirish, shifo va hissiy tiklanishga yordam beradi.

- **Hissiy intellektni rivojlantirish:**

Turli xil san'at turlari orqali his-tuyg'ularni anglash, tushunish va ifodalashga qaratilgan treninglar.

- **G'azab va tajovuz bilan ishlash:**

Art-terapiya usullari g'azab va tajovuzni boshqarishda, o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda va salbiy his-tuyg'ularni ifodalashning muqobil usullarida yordam beradi.

- **Qo'rquv va fobiyalarni yengish:**

Art-terapiya usullari turli qo'rquv va fobiyalar bilan ishlashda qo'llanilishi mumkin, bu esa ishtirokchilarga xavfsiz va ijodiy muhitda ularni yengishga yordam beradi.

Shaxsiyat va munosabatlarni rivojlantirish:

- **O'z-o'zini bilish va o'z taqdirini o'zi belgilash:**

O'z shaxsiyati, qadriyatlari, maqsadlari va hayot yo'lini o'rganish uchun art terapiyadan foydalanadigan treninglar.

- **Ijodkorlikni rivojlantirish:**

Ijodkorlik va o'zini namoyon qilish qobiliyatini ochish uchun san'at va art terapiyaning turli shakllarini o'rganish.

- **Muloqot va o'zaro ta'sir ko'nikmalarini yaxshilash:**

Art-terapiya muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga, o'ziga ishonchni oshirishga va boshqalar bilan munosabatlarni yaxshilashga yordam beradi.

- **Oilaviy munosabatlar bilan ishlash:**

Art-terapiya oilaviy munosabatlarni yaxshilash, nizolarni hal qilish va oila a'zolari o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash uchun ishlatilishi mumkin.

- **O'z-o'zini hurmat qilish va o'ziga ishonch bilan ishlash:**

Ijodiy usullar o'z-o'zini hurmat qilish, o'ziga ishonchni oshirish va o'zini borligicha qabul qilishga yordam beradi.

- **Stressga chidamliligini oshirish:**

Art-terapiya stressli vaziyatlarni yengish va stressga chidamliligini oshirish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Yig'ilish jarayoni. Tarbiyachi / psixolog ota-onalar bilan salomlashadi. Yig'ilishning tanlangan mavzusiga qarab, mavzuning dolzarbligi haqida qisqacha og'zaki ma'ruza qiladi, yig'ilish mavzusi bilan bog'liq muammo va vaziyatlarning oldini olish muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, tanlangan mavzu Ishonch — oila va maktabgacha ta'lim tashkilotidagi munosabatlarning asosi.

Tarbiyachi / psixolog:

— Bugun biz nafaqat maktabgacha ta'lim tashkiloti masalalarini muhokama qilish uchun yig'ilganmiz. Art-terapiya psixologik muammolarni hal qilish uchun ijodiy faoliyatdan foydalanishga asoslangan turli usullarni o'z ichiga olishi haqida ham gaplashamiz. Asosiy yo'nalishlarga art-terapiya (rasm chizish), musiqa terapiyasi, raqs terapiyasi, qum terapiyasi, qo'g'irchoq terapiyasi, drama terapiyasi, biblioterapiya va fototerapiya kiradi.

Art terapiya usullari

• **Art terapiya:**

Chizma, rasm, grafika bilan ishlash. Faol (o'z rasmingizni yaratish) yoki passiv (tayyor tasvirlarni tahlil qilish) bo'lishi mumkin.

• **Musiqa terapiyasi:**

Musiqadan dam olish, his-tuyg'ularni ifodalash, ijodkorlikni rivojlantirish uchun foydalanish. Tinglash, musiqa yaratish, qo'shiq aytishni o'z ichiga olishi mumkin.

• **Raqs va harakat terapiyasi:**

Tana harakatlari orqali his-tuyg'ularni ifodalash, raqsga tushish. Sizning his-tuyg'ularingizni tushunishga va qabul qilishga yordam beradi.

• **Qum terapiyasi:**

Chuqur tajribalar bilan ishlash imkonini beruvchi qum ustida tasvirlar va hikoyalar yaratish.

• **Qo'g'irchoq terapiyasi:**

O'zini ifoda etish, turli vaziyatlarni o'ynash, his-tuyg'ular bilan ishlash uchun qo'g'irchoqlardan foydalanish.

• **Drama terapiyasi:**

Sahnada muammoli vaziyatlarni aks ettirish, bu esa ularni xavfsiz muhitda ishlash imkonini beradi.

• **Biblioterapiya:**

O'zini va atrofidagi dunyoni tushunishga yordam beradigan adabiy asarlar, ertaklar bilan ishlash, muammolarning yangi yechimlarini topishga yordam beradi.

• **Fototerapiya:**

O'z-o'zini ifoda etish, shaxsiyatini o'rganish, jarohatlar bilan ishlash uchun fotosuratlardan foydalanish.

- **Kollaj:**

Turli materiallardan kollajlar yaratish, bu his-tuyg'ularni va fikrlarni ifoda etish imkonini beradi.

- **Loy terapiyasi:**

Stressni bartaraf etish, his-tuyg'ularni ifodalash, teginish hissiyotlarini rivojlantirish uchun loy bilan ishlash.

- **Ertak terapiyasi:**

Hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish, resurslarni topish va muammolarni hal qilish uchun ertaklardan foydalanish.

- **Kino terapiyasi:**

O'zining hayotiy vaziyatlarini tushunish va o'zini tutishning yangi usullarini topish uchun filmlarni tahlil qilish.

- **Rang terapiyasi:**

Tuyg'ularni ifodalash, stressni yengillashtirish, kayfiyatni yaxshilash uchun rangdan foydalanish.

Keyin tarbiyachi / psixolog / tasviriy san'at tarbiyachisi ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarning keyingi bosqichini o'tkazish qoidalarini e'lon qiladi.

Art terapiya paytida ishlash qoidalari:

- Chiroyli asarlar yaratishga intilish shart emas, jarayonning o'zi muhim;
- Turli materiallar va texnikalar bilan tajriba o'tkazishdan qo'rqmaslik kerak;
- O'z his-tuyg'ularingizga ishonishingiz kerak;
- Ijod jarayonida va undan keyin o'z hissiyotlariga e'tibor berish muhimdir.

“Tuyg'ular” mavzusida art terapiya uchun topshiriq. Tarbiyachi / psixolog / tasviriy san'at tarbiyachisi quyidagi topshiriqlarni beradi.

“Doodle” (chizgilar) texnikasi birinchi marta ingliz pediatri va bolalar psixoanalisti Donald Vinnikot tomonidan ishlab chiqilgan va tasvirlangan. Texnikaning ko'plab variantlari mavjud — diagnostika uchun ham, mijozlarni davolash uchun ham. Hozirgi vaqtda ushbu uslub nafaqat bolalar bilan, balki kattalar bilan ishlashda ham qo'llaniladi.

Texnikani bajarish uchun sizga uch varaq qog'oz va ruchka, yaxshisi, o'zingiz xohlagan rangli qalamlar kerak bo'ladi.

Texnikani yetakchi bo'lmagan qo'l bilan bajargan ma'qul (agar o'ng qo'l bo'lsangiz chap qo'l bilan, agar chapaqay bo'lsangiz o'ng qo'l bilan).

1-qadam

Birinchi qog'ozga tez-tez qoralamalar chizing. 5 soniya davomida qalam bilan qog'oz ustida nima hosil bo'lishi haqida o'ylamasdan, erkin va tez harakat qiling.

Varaqni chetga surib qo'ying.

Xuddi shu ishni boshqa ikki qog'ozda ham bajaring.

Agar siz rangli qalamlarni tanlagan bo'lsangiz, har bir qoralamani oldingi rangdan farqli qilishga harakat qiling.

2-qadam

Birinchi yozuvga qayting va diqqat bilan qarang.

Olingan rasmda qandaydir tasvirni topishga harakat qiling. Bu har qanday narsa bo'lishi mumkin — buyum, hayvon, o'simlik, odamning tasviri ...

Tasvir topilishi bilan uni yanada yorqinroq chizing, uni tanib olish uchun rang berishingiz mumkin.

Qolgan ikkita chizma bilan ham xuddi shunday qiling.

3-qadam

Birinchi rasmga qayting. Olingan rasmga ta'rif bering. Masalan: to'p, mushukcha, qayiq, odam ...

Shuningdek, ushbu rasmga 2-3 ta assotsiatsiyani toping. Chizmangizdan olgan narsa, hayvon, o'simlik, odam va hokazolarni nima bilan bog'laysiz?

Assotsiatsiyalarni ham yozing.

Qolgan ikkita chizma bilan ham xuddi shunday qiling.

4-qadam

Shunday qilib, sizda 9-12 ta so'z hosil bo'ldi.

Xulosa qilish

Muhokama yakunida tarbiyachi / psixolog olingan javoblar asosida natijalarni umumlashtiradi. Tarbiyachi / psixolog suhbatni quyidagi so'zlar bilan yakunlashi mumkin:

— Hurmatli ota-onalar! Vazifalarni bajarayotganda nimani his qildingiz?

Shundan so'ng, xohlovchilar o'z taassurotlari bilan o'rtoqlashadilar.

— Faol ishlaganingizdan, bir-biringiz bilan fikr va tajriba almashishingizdan, ba'zilaringiz yangi bilimlarga ega bo'lganingizdan, ba'zilaringiz esa art-terapiya yordamida ichki xotirjamlikni tiklash, muammolarni hal qilish va stressga chidamlilikni oshirishning yaxshi usuli borligini yana bir bor o'zingiz ko'rganingizdan xursandman.

Kattalar uchun art-terapiyaning afzalliklari:

- Stress va xavotirning kamayishi;
- O'z-o'zini hurmat qilish va o'ziga ishonchni oshirish;
- Emotsional holat va kayfiyat yaxshilanishi;

- Ijodkorlik va ijodiy fikrlashni rivojlantirish;
- Muloqot va o'zini ifoda etish ko'nikmalarini takomillashtirish;
- Psixologik travma va inqirozli vaziyatlarni bartaraf etish.

Refleksiya. “Men buni uddaladim/bajardim!”. “Imkonsiz ishni bajarish” shiori ostida hikoya yozing, unda siz qila olmayman deb o'ylagan ishni qildingiz. Biz hammamiz hayotda ba'zan qo'rqadigan yoki ishonchimiz komil bo'lmagan narsani qilishimiz kerak bo'lgan vaziyatlarga duch kelamiz. Ushbu mashqdan hayotingizdagi shunday voqealardan birini yana bir bor eslash va unga hurmat bilan munosabatda bo'lish usuli sifatida foydalaning.

Ota-onalar yig'ilishi tugagach, ishtirokchilar foto-hududga boradilar.

10-ilova. Trening dasturlari

1-trening. "Yangi start"

O'tkazish vaqti: Oktabr oyining birinchi yarmi

Maqsadli auditoriya: Pedagogik jamoa

Davomiyligi: 1,5–2 soat

Trening maqsadi: Jamoada qulay psixologik muhit yaratish, professional motivatsiyani tiklash, shaxslararo aloqalarni mustahkamlash, yangi o'quv yili oldidan resurs holatini shakllantirish.

Vazifalar:

1. Boshlang'ich tanglik va xavotirni kamaytirish.
2. Jamoani shaxsiy ma'no va qadriyatlar orqali birlashtirish.
3. Pedagogning ichki resurslarini faollashtirish.
4. Yangi o'quv yiliga ijobiy kayfiyat va motivatsiya berish.

Metodik asos:

- Art-terapiya elementlari
- Guruh dinamikasi texnikalari
- Resursga yo'naltirilgan yondashuv
- Metafora va yozma amaliyot usullari

Trening tuzilishi va mashqlar:

1. **"Men pedagogman, chunki..." faollashtiruvchi mashq**
Ishtirokchilar navbatma-navbat pedagog bo'lish sabablarini aytishadi. Mavzu sifatida metafora tanlash ham mumkin: "Agar mening kasbim tirik predmet yoki o'simlik bo'lsa, u... bo'lardi."

Usul: Kirish mashqi va shaxsiy ishtirokni ta'minlash.

Maqsad: Shaxsiy motivni eslash, kontakt o'rnatish, emotsional moslashish, kognitiv refleksiya va tajriba almashish, ichki tayyorgarlik va resurslarni anglash.

2. **"Mening resurslarim" mashqi**

Har bir ishtirokchiga blank beriladi. Unda quyidagilar yoziladi: "Bu yildagi mening kutganlarim, maqsadlarim... Maqsadlarimga erishishda menga nima yordam beradi?" (Ixtiyoriy tarzda kichik guruhlarda muhokama).

3. **Guruh ishi: "Ishonch ko'prigi"**

Guruh bo'lib ramziy ish bajariladi. Jamoaviy qadriyatlarni shakllantirish uchun pedagoglar kartochkalarga qulay ish muhiti uchun muhim sifat va tamoyillarni yozadilar (ishonch, hurmat, hazil, yordam, halollik va boshqalar). Kartochkalar yordamida ishtirokchilarni birlashtiruvchi ramziy "ko'prik" tuziladi (kartochkalar qancha ko'p bo'lsa, ko'prik shuncha mustahkam bo'ladi).

4. **Kelajakdagi o'zinga maktub: "Mening yilim"**

Yozma amaliyot, "vaqt langari" texnikasi.

Maqsad — ijobiy kelajakni shakllantirish, rivojlanish yo'nalishini belgilash. Ishtirokchilar o'zlariga iyun oyiga mo'ljallab maktub yozadilar: "Yil oxirida men nimalarni his qilaman?", "Qanday natijalarga erishmoqchiman?", "Nimani o'rganmoqchiman?". Maktublar konvertida yopilib, yil oxirigacha trenerda saqlanadi.

5. Refleksiya: “Qaysi his bilan ketaman”

Har bir ishtirokchi uchrashuvni quyidagi jummalarni davom ettirish orqali yakunlaydi: “Bugun men tushundim...”, “Bu o‘quv yilini qanday his bilan boshlayman...”, “Bu o‘quv yiliga o‘zim bilan olib ketaman...”.

Xulosalar:

- Jamoada emotsional ishtirok kuchayadi.
- Boshlang‘ich tanglik kamayadi.
- Qo‘llab-quvvatlash va umumiy maqsad hissi paydo bo‘ladi.
- Yil davomida jamoaviy ish uchun asos yaratiladi.

Kerakli materiallar:

- Ruchkalar, rangli qalamlar
- Tayyor kartochka shablonlari
- A4 formatidagi qog‘oz
- Yengil tamaddi (agar 20 daqiqalik tanaffus ko‘zda tutilgan bo‘lsa)
- Yaxshi kayfiyat

2-trening. “Jamoat”

O‘tkazish vaqti: Yanvar–fevral

Maqsadli auditoriya: Pedagogik jamoa

Davomiyligi: 1,5–2 soat

Trening maqsadi: Kasbiy charchash darajasini kamaytirish, emotsional holsizlikning oldini olish, psixologik resurslarni tiklash, o‘zini samarali his etish hissini kuchaytirish.

Vazifalar:

1. Pedagoglarning hozirgi holatini diagnostika qilish.
2. Charchoq belgilarini anglash va ularni bartaraf etish usullarini topish.
3. O‘z-o‘ziga yordam berish mexanizmlarini faollashtirish.
4. Resurslarni tiklash bo‘yicha muvaffaqiyatli strategiyalar almashish.

Metodik asos:

- Kognitiv-xulqiy terapiya elementlari
- Psixogigiya va emotsional o‘zini boshqarish
- Bernsayd va Maslach modellariga asoslangan charchash (burnout) nazariyalari

- Stress holatlarining psixologik profilaktikasi

Trening tuzilishi va mashqlar:

1. Diagnostik isinish: “Ob-havo holati”

Ichki holatni ekologik tarzda ifodalash. Ishtirokchilarga o‘z emotsional holatini ifodalash uchun metafora tanlash taklif etiladi: “Ichki ob-havo” — quyoshli, bulutli, momaqaldiroqli, sokin va hokazo.

2. Mashq: “Charchoq konteyneri”

Onglilikni oshirish, charchashning oldini olish yo‘llarini topish. A4 varaqda ishtirokchilar konteyner chizadilar va uni ikkiga bo‘ladilar:

- Unda to‘planadigan salbiy narsalar (ortiqcha yuklama, xavotir, mojarolar)

○“Konteyner”ni bo’shatishga yordam beradigan narsalar (uyqu, hazil, hamkasblar, sport, sayr)

3. “Psixologik dori qutisi”ni yaratish

Yordam strategiyasini individuallashtirish. Psixolog oldindan nafas olish texnikalari (“4-7-8”), mini-meditatsiyalar, emotsiya kundaligi, musiqa tinglash, “stop-fikr” texnikasi va boshqalar yozilgan kartochkalar tayyorlaydi. Ishtirokchilar o’zlariga moslarini tanlaydilar va yozib qo’yadilar.

4. Resurs g’ildiragi

Balansni topish, zaif zonalarni aniqlash.

Ishtirokchilarga “balans g’ildiragi” chizish yoki shablon bo’yicha to’ldirish taklif etiladi (ish, oila, sog’liq, dam olish, hobi, o’zini rivojlantirish). Har bir soha 10 ballik tizim bo’yicha baholanadi. Keyin savol: “Qayerga ko’proq e’tibor qaratishim kerak, tiklanish uchun?”

5. Refleksiya: “Kichik qadam”

- Bugunoq o’z holatimni yaxshilash uchun nima o’zgartira olaman?
- Kelasi haftaga o’zimga bitta resursli va’da yozaman.

Xulosalar:

- Ishtirokchilar o’z shaxsiy charchoq belgilarini aniqlaydilar.
- O’ziga g’amxo’rlik qilish ko’nikmalari shakllanadi.
- Jamoa qo’llab-quvvatlovchi strategiyalar bilan o’rtoqlashadi.
- Dam olish va tiklanishga e’tibor kuchayadi.

Kerakli materiallar:

- Ruchkalar, rangli qalamlar
- Tayyor kartochka shablonlari
- A4 formatidagi qog’oz
- Yengil tamaddi (agar 20 daqiqalik tanaffus bo’lsa)
- Yaxshi kayfiyat

3-trening. “Minnatdorchilik”

O’tkazish vaqti: May – iyun boshlarida

Maqsadli auditoriya: Pedagogik jamoa

Davomiyligi: 1,5–2 soat

Maqsad: O’quv yilini ijobiy yakunlash, erishilgan yutuqlarni tan olish, jamoa ruhini mustahkamlash, refleksiya va emotsional yengillik yaratish.

Vazifalar:

1. Yil yakunlarini qabul qilish muhitida tahlil qilish.
2. O’z ishining ahamiyatini yanada chuqurroq his qilish.
3. Jamoada minnatdorchilik madaniyatini rivojlantirish.
4. Ta’til oldidan ijobiy emotsional fon yaratish.

Metodik asos:

- Ijobiy psixologiya elementlari
- Art-terapiya va boshqa amaliyotlar
- O’zini tan olish va fikr-mulohaza texnikalari

Trening tuzilishi va mashqlar:

1. O'zimga maktub: "Nimalar amalga oshdi?"

O'sishni anglash, jarayonni qayd etish. Ishtirokchilar sentabr oyida yozgan maktublariga qaytadilar. Ularni o'qib (ixtiyoriy ravishda baland ovozda yoki ichida), nimasi amalga oshganini, nimalar o'zgarganini, nimalarni o'rganganini tahlil qiladilar.

2. "Minnatdorchilik zanjiri" mashqi

Tan olish va ishonch darajasini oshirish. Doira bo'lib, har bir ishtirokchi hamkasbini minnatdorchilik bilan tilga oladi va nimasi uchun minnatdor ekanligini aytadi: "Men ____ uchun ____dan minnatdorman". Keyin 10 ta minnatdorchilik yoziladi (o'zimga, atrofdagilarga va boshqalarga).

3. "Yutuqlar daraxti" mashqi

Yutuqlarni qayd etish, ijobiy yakun yaratish. Jamoa vatmanga katta daraxt chizadi. Barglarda, olmada yoki boshqa elementlarda har kim yil davomida erishgan yutuqlarini yozadi. Masalan: loyiha ishlab chiqdi, yangi metodika joriy etdi va hokazo.

4. Refleksiya: "Men faxrlanaman..."

Fikrlarni yakunlash: "Men ... bilan faxrlanaman", "Men o'zimdan ... uchun minnatdorman" va hokazo.

Xulosalar:

- Yilning mantiqiy yakuni shakllanadi.
- Mehnatdan qoniqish ortadi.
- Jamoa emotsional yengillik va dam olish kayfiyatini oladi.
- Qo'llab-quvvatlash va tan olish an'analari yaratiladi.

Kerakli materiallar:

- Ruchkalar, rangli qalamlar
- Tayyor kartochka shablonlari
- A4 formatidagi qog'oz
- Yengil tamaddi (agar 20 daqiqalik tanaffus bo'lsa)
- Yaxshi kayfiyat

11-ilova. “Mening kayfiyatim” stendi bilan ishlash YO’RIQNOMASI

(pedagoglar va tarbiyalanuvchilar uchun)

Stendning asosiy g’oyasi — har bir his-tuyg’u o’ziga xos o’ringa ega ekanligini, uni xavfsiz ifoda etish mumkinligini va zarurat tug’ilganda yordam so’rash kerakligini tushuntirishdir.

Stend qoidalar:

1. Barcha his-tuyg’ular qabul qilinadi, boshqalarning tanlovi yoki smayliklari ustidan kulish mumkin emas.
2. Boshqa birovning smayligiga faqat muallifning ruxsati bilan tegish mumkin.
3. Kun oxirida smaylik o’z joyiga qaytariladi.

Ertalabki ro’yxatdan o’tish (1 daqiqa):

Yangi o’quv kuni boshlanganda, tarbiyalanuvchilarga “Mening kayfiyatim” stendida o’z his-tuyg’ularini belgilashni taklif qiling.

“Mening kayfiyatim” stendining asosiy maqsadi - tarbiyalanuvchilarning o’z his-tuyg’ularini tez anglab, zarurat tug’ilganda yordam olish imkoniyatini yaratishdir. Bu stend yordamida tarbiyalanuvchilar o’z his-tuyg’ularini payqash va ularni to’g’ri ifoda etishni o’rganadilar. Tarbiyachi uchun esa bu guruh kayfiyatini aniqlashga yordam beradigan oddiy “barometr” vazifasini bajaradi. Shuningdek, u empatiya va o’zini o’zi tartibga solish ko’nikmalarini rivojlantirishga ham ko’maklashadi.

Ko’zgusi - “O’zingga qara” - yuz ifodasini anglashga yordam beradi.

Smaylik tanlash (“Bugun men o’zimni ... his qilyapman”):

Quvonch — o’zingizni iliqlik, qiziqish, energiyaga to’la his qilganingizda *(Menga yoqimli, qiziqarli, boshqalar bilan bo’lishgim keladi);*

G’amginlik — sukunat, qo’llab-quvvatlash, quchoqlash istagi paydo bo’lganda;

Jahl — biror narsa xalaqit berganda yoki adolatsiz tuyulganda *(meni asabiylashtiradi va baqirishni xohlayman).*

So’ngra o’z smayligingizni tegishli joyga yopishtiring:

ko’zguga qara, nima his qilyapsan?

o’z his-tuyg’ungga mos keladigan smaylikni yopishtir.

Agar kun davomida his-tuyg’ular o’zgarganini his qilsang:

smaylikni yangi joyga ko’chirishing mumkin.

Keyingi qadamlar uchun maslahatlar:

Quvonch — xursandchiligingizni do’stingiz bilan baham ko’ring;

G’amginlik – uch marta chuqur nafas oling va do’stingizdan quchoqlab qo’yishini so’rang;

Jahl - mushtlaringizni o’n marta siqing, tarbiyachiga ayting va sizga nima yordam berishi haqida o’ylang.

Pedagoglar uchun:

Guruhning umumiy emotsional holatiga e’tibor bering.

Agar tarbiyalanuvchining smayligi “Jahl” bo’lsa yoki tez-tez o’zgarsa, undan tinchgina “nima bezovta qilayotganini va nima yordam berishi mumkinligini” so’rang. Zarurat tug’ilganda psixologga yo’naltiring.

Har kun oxirida bolalardan smayliklarni o’z joyiga qaytarishni so’rang va nima o’zgargani, nega o’zgargani haqida suhbatlashing.

Xavfsizlik va hurmat:

stendda tanqid yo’q, barcha his-tuyg’ular qabul qilinadi;

shaxsni emas, balki xulq-atvorni muhokama qiling: “Sizning jahlingiz chiqyapti, keling, sizga yordam berish yo’lini topamiz”;

smayliklar guruhda saqlanadi, har juma kuni pedagog ularni dezinfeksiya qilishi lozim.

Psixolog uchun yo’riqnoma:

Har kunlik monitoring (bolalardan maxfiy saqlagan holda): Psixolog har bir smaylikning umumiy sonini yozib boradi, bu guruhdagi tendensiyalarni ko’rishga yordam beradi.

Vaqt	Psixolog harakati
9:25-9:30 (5 daqiqalik vaqt oralig’i)	Guruhga kirib, tarbiyalanuvchilarga smaylikni yopishtirishni (yangilashni) eslatib. Kimga smaylik tanlash qiyin bo’layotganini yoki rad etayotganini kuzating
10:30	Foto-suratga oling (maxfiy saqlanadi)
16:30-17:00	Bolalardan smaylikni olib qo’yishni so’rang, agar guruh tayyor bo’lsa, o’zgarishlarni qisqacha muhokama qiling

Aralashuv mezonlari:

Signal	Harakati
Agar tarbiyalanuvchi 2 kun ketma-ket “jahl” yoki “g’amginlik” smayligini tanlasa	O’sha kuni 5-10 daqiqalik yakka tartibda suhbat o’tkazib
Mashg’ulot paytida “xursandchilik-jahl (g’amginlik)” kabi keskin o’zgarish bo’lsa	Pedagogga xabar bering, bolaga qisqa o’zini-o’zi boshqarish texnikasini taklif qiling (masalan, nafas olish mashqlari kabi).

Tahlillar:

Davr	Nima yozish kerak
Har kuni	Kuzatuvlarni (yakka tartibdagi suhbat yozuvlarini) qayd qilib qo’ying
Har chorakda	Guruhlar bo’yicha dinamika diagrammasini tuzing

Pedagoglarning ota-onalar bilan aloqa:

pedagoglarning “jahl” yoki “g’amginlik”ni ko’rganda qanday yo’l tutish va nima deyish bo’yicha eslatma oladilar;

ota-onalar faqatgina tizimli signallar mavjud bo’lganda (tarbiyachi yoki telefon orqali) xabardor qilinadi.

Etik normalar:

guruhda stend muhokama qilinayotganda bolalarning familiyalarini aytmaslik;

foto-yozuvlar himoyalangan qurilmada saqlanadi va o'quv yili oxirida o'chirib tashlanadi;

Tarbiyalanuvchi smaylikni joylashtirishdan bosh tortish huquqiga ega. Bunday hollarda maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologi kuzatuv ostida muqobil usulni (masalan, qog'ozdagi his-tuyg'ular kundaligini) taklif qiling.

Stendni yangilash:

oyda bir marta o'zini-o'zi boshqarish bo'yicha yangi texnikalarni qo'shing; smayliklar, magnitlar va stend yuzasining holati va tozaligini tekshirib turing;

biror his-tuyg'uga bag'ishlangan "His-tuyg'ular haftaligi" mavzusida Guruh soatlari o'tkazing.

Stend xulq-atvorni baholash emas, balki yordam so'rash usuli ekanligini ta'kidlang.

Foto-hisobotlar va jadval faqat psixolog tomonidan saqlanadi.

"Ushbu stend har bir bola haqida o'ylab, ularga g'amxo'rlik bilan yaratilgan. Har bir kuningiz tabassum bilan boshlansin, bilim va ezgu fikrlar esa o'sish va rivojlanishga yordam bersin".

Tuzuvchilar:

Y.V. Risyukova PhD, Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi.

M.D. Pardayeva PhD, Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi.

Y.V. Zaripova Maktabgacha ta'lim tashkilotigacha va maktabgacha ta'lim tashkiloti ta'limi vazirligi, psixolog

Taqrizchilar:

N.Tadjibayeva Toshkent shahar Mirobod tumani 34-EDMTT psixologi
Z.B.Sangirova PhD, Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi.

F.Inagamova Renessans ta'lim universiteti psixologi G.K.Alimova
Ta'limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi.